

**TEF'İLELERE ÖRNEK BEYİTLERLE
ARUZ ÖĞRETİMİNİN ETKİSİ VE KALICILIĞI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Elif AYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2019

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

**TEF'İLELERE ÖRNEK BEYİTLERLE ARUZ ÖĞRETİMİNİN ETKİSİ VE
KALICILIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME**
(A Review on the Effects and Persistence of Prosody Teaching with Couplets, Examples of
Proses)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif AYDEMİR

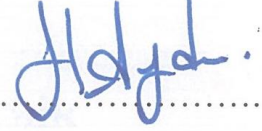
Danışman: Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

Erzurum
Eylül, 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Elif AYDEMİR tarafından hazırlanan “Tef’ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Etkisi ve Kalıcılığı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışması 02/09/ 2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

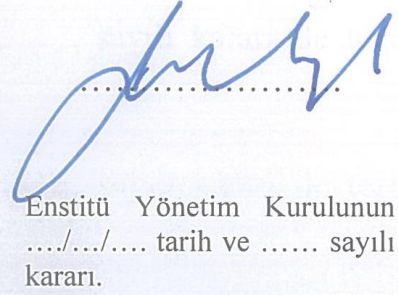
Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Halime ÇAVUŞOĞLU
Erzurum Teknik Üniversitesi

Danışman: Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Fatih VEYİS
Atatürk Üniversitesi

Enstitü Yönetim Kurulunun
.../.../.... tarih ve sayılı
kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

09 Eylül 2019

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tef’ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Etkisi ve Kalıcılığı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

02 / 09 / 2019

Elif AYDEMİR

Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca sabırla beni yetiőtiren kıymetli hocam ve tez danıőmanım Sayın Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK'e ve çalıőmam esnasında bilgilerinden faydalandığım ve benden desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Fatih VEYİS'e sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Elif AYDEMİR

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEF'İLELERE ÖRNEK BEYİTLERLE ARUZ ÖĞRETİMİNİN ETKİLERİ VE KALICILIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Elif AYDEMİR

Eylül 2019, 136 sayfa

Amaç: Çalışmamızın temel amacı ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında yer alan aruz vezni öğretiminin tef'ilelere örnek beyitler kullanılarak gerçekleştirilmesinin öğrenme üzerindeki etkilerini ve kalıcılığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkileri ve kalıcılığı tespit edilmiştir.

Yöntem: Bu tez çalışmasında nicel araştırma yöntemlerinden olan deneysel araştırma tekniği kullanılmıştır. Çalışmamızın deseni ise ön test - son test kontrol gruplu yarı deneysel desendir. Bu desende tarafımızca bir okul seçilerek bu okulda deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Çalışmamız esnasında veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, ön test, son test ve kalıcılık testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmamız neticesinde elde edilen verilere göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun başarısı, normal öğretimin devam ettirildiği kontrol grubuna göre anlamlı olarak farklılaşmıştır. Bu farklılaşma deney grubunun lehine olmuştur. Deney grubunun son test ve kalıcılık testi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu da tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin kalıcılığı sağladığını göstermektedir. Öte yandan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Sonuç: Çalışmamız neticesinde elde edilen verilere göre deney grubuna uygulanmış olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin, normal öğretimin devam ettirildiği kontrol grubuna göre daha etkili ve kalıcı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aruz vezni, aruz öğretimi, tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

A REVIEW ON THE EFFECTS AND PERSISTENCE OF PROSODY TEACHING WITH COUPLETS, EXAMPLES OF PROSES

Elif AYDEMİR

September 2019, 136 pages

Aim: The main aim of our study is to examine the effects and persistence of prosody teller teaching in the context of Secondary Education Turkish language and literature course on learning by using sample couplets to proses . For this purpose, the effects and permanence of prosody teaching of proses with sample couplets have been determined.

Method: The experimental research technique, which is one of the quantitative research methods, was used in this thesis study. The pattern of our study is a semi - experimental pattern with a pretest-posttest control group. In this pattern, a school was chosen by us and an experiment and control group was formed in this school. During our study, personal data form, preliminary, posttest and persistence test were used as a data collection tool.

Findings: According to the data obtained as a result of our study, the success of the experimental group where prosody teaching was performed with samples of proses was significantly different from that of the control group in which normal education was maintained. This differentiation was in favor of the experiment group. There was no significant difference between the posttest and persistence test scores of the experiment group. This shows that prosody teaching is a permanence for prose examples. On the other hand, it has been determined that prosody teaching to proses sample couplet differed with gender variables.

Result: According to the data obtained from our study, it was concluded that prosody teaching with examples was more effective and permanent than the control group in which the education was maintained.

Key words: prosody poet , prosody teaching, prosody teaching with examples of proses.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	1
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	4
Araştırmanın Sınırlılıkları	5
Terim ve Tanımlar.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	8
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	8
Aruz Vezni Üzerine Yapılan Bilimsel Çalışmalar	8
Aruzun Anlamları ve Tarihî Gelişimi	19
Yunan ve Latin edebiyatında aruz.....	23
Arap edebiyatında aruz.	24
İran edebiyatında aruz.	25
Türk edebiyatında aruz.....	27
Aruzla İlgili Temel Kavramlar	30
Vezin.	31
Kalıp.....	31
Tef ile (Cüz /Cüz’).	31
Takti.	32
Ulama (Vasl).	32
Sekt.....	32
Sekt-i melîh.	33
İmâle (Uzatma).....	33
İmâle-i memdûd / Med (Çok Uzatma).	33
İmâle-i maksûre / İmâle-i maksûr (Kısa Uzatma).....	34

Zihaf (Kısaltma).....	35
Kasr / Tahfif (Kısma, hafifletme).....	35
Teşdid (Şeddeleme).....	36
Aruz Bahirleri.....	36
Türk Aruzunda Kullanılan Başlıca Bahirler ve Kalıplar.....	38
Rubai kalıpları.....	40
Recez bahri.....	41
Remel bahri.....	43
Münserih bahri.....	46
Müctes bahri.....	48
Seri' bahri.....	49
Hafif bahri.....	50
Mütekârib bahri.....	50
Kâmil bahri.....	51
Divan şiirinde tek örneği görülen aruz kalıpları.....	52
Türk aruzunda yaygın olarak kullanılan tef' ileler.....	52
Türk şiirinde en çok kullanılan aruz kalıpları.....	53
Aruz ve Ahenk.....	55
Aruz Hece Tartışmaları.....	57
Aruz Öğretimi.....	59
Aruzda takti yapma ve aruz uygulama işlemleri.....	61
Aruz kalıbı nasıl bulunur.....	63
Aruz kalıbı bulunurken dikkat edilmesi gereken noktalar.....	63
Örnek şiirler üzerinde aruz kalıbını bulma.....	64
Tef' ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi.....	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	73
Yöntem.....	73
Araştırma yöntemi / deseni.....	73
Çalışma Grubu.....	74
Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin sayıları ve cinsiyete göre dağılımı....	74
Veri Toplama Teknikleri / Araçları.....	74
Kişisel bilgi formu.....	75
Başarı testi.....	75
Süreç / Uygulama.....	76
Veri Analizi.....	78

Araştırmacı Rolü	80
Geçerlik ve Güvenirlik	80
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	85
Bulgular	85
BEŞİNCİ BÖLÜM	92
Sonuç, Tartışma ve Öneriler	92
Sonuç ve Tartışma	92
Ön test puanlarına göre deney ve kontrol grubu arasında anlamlı düzeyde farklılığın olup olmamasına dair sonuç ve tartışma.	92
Son test puanlarına göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkilerine dair sonuç ve tartışma.	92
Son test ve kalıcılık puanına göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin kalıcılığına dair sonuç ve tartışma.	93
Deney grubunun ön ve son test puanlarına göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkisine dair sonuç ve tartışma.	93
Kontrol grubunun ön ve son test puanlarına göre normal öğretimin etkisine dair sonuç ve tartışma.	94
Deney grubunun cinsiyete göre ön test puanlarının etkisine dair sonuç ve tartışma.	94
Son testin cinsiyete göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkisine dair sonuç ve tartışma.	94
Kalıcılık testinin cinsiyete göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkisine dair sonuç ve tartışma.	95
Kontrol grubunun cinsiyete göre ön test puanlarının etkisine dair sonuç ve tartışma.	95
Son testin cinsiyete göre normal öğretimin etkisine dair sonuç ve tartışma.	95
Öneriler	95
KAYNAKÇA	97
EKLER	102
EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU	102
EK 2. BAŞARI TESTİ ÖN TEST	103
EK 3. BAŞARI TESTİ SON TEST	107
EK 4. BAŞARI TESTİ KALICILIK TESTİ	111
EK 5. DENEY GRUBU DERS PLANI	115
EK 6. KONTROL GRUBU DERS PLANI	116
EK 7. DENEY GRUBU DERS NOTU	117
EK 8. KONTROL GRUBU DERS NOTU	120

EK 9. İZİN BELGESİ VE ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU.....	121
ÖZ GEÇMİŞ.....	123

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. <i>Deney ve Kontrol Grubu Öğrenci Sayıları ve Cinsiyete Göre Dağılımı</i>	74
Tablo 2. <i>Deney ve Kontrol Gruplarının Ön test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	78
Tablo 3. <i>Katılımcıların Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Skewness-Kurtosis Değerleri</i>	79
Tablo 4. <i>İki Grubun Ön Testlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	85
Tablo 5. <i>İki Grubun Son testlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	86
Tablo 6. <i>Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Grubun Son Test ile Kalıcılık Testi Puanının Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi Sonucu</i>	86
Tablo 7. <i>Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Grubun Ön ile Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi Sonucu</i>	87
Tablo 8. <i>Kontrol Grubunun Ön ile Son Testi Puanlarının, Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi Sonucu</i>	88
Tablo 9. <i>Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Gruba İlişkin Ön Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	88
Tablo 10. <i>Tef'ilere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Grubun Son Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	89
Tablo 11. <i>Tef'ilere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Gruba İlişkin Kalıcılık Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	89
Tablo 12. <i>Normal Öğretimin Devam Ettirildiği Gruba İlişkin Ön Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	90
Tablo 13. <i>Normal Öğretimin Devam Ettirildiği Gruba İlişkin Son Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu</i>	90

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİMİ

Akt.	: Aktaran
b.	: Bin
dk.	: Dakika
ed.	: Edebiyat
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
LGS	: Liseye geçiş sınavı
m.	: Miladi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
N	: Kişi sayısı
Ort.	: ortalama
ö.	: Ölüm
p	: Anlamlılık düzeyi
s.	: sayfa
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı)
Ss	: Standart sapma
ss.	: sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Top.	: Toplam
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
U	: Mann Whitney U Testi anlamlılık düzeyi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: Yüzyıl
z	: Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi anlamlılık düzeyi

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Araştırmanın Amacı

“Öğrenme, bireyin çevresiyle belli bir düzeyde etkileşimleri sonucunda meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişmesidir.” (Senemoğlu, 2011, s. 4). Senemoğlu (2011) öğrenmenin gerçekleşmesi için kullanılan modellerin ve araçların birbiriyle etkileşimli olmasının ve öğrencinin önceki bildiklerinden hareketle yeni bilgilerin inşa edilmesi gerektiğinin, öğretim esnasında dışsal ve içsel faktörlerin dikkate alınarak öğrenmenin en iyi şekilde gerçekleştirileceğini öne sürmektedir. Öğrenme faaliyetinin bir program çerçevesinde amaçlı, planlı, düzenli ve kontrollü olarak yapıldığı yerlerde yani okullarda yapılan öğretme faaliyetleri öğretim olarak adlandırılır (Büyükkaragöz, 1994, s. 29). Öğretim, öğrenmenin gerçekleşmesine yardım ve rehberlik etkinlikleri olarak tanımlanabilir (Büyükkaragöz, 1994, s. 30). Öğrenme ile öğretim arasındaki farkı açıklayan Binbaşıoğlu (1983)’nin tanımı; öğrenmede öğrenci daha çok, bir konuyu rastlantıyla veya bilinçsizce öğrenmekteyken öğretimde ise belli bir amaçla, uygun bir çevre içinde, öğretmenin ya da öğretmen yerine geçen bir araç yardımıyla bilinçli bir davranış değişikliği oluşturmak, şeklinde özetlenebilir (s. 4).

Edebiyat öğretiminin temel amacının “anlama”nın gerçekleşmesi olduğunu söyleyen Üstten Uslu (2010), öğrencilerin okudukları metni zihinlerinde canlandırabilmeleri ve metnin bütünlüğünü kavrayabilmelerinin asıl amaç olduğunu; metni, toplumsal, kültürel ve tarihî açılarından değerlendirmenin metnin dünyasına girmeyi sağladığını belirtmiştir (s. 89). Edebiyat ve dil öğretiminin günümüzdeki anlayışa yakın dönemde tarihi 19. yy.ın sonlarıdır. Batılı anlamda eğitime yönelen bu dönemde Muallim Naci’nin *Istılahat-ı Edebiyye*’si ve Recâizâde Mahmut Ekrem’in *Talim-i Edebiyat*’ı ders kitabı olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde ise köklü değişiklikler yapılmış, edebiyat ve dil öğretimi programları günümüze kadar belli aralıklarla değişikliğe uğramıştır (Cemiloğlu, 2003, ss. 23- 24). 2005- 2015 yılları arasında aynı dersler olarak okutulan edebiyat ile dil ve anlatım dersleri 2015 yılı itibarıyla birleştirilmiştir. Türk dili ve edebiyatı dersi adı altında okuma, yazma, sözlü iletişim becerileri olmak üzere üç başlık altında konular toplanmış ve tür merkezli bir anlayışla sunulmuştur.

Uçan (2006) edebiyat eğitiminde verilmesi, yapılması gerekenin sanat ürününün niteliğinin metindeki anlamın nasıl üretildiğinin ve metindeki dilin söylemin neler

söylediğini, okuyucuya neler düşündürdüklerini, neler hissettirdiklerini açığa çıkarabilmek olduğunu ifade eder. Ayrıca edebiyat eğitiminin sadece sözcükleri çözümlmeyi değil, metin çözümlene yöntemlerini, yazınsal kuramların dil bilimin hemen yanı başında bir çözümlene yöntemi olarak gösterge bilimin sunduğu olanakları ve diğer kuramları da bilmeyi gerektirdiğini belirtir (s. 26).

Aydemir (2006) edebiyat derslerindeki, özellikle de divan edebiyatı metinleri ile okuyucu arasındaki dil, kültür ve zihniyet farklılığı ile uzun süredir her düzeyde topluma dayatılan, klasik edebiyatımıza karşı olumsuz bakış açısına dikkat çekmiştir. Bu metinlere öğretmenlerimiz tarafından “anlaşılmaz” damgasının vurulduğunu, bu metinleri anlama zahmetine katlanılmadığını da dile getirmiştir (s. 135). Kırkılıç ve Ulaş (2009) divan edebiyatının son 900 yıl boyunca kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiş, bu edebiyatın önemli bir unsurunun da aruz vezni olduğunu, ancak Türkiye genelinde ortaöğretim ve ilgili fakültelerimizde aruz veznine yeterince önem verilmediğini vurgulamıştır (s. 335).

Divan edebiyatının her büyük sanat geleneği gibi, tarafsız ve objektif bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini ifade eden Bilkan (2006) öğrencilerin anlamsız sözlerden oluşan aruz kalıplarının birer ses simgesi olduğunu öğrenmeleri ve bu kalıpların ses değerlerini şiirleri okurken fark etmelerinin çok önemli bir husus olduğunu dile getirmiştir. Bunun sağlanması için de sınıfta etkin dinleme yapılması, örneğin bir gazelin şarkı olarak seslendirilmesinin, öğrencilere dinletilmesinin uygun olacağı önerisinde bulunmuştur (s. 148). Bu tez çalışmasında tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi gerçekleştirirken seçilen örnek beyitler aruz kalıplarına uygun olarak öğrencilerle birlikte seslendirilmiştir.

Genel olarak Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında yer alan divan şiirinin öğretiminde sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Bu sorunları Ünver (1993) şöyle dile getirmiştir:

Aruz ölçüsü öğretiminde vezinlerin ahenginin öğrenciye kazandırılmaması, açık olmayan şiirsel anlatımın ve mazmunlarla örülmüş dilin anlaşılabilmesi, tarihi ve sosyal şartların sonucu olan kültürel kopukluğun getirdiği kavrayış engelinin aşılabilmesi, anlaşılmayı sağlama adına yapılmakta olan “düz yazıya çevirme” ve “günümüz Türkçesi ile ifade etme” işlemlerinin şiirsel yapıyı yok etmesi (Akt., Cemiloğlu, 2003, s. 97).

Günümüzde tür temelli bir yaklaşımla divan şiiri öğretilmektedir. Örneğin gazel türü hem divan edebiyatı döneminde hem de Cumhuriyet Dönemi edebiyatında ele alınmaktadır. Bu tez çalışmasında aruz vezniyle yazılmış örnek beyitler hem Cumhuriyet Dönemi'nden hem de divan edebiyatı döneminden seçilmiştir.

MEB müfredatına göre Türk dili ve edebiyatı dersinin özel amaçlarından biri, öğrencilerin “Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımaları ” dır (Millî Eğitim Bakanlığı [*MEB*], 2018, s. 12). Aruz öğretimi hedeflediğimiz bu çalışmada kullanılan edebî metinler aracılığıyla - tef'ilelere örnek beyitlerle- öğrenciler Türkçenin inceliklerini öğrenerek Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanıyacaklardır.

Aruz öğretimi belli kalıpların ya da belli vezinlerin öğretilmesi olarak görmeyen Dursunoğlu (2016) aruz öğretimi “asırlarca Türk şiirine ses, renk, duygu, ahenk katmış ve Türk şiirine mal olmuş bir şiir vezninin öğretilmesi ve öğrenilmesi işi” (s. 6) olarak tanımlamıştır. Yine, aruzun öğreneni ezberden bilgidene olabildiğince uzak tutarak vezinleri ve tef'ileleri mümkün olduğu kadar somutlaştırarak öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir (Dursunoğlu, 2016, s. 8). Çalışmamızda aruz öğretilirken tef'ilelere örnek beyitler kullanılmış, böylelikle ezberden bilgidene ziyade somut örneklerle aruz vezni öğretilmiştir.

Bu tez çalışmasının amacı ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında yer alan aruz vezni öğretiminin tef'ilelere örnek beyitler kullanılarak öğretilmesinin öğrenme üzerindeki etkilerini ve kalıcılığını incelemek olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkileri ve kalıcılığı tespit edilecektir. Çalışma neticesinde elde edilen verilere göre deney grubuna uygulanacak olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin sonuçlarıyla normal öğretimin devam ettirildiği kontrol grubunun sonuçları karşılaştırılıp bu konuya bilimsel izahlar getirilecektir. Böylelikle ortaöğretimde aruz öğretimi konusunda hem mevcut durum tespit edilmiş olacak hem de öne sürülen yöntemin etkileri ve kalıcılığı incelenmiş olacaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi “Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi ortaöğretim öğrencilerinin aruz vezni öğrenimini etkiler mi ve bu öğrenim kalıcı olur mu?” şeklindedir. Bu problem cümlesi doğrultusundaki alt problemler şunlardır:

1. Uygulamaya başlamadan önce deney ve kontrol grubuna yapılan ön test puanları arasında anlamlı düzeyde farklılık var mıdır?
2. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun son test puanı ile bu uygulamanın yapılmadığı ve normal öğretimin devam ettirildiği kontrol grubunun son test puanı arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin uygulandığı deney grubunun son test puanı ile kalıcılık puanı arasında anlamlı düzeyde fark var mıdır?
4. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun ön test puanı ile son test puanı arasında anlamlı bir fark var mıdır?

5. Normal öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ön test puanı ile son test puanı arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubu öğrencilerinin ön test puanı cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?
7. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunda öğrencilerin son test puanları cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?
8. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimin yapıldığı deney grubu öğrencilerinin kalıcılık puanları cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?
9. Normal öğretimin yapıldığı kontrol grubu öğrencilerinin ön test puanı cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?
10. Normal öğretimin yapıldığı kontrol grubu öğrencilerinin son test puanı cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşma göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Aruz vezni sadece eski Türk edebiyatı şiirinin biçimsel bir özelliği değil aynı zamanda yüzyıllar boyu süren Osmanlı edebiyatının temel taşlarından biridir. Ortaöğretimde Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında yer alan aruz vezniyle yazılmış eski ve yeni şiirleri daha iyi anlamak için aruz vezninin öğretilmesi gerekmektedir. Ancak ortaöğretimde aruz öğretimine yönelik şimdiye kadar herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar daha çok aruz veznine yönelik teorik bilgiyi aktarma şeklinde olup bu tür çalışmalar kitap ve makale çalışmalarından öteye geçememiştir. Tez çalışmalarında ise aruz vezni eser kaynaklı incelenmiştir. Kitap ve makale çalışmalarının bazılarında aruz öğretimine yönelik yöntemler ileri sürülmüştür ancak bu yöntemler uygulanıp test edilmemiştir. Bu tez çalışması bu alandaki boşluğu doldurması, yüzyıllardır süre gelen Osmanlı şiirinin Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında etkili ve kalıcı şekilde öğretilmesinin sağlanması bakımından ve deneysel bir çalışma olması yönüyle önem taşımaktadır.

Bu tez çalışması ile aruz öğretiminde karşılaşılan problemleri ortadan kaldırmak için yeni bir yöntem ileri sürülmüş ve bu yöntemin etkileri ve kalıcılığı test edilmiştir. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi normal aruz öğretiminden daha etkili olması hâlinde aruz öğretiminde karşılaşılan problemler azalacaktır. Öğrenciler aruz veznini öğrenirken hem aruz vezniyle yazılan şiirleri öğrenmiş olacaklar hem de aruz kalıbına uygun olarak şiiri okuyabileceklerdir. Tüm bunlar divan edebiyatına, aruz vezniyle yazılmış şiirlere yönelik ön

yargının azalmasını sağlayacaktır. Böylelikle Osmanlı medeniyetinden kalan köklü bir edebiyatı öğrencilere tanıtarak ortaöğretimde aruz vezninin öğretilmesi hususuna dikkat çekilmiş olacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir:

1. Araştırma, 2018- 2019 Eğitim- Öğretim yılı ve Erzurum iliyle sınırlıdır.
2. Araştırma, Erzurum ilinin Palandöken ilçesine bağlı bir Anadolu lisesi ile sınırlıdır.
3. Araştırma, bu Anadolu lisesinde okuyan 9. sınıf öğrencilerinden oluşan iki sınıf ile sınırlıdır.
4. Araştırmada öğrencilere yapılan uygulama çalışması 6 hafta ile sınırlıdır.
5. Verilerin toplanması; araştırmanın amacına yönelik hazırlanmış kişisel bilgi formu, ön test, son test ve kalıcılık testi ile sınırlıdır.
6. Uygulanan kişisel bilgi formu, ön test, son test ve kalıcılık testinin analizi 9. sınıf öğrencilerinden oluşan deney ve kontrol grubunun sorulara verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.
7. Çalışma Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamı içerisinde yer alan aruz vezni ile sınırlıdır.

Varsayımlar

Bu araştırmanın varsayımları aşağıda verilmiştir:

1. Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkileri ve kalıcılığı incelenirken yapılacak olan uygulamada 6 haftalık bir sürenin yeterli olacağı varsayılmıştır.
2. Eğitim uygulayıcısının / öğretmen rolünde uygulama yapacak araştırmacının, aruz öğretimiyle ilgili gerekli teorik ve pratik bilgiye sahip olduğu varsayılmıştır.
3. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ön test puanlarının karşılaştırılmasına göre eş değer olduğu varsayılmış ve bu grupların eş değerliğinin çalışma boyunca korunacağı öngörülmüştür.
4. Araştırmanın uygulama aşamasında öğrencilerin 6 hafta boyunca dersi dikkatlice dinlediği varsayılmıştır.
5. Araştırmaya katılan öğrencilerin ön test, son test ve kalıcılık testindeki soruları dikkatlice okuyup cevapladıkları varsayılmıştır.
6. Deney ve kontrol grubunun birbirinden etkilenmeyeceği varsayılmıştır.

7. Problemlerle ilgili yapılan kaynak taramasının konuyu izah etmesi açısından yeterli olduğu varsayılmıştır.
8. Araştırmacının kontrol ettiği değişkenler dışında herhangi bir değişkenin deney ve kontrol grubunu aynı oranda etkileyeceği varsayılmıştır.

Terim ve Tanımlar

Divan edebiyatı: “Kendine özgü bir sanat anlayışı, sınırlı bir duygu ve şiir dünyası, sanatlı bir dili, İslam dini ve tasavvura dayalı bir düşünce örgüsü bulunan şekilci, kuralcı ve idealist Türk edebiyatına divan edebiyatı denir.” (Pala, 2005, s. 5).

Vezin: “1.Tartı. 2.ed. Ölçü” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2012, s. 2483). “Nazım ahenginin ölçüsüdür. Divan şiirinde aruz vezni kullanılmıştır. Bu ölçüye göre dizedeki hecelerin sayısı değil, uzun veya kısa oluşları esastır.” (Pala, 2011, s. 474).

Aruz (عروض): “1. Yan, taraf. 2. yanak. 3. yol. 4. usul. 5. Arap dilticilerden İmam Halil’in, eski Arap şiirlerini esas tutarak bir sisteme bağladığı rivayet edilen, hecelerin uzunluğu ve kısalığı esasına dayanan, esas Arap nazmında muayyen kalıpları; Türk, Fars, Afgan, Pakistan ve kısmen Hindistan nazımlarında kullanılan vezindir. 6. Arap nazmında beytin birinci mısranın son kısmı. (bu şekil bizde yoktur)” (Develioğlu, 2010, s. 44).

Tef’ile (Cüz / Cüz’): “Aruz vezinlerini oluşturan sekiz ana kelime vardır. Tef’ile veya cüz’ adı verilen bu kelimeler şunlardır: fâ’ilün, fe’ülün, mef’ûlâtü, fâ’ilatün, mefâ’ilün, müstef’ilün, mütefâ’ilün, müfâ’iletün. Bu tef’ilelerin sayısı bir takım değişikliklerle 41’e kadar ulaşır ve meydana getirdikleri 16 vezin asıl vezinleri oluşturur” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 25).

Mısra’: “Mısra’ Arapçada “kapı kanadı, çadır kapısının iki yan parçası” anlamlarına gelir. Nazım terimi olarak da mısra’, tam bir aruz kalıbıyla söylenmiş olan beytin yarısına denir. Ya da daha geniş bir anlamda bir nazım parçasını oluşturan her bir satıra mısra’ adı verilir” (İpekten, 2008, s. 11).

Beyit: “Beyt Arapçada “çadır, ev, oda” anlamlarındadır. Nazımda iki mısra bir beyti oluşturur. Beytin ilk mısrasına *sadr*, ikincisine de *acûz* denir. Bir beytin oluşması için iki mısranın birleşmesi gerekli, ama yeterli değildir. Ayrı vezinlerde iki mısra bir beyit hâlinde birleşemez. Vezin birliği şarttır. Beyit eski kitaplarda çok kere ‘şiir’ ile eş anlamlı kullanılmıştır” (İpekten, 2008, ss. 12- 13). “Bazı cüzlerden meydana gelen ve bir kafiye ile son bulan tam bir kelama beyt denir.” (Tural, 2011, s. 23).

Kalıp: “ ‘Vezin’ yerine kullanılabileceği gibi, aruz vezinlerinin her birine verilen ad olarak da tanımlanabilir” (Dursunoğlu, 2016, s. 12).

Takti’: “Asıl anlamı ‘kesmek, parçalamak, parçalara bölmek’ olan takti’, aruzla yazılmış bir mısrayı cüzlerine ayırmaktır. Bu uygulama şiirin veznini bulmayı ve şiiri bulunan vezne göre ahenkli bir şekilde okumayı sağlar.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 25).

Öğretim: Öğretim okullarda yapılan öğrenme faaliyetlerinin önceden belirlenen hedefler doğrultusunda planlı ve kontrollü olarak düzenlenmesi ve uygulanmasıdır. Ayrıca öğretim bireyin yaşamı boyunca süren eğitiminin, bir kısmının okulda sınıf ortamında planlı ve izleneli bir biçimde yürütülen kesitidir. Öğretim, öğrenmenin uyarıcı ve öğrenme durumları (çevre, ortam) yaratarak, öğrencilerin amaçlar yönünde davranışlar geliştirmesine yardım etmesidir. Başka bir deyişle öğretim, öğrencilerin öğrenmelerinin en iyi biçimde gerçekleştirmek için öğretmenin öğrencilere yaptığı düzenli etkilerdir (Arı vd., 2011, s. 5).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Aruz Vezni Üzerine Yapılan Bilimsel Çalışmalar

Aruz vezni üzerine yapılan bilimsel çalışmalar; teorik, eser veya inceleme çalışmaları, ders kitabı ve öğretim programı üzerine yapılan çalışmalardır. Araştırmamızın bu bölümünde aruzla ilgili ulaşılabildiğimiz kitap, makale ve tez çalışmaları derlenmiş, aruz vezninin teorik kısmı hakkında bilgi verilmiş ve çalışmanın asıl amacını teşkil eden tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi hakkında yarı deneysel bir çalışma yapılmıştır.

Aruz vezni konu alan kitap çalışmaları şöyledir: Gıynaş ve Şenödeyici (2010)'nin Çetin (1991)'den aktardıkları bilgiye göre, “Anadolu sahasında XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl başlarında Muhammed b. Ahmed b. Zahîr-i Lârendî, Abdü'l- Muhsin-i Kayserî gibi bazı müelliflerin İbn Ebi'l-Cey el-Endelüsî'nin aruzla ilgili eserini şerh mahiyetinde telifleri, aruzdan bahseden Türkçe eserler arasında yerini almıştır.” (Akt., Gıynaş & Şenödeyici, 2010, s. 228). Yine Çetin'den aktarılan bilgiye göre “ Mutahhar b. Ebî Tâib Lârendî'nin Ravzatü'l-Evzân'ı yapılan ilk çalınmalar arasında sayılabilir. Gülşehrî'nin de aruz konulu Farsça bir eserinin bulunduğu bilinmektedir.” (Akt., Gıynaş & Şenödeyici, 2010, s. 228). Ali b. Hüseyin el-Amâsî (ö. 1471)'nin *Risâle-i Aruz-ı Türkî* adlı eseri ve Müstakimzâde Sadeddin Süleyman Efendi'nin *Istılâhâtü's-şi'riye* adı eseri aruzun teorik kısmından ziyade gerekliliği üzerinde durmuş, aruzu “şiir bilgisi” karşılığında kullanmıştır ve bu yazarların Arap aruz teorisyenlerinden el- Halîl'in tavrını benimsedikleri görülmektedir. (Gıynaş & Şenödeyici, 2010, s. 228). Gıynaş ve Şenödeyici (2010) Sudî, Gedâ ve Fedayî'nin aruz risalelerini incelemiştir. Bu üç risalede ortak olarak aruz vezni, aruz vezniyle ilgili terimler ve örnek şiirler yer aldığı görülmektedir. (Gıynaş & Şenödeyici, 2010, ss. 230- 237).

Anadolu sahasında meydana getirilen Amasyalı Alâeddin Ali'nin (ölümü: h.879/ m. 1470-1471) aruzla ilgili risalesi, Halîm-i Şîrvânî'nin manzum *Aruz Risalesi*, Ahmet el- Bardakî el- Âmidî'nin h.907 / m.1502'de tamamladığı *Kitab Câmî-i envâ'u' l – edebî'l- Fâri'sî*, Aşkî'nin h.950/ m.1534 yılında yazdığı *Arûsu'l-aruz'u*, Gelibolulu Surûrî'nin h.959/ m.1540 yılında tamamladığı *Bahrü'l- maârif*'i, Feriştahoğlu'nun h.959/ m.1541 yılında yazdığı aruzla ilgili risalesi ilk eserler olarak zikredilebilir. Orta Asya sahasında da meydana getirilen Nevâyî'nin h. 869/ m. 1490 sırasında yazmış olabileceği *Mîzânü'l-Evzân'ı* ile Babur'un h. 932-934 / m. 1528- 1528 yılları arasında Hindistan seferinden döndükten sonra tamamladığı ve *Muhtasar* adı verilen aruz risalesi, aruz sistemi hakkında bilgi veren birer eser olarak kalmayıp o

devirde Orta Asya klasik edebiyatında yaygın şekilde kullanılan bazı nazım türleri hakkında bilgi vermeleri bakımından da büyük değer taşırlar (Eraslan, 1993, s. XIII).

Orta Asya'da Çağatay Dönemi'nde Ali Şir Nevai *Mîzânü'l-Evzân* adlı kitabında aruz veznini konu almıştır. Bu kitap Abdurrahman-ı Câmî'nin *Aruz Risalesi*'ne nazire olarak yazılmıştır. *Mîzânü'l-Evzân*'ın mukaddime kısmı “Aruz fenninin şerif bir fen olduğunun, nazım rütbesinin üstünlüğünün, *Kur'an-ı Kerim*'de birçok ayetler ile Hz. Muhammed'in hadislerinden bazılarının aruz veznine uygunluğunun belirtilmesiyle sona erer.” (Eraslan, 1993, s.7). Mukaddimededen sonra yer alan konular ise şunlardır: Aruzun ne anlama geldiği, sekiz salim tef'ile ve bu tef'ilelerden yapılan zihafklar ve fer'leri, bahirler, bahirlerin yer aldığı daireler, şiir takti, bahirlerde yer alan vezinler, kendi nazımından örneklerle sıralanmıştır. Devamında tuyuğ, koşuk, çenge, muhabbet-nâme, müstezat, arazvârî, Türkî gibi aruzla yazılan ve bestelenebilen nazım türleri hakkında bilgi verilmiştir. Kitap sonlanırken Hüseyin Baykara'nın divanından bahsedilmiştir. Arap ve Acem dilinde aruzla ilgili birçok eser yazılmış olduğu hâlde, Türk diliyle yazılmış tek eser bulunmadığı bu nedenle bu ilimden Türkçe şiir yazmaya hevesli ve istekli olanların faydalanamadığı dile getirilmiştir. Kendisinin de bu sebeble bu kitabı yazdığı belirtilmiştir (Eraslan, 1993, s.8).

Ahmed-i Dâî'nin *İlm-i Aruz* adlı eseri 29 kalıbın birer dörtlükle açıklandığı vezinlerin uygulamalı olarak tanıtıldığı bir başka aruz risalesidir (Gıynaş & Şenödeyici, 2010, s. 229). Bu eserlerin haricinde aruz konusuna bir bölüm ayıran eserler de vardır. “Örnek olarak, Ahmed-i Bardahî'nin *Câmi 'u'l Fâris* adlı eserinde yer alan Türkçe- Farsça aruz risalesi müstakil bir eser görünümündedir. Aynı şekilde Gelibolulu Sürûrî, *Bahrü'l- Maârif*'inde (telif: 1549), konuya bir başlık açarak “aruz ilmi” olarak nitelenen teorik bilgilere değinmiştir. (Akt., Gıynaş & Şenödeyici, 2010, s. 229). *Türkçe Aruz* ismini verdiği risalesinde Manastırlı Faik (1313, ss. 3-10), aruzu mutlak vezin anlamında kullanmış ve Türkçe aruzun hece vezni olduğunu söylemiştir (Akt., Gıynaş & Şenödeyici, 2010, s. 229).

Osmanlı Dönemi'nde Muallim Naci'nin *Istılâhât-ı Edebiyye* adlı kitabında divan edebiyatı terimlerine yer verilmiştir (Naci, 1889). Muallim Naci'nin *Aruz Nümûnesi* adlı aruzla ilgili bir eseri daha vardır (Naci, 1895). Bu eser Muallim Naci'nin aruzla ilgili bir kitap hazırlama maksadıyla tuttuğu notları içermektedir. Ancak Muallim Naci'nin ömrü kifayet etmediği için kitabını tamamlayamamıştır. Ölümünün ardından bu notlar toplanarak kitap hâline getirilmiştir. Bu kitapta genel olarak takti üzerinde durulmuş bazı yerlerde açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca aruz uygulamaları hakkında da bilgi verilmiş, örnek şiirler üzerinde bunlar uygulamalı olarak gösterilmiştir (Zülfe, 2011, s. 189).

Yine Osmanlı Dönemi'nde Ali Cemalettin'in *Aruz-ı Türki* adlı kitabında aruz vezni üzerinde durulmuştur. Ali Cemalettin, Türkçe bir aruz kitabı yazmanın gerekli olduğunu düşündüğü için böyle bir kitabı hazırladığını bildirmektedir. Kitapta aruzla ilgili terimler ve anekdotlar bulunmaktadır. Arap ve Fars aruzundan da bahsedilmiştir. Aruz vezni açıklanırken örnek beyitlere sıkça yer verilmiş ve bu beyitlerin altına şiirin taktili, tef'ilelere ayrılmış hâli ve vezni verilmiştir. Sekiz temel tef'ilenin aynen ya da değişikliğe uğrayarak ve çeşitli şekillerde beş daire hâlinde birleşerek aruzda 16 bahir meydana getirmesini kitabında göstermiştir. Yazar aruz bahirlerini ayrıntılı olarak işlemiştir (Cemalettin, 1874). *Aruz-ı Türki* üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu yüksek lisans tezinden hareketle bir makale oluşturulmuştur (Öztürk, 2011).

Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında aruz veznini konu edinen kitaplar yazılmıştır. Bu hususta tespit edebildiğimiz kitaplar şunlardır: Belviranlı (1965)'nin *Aruz ve Ahenk* kitabında musiki ve aruz münasebeti, aruz vezninin doğuşu, Türk edebiyatında aruz, aruzun bahirleri ve sözlük kısmı yer almaktadır.

Köprülü (1966), *Edebiyat Araştırmaları* adlı eserinde aruz üzerine bir başlık açmıştır. Bu başlık altında Arap, Acem ve Türk aruzu üzerinde durmuştur. Arap aruzunun oluşumunu tamamladıktan sonra İranlılar tarafından nasıl alındığı, hangi değişikliklerin yapıldığı ve kullanıldığı, Türklerin aruzu Acemlerden nasıl aldığı, hangi değişiklikleri yaptığı ve aruzun nasıl millî bir vezne dönüştüğü hususunda bilgiler verilmiştir (ss. 317- 360).

Aymutlu (1976)'nin *Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Örnekleri* kitabında aruz kalıplarına çok sayıda şiir örneği verilmiş, kitabın sonuna da beyitlerde geçen kelimeleri içeren bir sözlük kısmı eklenmiştir.

Banarlı (1987)'nin *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde aruz vezni üzerine bir başlık açılarak Yunan ve Latin edebiyatında aruz, Arap, Acem ve Türk edebiyatında aruz üzerinde durulmuştur. Banarlı, Yunan ve Latin edebiyatında aruz vezni gibi bir vezin kullanıldığını ama aruzun başlangıç noktasının Arap edebiyatında olduğunu belirtmiştir.

İpekten (1989)'in *Aruz Ölçüsü* adlı kitabında aruz vezni ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Hangi kalıpla ne kadar şiir söylendiği divanlar incelenerek tespit edilmiştir.

Değirmençay (1996)'ın *Aruz ve Kafiye* kitabı Arap harfleriyle yazılmıştır ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde aruzla ilgili hususlara yer verilmiş ikinci bölümde kafiyeye ilgili konular ele alınmıştır. Her iki bölümde de örnek beyitler aktarılmıştır.

Doğan (2005)'in *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi* kitabında her aruz kalıbına örnek şiirler verilmiş bu şiirler üzerinde aruz uygulamaları gösterilmiştir.

Yanık (2007)'ın *Edebi Bilgiler ve Aruz* adlı kitabında da aruz ilmi üzerinde durulmuş; aruz terimleri, tef'ileler ve alternatifleri, şiir bahirleri ele alınmıştır.

Kesik ve Şenödeyici (2015)'nin *Aruz Teori ve Uygulama* kitabında aruzun tarihî gelişimine, aruz uygulamalarına ve alıştırmalara yer verilmiştir.

Dursunoğlu (2016)'nun *Aruz Öğretimi* kitabı; aruz vezninin tarihsel süreci Türk şiirinde kullanılan aruz vezinleri ve aruz vezni uygulamalarını içermektedir. Ayrıca Dursunoğlu (2016)'nun kitabında aruz öğretimine yönelik hece sayılarını esas alarak aruz veznini bulmanın daha kolay olacağı düşünülmüş ve buna yönelik aruz uygulamaları yapılmıştır.

Aruz vezni ve aruz öğretimiyle ilgili yayımlanan makalelerin ekseriyeti teorik bilgiler, Türk şiirinde en çok kullanılan aruz vezinleri, aruz vezniyle ilgili çeşitli düşünceler üzerinedir. Bu makaleler arasındaki farklılıklar ise aruz vezninin akılda kalıcılığını artırmak ve öğretilmesini kolaylaştırmak için öne sürülen yöntemlerdir. Bu makalelerle yapacağımız tez çalışması arasındaki benzerlikler ise aruz vezniyle ilgili kuramsal bilgilerdir.

Şafak (1993) *Aruz Niçin ve Nasıl Öğrenmeliyiz?* adlı makalesinde aruz veznini öğrenmenin vezinle şiir söyleme dışında iki gerekçesinin olduğunu vurgulamıştır. Bunlardan “birincisi eski harflerle yazılmış manzum metinleri sağlıklı bir şekilde okuyabilmek; ikincisi okuyucu ve dinleyiciyi aruzun mükemmel ahenginden mahrum etmemek ve bu ahenk yardımıyla eski şiirimize olan ilgiyi artırmak.” (s. 11) olduğunu ifade etmiştir. Vezinle yazılan şiirin bünyesinde zamanla meydana gelebilecek değişiklere karşı durabileceğini de belirtmiştir (Şafak, 1993, s. 12). Örneğin eski edebiyatımıza ait bir şiir zaman içerisinde aktarıla gelirken hatalara maruz kalabilir. Bu hataları tespit etmek ve düzeltmek vezin ile mümkündür. Aruz vezniyle şiir okurken öğrencinin zamanla buna alışacağı, şiiri daha kolay okuyacağı ve bundan zevk alacağını söyleyen Şafak (1993) bu esnada beyitlerdeki bütün imâle-i maksûre, imâle-i memdûd, zihaf ve ulamaların da ahenge uydurulmuş olacağını dile getirir (s. 13).

Pala (2003)'nın *Aruz Öğretimi Üzerine Düşünceler ve Teklifler* isimli makalesinde Türk eğitim sistemi içerisinde aruz öğretiminin nasıl ve neden yapılamadığı irdelenmiş, aruz öğretimine katkı sağlayacak teklifler ileri sürülmüştür. “Uzaktan bakılınca çok karmaşık ve zor gibi görünse de bu konuda gösterilecek küçük bir gayret, her zaman aruzdan yana olumlu neticeler verecektir.” (Pala, 2003, s. 50). Yapmış olduğumuz altı haftalık çalışma neticesinde elde ettiğimiz olumlu sonuçlar Pala'nın bu sözünü doğrulamaktadır. Pala (2003)'nin aruz öğretimi hususunda önerisi ise “bahirlerin Arapça adları yerine Türkçe karşılıklarını kullanmak, tef'ilelere de Türkçe birer ad koymak...” (s. 51). Bu konuda Pala ve Şimşek (2006)'in aynı görüşte oldukları anlaşılmaktadır.

Şimşek (2006), *Aruz ve Aruz Eğitime Yönelik Uygulama Önerileri* adlı makalesinde aruz öğretimine yönelik bir yöntem ileri sürmüştür. Bu yöntem, aruz tef'ilelerinin yerine ses değerleri eşit olan gündelik hayatta sıklıkla kullanılan başka kelimelerin bulunması ve bu sayede tef'ilelerin akılda kalıcılığının sağlanmasıdır. Örneğin “Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbını “Beş sekiz beş / beş sekiz beş / beş sekiz beş / beş sekiz” şeklinde aynı ses değerine sahip kelimelerle vererek akılda kalıcılığı sağlanabilir.(Şimşek, 2006, s. 5). Şimşek öne sürdüğü bu yöntemin Alâettin Gövsa ve Necip Fazıl tarafından önerildiğini belirtir. Pala'nın aruz öğretimi konusunda tef'ilelere Türkçe adlar bularak öğretilmesi gerektiğini vurguladığını aktarır. Çinuçen Tanrıkorur ve Bekir Sıtkı Erdoğan'ın da bu yöntemi kullandığını belirtir (Şimşek, 2006, ss. 10- 11).

Karaburgu (2006)'nın *Şâir ve Şâir Nedim Mecmuaları Arasında Bir Hece-Aruz Tartışması* adlı makalesinde Tanzimat'tan beri süregelen hece aruz tartışmaları ele alınmıştır. Bu çerçevede *Şâir ve Şâir Nedim* mecmuaları hece aruz kutuplaşmasının neticesinde ortaya çıkmış dergilerdendir (s. 1). Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi “Aruz Hece Tartışmaları” başlığı altında tezimizde verilmiştir.

Aksoyak (2008)'in *Osmanlı Şairlerinin Aruz Tasarrufları ve Araştırmacıların Gereksiz Müdahaleleri* adlı makalesinde; Osmanlı şairlerinin aruzu nasıl kullandığı, kullanılan aruz kalıbına uyması için kelimeleri yerel söyleyişe göre bazen de kendi tasarruflarına göre nasıl değiştirdiği, müstensihlerin metni yazarken ne gibi hatalar yaptığı konularında bilgiler verilmiştir. Ayrıca araştırmacıların metinde unutulmuş bazı yerlere hece, kelime, kelimeler ekledikleri bu nedenle metnin orijinal hâlini bozduklarını ve tüm bunların neticesinde gereksiz aruz uygulamaları yaptıklarını dile getirmiştir (ss. 389- 397). “Bugüne kadar yayınlanmış metinlerdeki vezin sorunları genellikle müstensihlerden değil araştırmacıların metne gereksiz müdahalelerinden veya metni anlayamamalarından kaynaklanmaktadır.” (Aksoyak, 2008, s. 401). Aksoyak (2008)'in divan edebiyatıyla meşgul olanlara uyarısı şöyledir: “Osmanlı şairlerinin aruz uygulamalarında kitabî bilgilerin yanı sıra ses olayları ile bir şekilde veznin çıkabileceğini göz önünde tutmalıdırlar... Vezni çıkmayan dizelerde şairlerin ‘aruz tasarrufları/ tercihleri’ olup olmadığını ” (s. 401) dikkate almalıdırlar.

Eraslan (2008)'in *Divânü Lügâti't- Türk'te Aruz Vezniyle Yazılmış Şiirler* başlıklı makalesinde *Divânü Lügâti't- Türk'* te aruz kalıplarıyla yazılan şiirlerin sayısına ve bu şiirlerin hangi aruz kalıbıyla yazıldığına yer verilmiştir.

İsen (2009)'in *Aruzun Anadolu'daki Gelişme Çizgisi* adlı makalesinde Türklerin aruz veznini kullanmaya başlaması, hangi aruz kalıplarının daha çok ve yüzde olarak ne kadar kullanıldığı incelenen divanlar neticesinde belirtilmiştir (ss. 120- 125).

Onaran (2009)'ın *Aruzda Yeni Şiirin Sesi* adlı makalesinde “Bugün yeni şiiri tutanlar aruzu beğenmiyorsa aruzun getirdiği bu eski sesi, bu eski anlatış yolunu beğenmiyorlar, yeni şiirin sesini verecek yaman bir şair çıkmadığı için aruzu beğenmiyorlar demektir.” (s. 186) diyerek aruz veznini beğenmeyenlerin ona verecekleri yeni sesleri olmadığını dile getirmiştir. Onan (2009) asıl meselenin “basmakalıp deyişlerden çıkarak, sağlam bir ‘şekil’ içinde alışılmamış duygusu veren güzellikleri işleyebilmek” (s. 187) olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca aruzun zor olmadığını, zor olanın kendi şiir yolunu yeni bir ses bularak kabul ettirmek olduğunu belirtmiştir (Onaran, 2009, s. 189).

Kırkkılıç ve Ulaş (2009)'ın *Aruz Bilgisi, Eğitim ve Estetik* adlı makalelerinde aruz vezninin Türk edebiyatında kullanılmaya başlamasından, 900 yıl boyunca bir edebî gelenek oluşturmasından, aruzun halk şairleri tarafından da kullanıldığından bahsedilmiş ancak son yüzyılda ve günümüzde aruz veznine yeterince önem verilmediği, yeni neslin bundan mahrum bırakıldığı dile getirilmiştir: “Bütün bunlar özellikle liselerde divan edebiyatına ait örneklerin azalması sonucunu doğurdu. Öğretilemez kabul edilerek öğrencilerimiz aruzun ahenginden mahrum bırakıldı. Benzer durum üniversitelerimize, hususen eğitim fakültelerimize de yansdı...” (Kırkkılıç & Ulaş, 2009, s. 337). Aruzun iyi kullanıldığı taktirde bestesiz bir musiki terennümü verdiği için, mısralarda bir opera havası oluşturduğundan, anlamı derinleştirip pekiştirdiğinden bahseden Kırkkılıç ve Ulaş (2009) “aruzun hiç olmazsa öğretmen ve öğrenci tarafından bilinmesi, bu vezinle yazılan şiirlerin taktilerine dikkat edilmek suretiyle şairin düşündüğü anlamın yakalanmaya çalışılması, hem kültürümüzün canlı tutulması hem de insanımızın estetik zevkinin yükseltilmesi bakımından” (s. 338) önemli olduğunu vurgulamıştır.

Şafak (2009)'ın *Mehmet Âkif ve Aruz* adlı makalesinde Âkif'in aruzu kullanmadaki ustalığı, çocukluğunda şiire merakı ve Âkif hakkında ünlü şair ve eleştirmenlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Gıynaş ve Şenödeyici (2010)'nin *Teorik Açıdan Aruz İlmi ve Üç Aruz Risalesi* adlı makalelerinde aruz vezninden bahsedilmiş, aruz vezninin Türk edebiyatında kullanılmasıyla birlikte aruz hakkında yazılan kitaplar ve risaleler konu edinmiştir. Örnek olarak Sudî, Gedâ ve Fedayî'nin aruz risaleleri incelenmiştir. Bu üç risale hakkında kısaca bilgi verilerek risalelerde yer alan örnek şiirlere yer verilmiştir.

Güneş (2010)'in *Bir Aruz Ustası Olarak Mehmet Âkif Ersoy* adlı makalesinde Mehmet Âkif'in son dönem Türk şiirinde aruzun başarıyla uygulanabileceğini gösterdiğini ifade etmiş, Mehmet Âkif'in edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi vermiştir (s. 243). Ayrıca aruz vezninin tarihî süreci ve Türk şiirine girişi konularına da değinilmiştir (Güneş, 2010).

Süleyman Nazif, “Hz. Davud’un elinde demir neyse *Safahat* Şairi Mehmet Âkif’in elinde, kelime ve aruz da odur.” demiştir. (Akt., Güneş, 2010, s. 251).

Öztürk (2011)’ün *Ali Cemalettin’in ‘Aruz-ı Türkî’ İsimli Eserine Dâir* isimli makalesinde adı geçen eser tanıtılmıştır. *Aruz-ı Türkî* klasik eser tertibine uygun olarak yazılmıştır (s. 374). “Söz konusu eser, bir belagat kitabı olmaktan çok yazarının da ifade ettiği gibi bir edebî bilgiler ve daha çok da bir aruz kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Öztürk, 2011, s. 387).

Demirel (2011), *Es- Seyyid Hüseyin Hüsnî Burdurî’nin Mîzân-nâme-i Şu’arâ Adlı Aruzla İlgili Eseri* adlı makale çalışmasında 18. yy.ın sonu 19. yy.ın başında yaşamış olan Es-Seyyid Hüseyin Hüsnî Burdurî’nin ağırlıklı olarak aruz bilgilerinden bahsettiği *Mîzân- nâme-i Şu’arâ* adlı eseri ele alınmıştır. Adı geçen eser aruz bahirleri, bahirlerdeki aruz kalıpları ve örnek şiirler şeklinde devam etmiştir (ss. 368- 402).

Alkan (2012)’in *Milli Kütüphane 2727 No’lu Mecmua’da Kayıtlı ‘Aruz Risâlesi’ Üzerine* adlı makalesinde incelenen aruz risalesi hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bu risalede öncelikle aruza, daha sonra şiirle ilgili terim ve tanımlara yer verilmiştir.(ss. 183-200). “Bu eser, aruz ve nazım bilgisi üzerine, genel itibarıyla bilinen kavramları anlatmasına rağmen, içerisinde mevcut olan bazı bilgilerin genel geçer bilgilerimize bakışı farklılaştıracağı söylenebilir.” (s. 190).

Başaran (2015)’in *Aruz Vezninin Belli Bir Kalıbında Yazılmış Güftelerin Sengin Semâi Usûlü ile Bestelenmesinde Görülen Bazı Prozodik Özellikler* başlıklı makalesinde “aruz vezninin ‘mef’ûlü mefâilü mefâilü feülün’ kalıbında yazılmış güftelerin, Sengin Semâi usulüyle bestelenmesinde görülen bazı prozodik hususlar irdelenmiştir.” (Başara, 2015, s. 41). Çalışmada *TRT* repertuarında bulunan yaklaşık 400 eser incelenmiş ve bazı tespitler yapılmıştır. Örnek teşkil etmesi için Refik Fersan’ın altı eseri vezin-usül yönünden incelenmiş ve “Fersan’ın alışılmış uygulamaları prozodiye uygun olarak kıldığı, bu hususta bazı bestecilere örnek olduğu neticesine varılmıştır.” (Başaran, 2015, s. 41).

Karadeniz (2017)’in *Aruz Öğretimi Üzerine Öğrenci Görüşleri* adlı makalesinde nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yapılmıştır. Bu çalışma 2015- 2016 öğretim yılı bahar yarısında Ahi Evren Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünde 2. sınıfta öğrenim gören 50 öğrenciye uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrenciler “lise döneminde kendilerine aruz vezni ile ilgili sadece teorik bilgi verildiğini, bu veznin şiir üzerinde uygulamadıklarını, bu nedenle üniversitede hem edebiyat bilgi ve kuramları dersinde hem de eski Türk edebiyatı dersinde aruz vezni bulma konusunda oldukça zorlandıklarını ifade etmişlerdir.” (Karadeniz, 2017, s. 539). Karadeniz (2017) aruz öğretimi hususunda yeterince

çalışma yapılmadığını dile getirmiş, bu çalışmayı aruz öğretimine katkı sağlaması için yaptığını belirtmiştir. Ayrıca Karadeniz, aruz öğretiminde karşılaşılan problemlere çözüm önerileri de getirmiştir (s. 540). Aruz öğretiminde yapılan hatalar; aruzun sağladığı ahenk ve musikinin göz ardı edilmesi ve öğrenciye çok fazla aruz kalıbının öğretilmeye çalışılmasıdır (Karadeniz, 2017, ss. 540- 541). Karadeniz (2017)'in çalışmasını ayrıntılı olarak incelediğimizde öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu aruz vezninin zor bir vezin ve aruz kalıbını bulmanın ise zor bir iş olduğunu, aruz vezninin öğretilmesinin güç olduğunu, aruz kalıbını bulmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. (ss. 544- 545). Bu öğretmen adaylarının ortaöğretim dönemlerindeki aruz eğitimi ile ilgili görüşleri ise şöyledir: “Büyük bir kısmı lise döneminde aruz vezni üzerinde çok durulmadığını, öğretmenlerin aruz vezni ile ilgili sadece kapalı ve açık hecelerden bahsettiğini ve bu vezni çok yüzeysel olarak gördüklerini ifade etmişlerdir” (s. 546). Öğretmen adaylarının bir kısmı ise lise döneminde aruz veznini hiç görmediklerini” (s. 546) belirtmiştir. Karadeniz (2017)'in yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu aruz kalıbını bulurken “Heceleri sayarak ezberlediğim kalıplardan hareketle bulmak daha kolay” (s. 547) cevabını vermiştir. Diğer öğretmen adaylarının büyük bir kısmı da “ Tef'ilelerden hareketle bulmak daha kolay.” (s.547) yanıtını vermiştir. Heceleri sayarak kalıbı bulmak, aruzun ahengini yakalayamamaya sebebiyet vermektedir. Bu yöntemde aruz vezniyle yazılan şiire bir anlamda hece vezniyle yazılan şiir muamelesi yapılmaktadır. Bu da aruz vezninin şiire kattığı ahenkten, musikiden ve anlamdan mahrum olmak demektir. Ayrıca aruz uygulamaları ve özel durumlar sebebiyle kalıbın yanlış bulunabileceği muhtemeldir.

Düzenli ve Bulak (2018)'in *Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri* adlı makale çalışmalarında “ aruzun Türkçeye tatbikinde başvurulan telaffuz ve imlâ tasarrufları, topyekûn kusur olarak değil, imlâ/telaffuz çeşitliliği ve imlâ/telaffuz sapması olarak iki farklı grupta değerlendirilmiştir.” (s. 145). Makalede, aruz- hece tartışmalarına ve aruz uygulamalarına da yer verilmiştir (Düzenli & Budak, 2018, ss. 368- 402).

Açıkgöz (2018)'ün *Ömer bin Mezîd'in Mecmû'atü'n- Nezâ'ir'indeki Bilgiler Işığında Aruz Öğretimine Yeni Bir Bakış* adlı makalesinde “günümüz aruz incelemelerinde Ömer bin Mezîd'in taktî yönteminden nasıl yararlanılabileceği örneklerle ortaya konmuştur.” (s. 159). *Mecmû'atü'n- Nezâ'ir*; aruz kalıplarına ve tef'ilelere çeşitli ritmik sözlerle karşılık bulma, ritim tutarak aruz öğretimi ve aruz kalıplarının akılda kalıcılığını sağlamak için kalıpları anlatan şiirler okuma hususunda 15. yy.da Türklerin aruz öğretiminde kullandıkları yöntemler hakkında bilgi vermektedir (Açıkgöz, 2018, s. 163). Bu yöntemler arasından aruz kalıplarının

akılda kalıcılığını sağlamak için kalıpları anlatan şiir okuma yöntemi, bu tez çalışmasında kullanılan “tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi” yöntemi ile benzerlik göstermektedir. Bu durum asırlar önce aruz öğretiminde aruz vezniyle yazılan şiirleri okuyarak aruz veznini öğrenme yönteminin kullanıldığının ispatıdır.

Kaplan (2019)’ın *Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Ziver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları* adlı makalesinde şiirlerinde kullandığı aruz vezninde farklı uygulamalara yer veren Ziver’in (18. yy.) aruz veznini nasıl kullandığı incelenmiştir (s. 279). “ Ziver mısrayı vezne uydurmak için gerek imlada gerekse telaffuzda türlü değişiklikler yaparak tasarrufta bulunmuştur.” (Kaplan, 2019, s. 308).

Aruzla ilgili tespit edebildiğimiz tez çalışmalarının sayısı yirmi birdir. Bunlardan on ikisi müzik konusunda yapılmıştır. Bu tezler aruzun müzikle ilişkisini konu edinmiştir. Diğer tezler ise genel olarak aruzun eser kaynaklı incelenmesine dairdir. Aruz öğretimi üzerine ise herhangi bir teze tesadüf edilmemiştir. Bu bakımından yapmış olduğumuz çalışma alandaki bu boşluğu doldurması bakımından önemlidir.

Müzik konusunda yapılan tez çalışmaları ve bu çalışmaların içeriği şöyledir: Tespit edebildiğimiz ilk çalışma Çetinkaya (1992)’nın *Devr-i Kebir bestelerde aruz-usul ilişkisi* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada *Devr-i Kebir* besteleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu besteler aruz vezniyledir.

Altınoğlu (1993)’nun *Hafif usulünün divan edebiyatındaki aruz vezinleriyle ilgisi ve usul-güfte uyuşumu* adlı tez çalışmasında ise Hafif usulünde bestelenen eserlerden günümüze ulaşmış 44 bestenin notaları üzerinde inceleme yapılmıştır. Bu bestelerde en çok kullanılan aruz kalıplarına da yer verilmiştir (Altınoğlu, 1993).

Bahadır (2001)’in *İki- on zamanlı usullerde aruz usul uyuşumu* adlı tez çalışmasında klasik Türk müziğinde usul kavramı, aruzla ölçülen küçük usullere ait en çok tercih edilmiş olan kalıplar örnek eserlerle ortaya konulmuştur (Bahadır, 2001).

İlhan (2003)’ın *Klasik Türk Müsikîsi 5 ila 10 zamanlı usullerde usûl-aruz vezni ilişkisi* adlı çalışmasında Türk aruzunun yaygınlık kazanması ve kendine uygun usullerin tercihinde oynadığı rol, 5 ile 10 zamanlı usuller üzerinde yapılan inceleme ile ortaya konulmuştur. Bu çalışmada aruz üzerine bir başlık açılarak aruzun tarihçesi, yapısı, uygulamaları bahir kavramı ve Türk musikisinde aruzun yeri üzerinde durulmuştur.

Çelik (2007)’in *Güftesi Divan şairlerinden Leyla Hanım’a ait bestelerin usul-aruz ilişkisi yönünden incelenmesi* adlı tez çalışması güftesi Leyla Hanım’a ait 15 adet bestenin notalarına ulaşarak bu bestelerde hangi aruz kalıplarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı

zamanda bu araştırma “Türk musikisinde kullanılmış (divan şiiri) güftelerin usul-aruz vezni ilişkisini incelemeye bir başvuru eseri olma işlevini görecektir.” (Çelik, 2007, s. ii).

Algan (2009)’ın *Yesârî Asım Arsoy’un güftesi aruz vezninde yazılmış şarkılarının usûl-aruz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* adlı tez çalışmasında 20. yy. bestekârlarından Yesârî Asım Arsoy’un 17 bestelenmiş eserinin usul-aruz vezni ilişkisinin incelenmesine yer verilmiştir (s. ii).

Karaman (2010)’ın *Dede Efendi’nin semâilerinin usûl-aruz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* adlı çalışması ise Dede Efendi’ye ait semai formunda 41 eserin usul-aruz yönünden incelenmesini konu almıştır. Aynı usule sahip güftelerde en çok hangi aruz kalıbının hangi şekillerde kullanıldığının ortaya konulmasını amaçlamıştır (Karaman, 2010).

Müzik konulu bir başka tez çalışması Bildik (2010)’in *Rakım Elkutlu’nun eserlerinde usul aruz vezni ilişkisi*’dir. Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi bestekârlarından Rakım Elkutlu’nun on iki farklı usûlde, güfteleri aruz vezni kalıpları ile yazılmış farklı formlarda 58 eserine ulaşılmış, besteledikleri usul ile aruz vezinleri karşılaştırmış ve bunların incelenmesine yer verilmiştir.

A. Çevik (2011)’in *Sultân III. Selîm’in beste formundaki eserlerinin usûl-aruz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* adlı tez çalışmasında Osmanlı sultanlarından III. Selîm’in günümüze ulaşmış 106 eseri içerisinden sekiz beste formundaki eserinin notaları yeniden yazılarak, usul-aruz vezni ilişkisi yönünden araştırılmış, eserlerin şerhleri yapılmış biçim ve usul açısından nasıl bir dağılım gösterdiği incelenip değerlendirilmiştir. Aruz vezni üzerinde de durulmuştur.

Gargun (2011)’un *Dede Efendi, Zekai Dede ve Dellalzade’nin beste formunda, zencir usûlündeki eserlerinin usul-aruz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* adlı tez çalışmasında Klasik Türk müziğinin büyük bestekârlarından Dede Efendi, Zekai Dede ve Dellalzade’nin beste formunda zencir usûlünde bulunan yirmi eserinin usul-aruz vezni ilişkisi yönünden birbiriyle uyumunun incelenmesi, incelenen eserlerdeki güftelerde, en çok hangi aruz kalıbı ya da kalıplarının kullanıldığının ortaya konulması amaçlanmıştır (s. IX).

Nevşehirli (2011)’nin *Polifonik kompozisyonda usûl ve aruz* isimli çalışması Türk müziğinin İslamiyet öncesi hâli ve İslamiyet sonrasında aruz ile birlikte geçirdiği değişimin farklı ritim öğelerini doğurmasından bahsedilmiş “bu farklı ritmik öğelerinin, polifonik yapıda şekilleri incelenmiş ve bu şekillerin, polifonik kompozisyonda kullanımına dair önermeler ortaya sürülmüştür.” (Nevşehirli, 2011, XII).

Müzik konulu tespit ettiğimiz son tez çalışması Yakınlar (2018)'in *Evsat usulünde ve tevşih formunda bestelenmiş eserlerin usûl-aruz vezni yönünden incelenmesi*'dir. Bu tez çalışmasında evsat usulünde bestelenen tevşihlerde kullanılan aruz vezinlerinin hangileri olduğu, bu tevşihlerde kullanılan vezinlerin hece dağılımlarının nasıl seyrettiği ve bu tevşihlerdeki hece dağılımında kalıplaşmış ritmik döngülerin tespit edilebilirliği konularına değinilmiştir. Ayrıca aruz vezni üzerine bir başlık açılarak aruz hakkında bilgi verilmiştir. (Yakınlar, 2018).

Aruzla ilgili edebiyat konulu tezler ise şunlardır: Tespit edebildiğimiz ilk çalışma Çalık (1989)'ın *Nabi Divanı'nın nazım şekilleri ve aruz ölçüsü bakımından değerlendirilmesi*'dir.

Kolcu (1989)'nun *Türk Edebiyatı'nda hece-aruz münakaşaları* adlı çalışması ise Tanzimat'la birlikte başlayana hece aruz tartışmalarının Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gelmesi tarafların karşılıklı atışmaları, hecenin bu tartışmadan üstün çıkması ancak serbest ölçünün popüler olup yaygınlaşmasını konu almıştır.

Sarıkaya (1998)'nin *Muhsin Al- Kayseri'nin "Şarh Aruz al-Andalüsi" adlı eserinin edisyon kritiği ve tercümesi* adlı çalışmasında 14. yy. İslam âlimlerinden olan Muhsin al-Kayseri'nin hayatı, ilmî ve edebî kişiliği konu edinmiş ve *Şarh Aruz al-Andalüsi* adlı eserinin edisyon kritiği ve tercümesi yapılmıştır.

Şah (2000)'in *Süleymaniye Kütüphanesi-Laleli bölümündeki aruza dair yazma eserler* adlı aruz veznini konu edinen bir çalışması vardır.

Alkan (2008)'in *Mecmû'a Milli Kütüphane 2727 [Sübha-i Sıbyân, Tuhfe-i Şâhidî, Tuhfe-i Vehbî, Aruz Risalesi vs.] (İnceleme- Metin- Sözlük- Tıpkıbasım)* adlı tez çalışmasında adı geçen mecmuanın sözlük mecmuası hüviyetinde olup Osmanlıda sıbyan mekteplerinde eğitimde kullanıldığı belirtilmiştir. Çalışmada bu mecmua incelenerek mecmuanın tıpkıbasımı yapılmıştır. Mecmuanın içerisinde yer alan *Aruz Risalesi* bizim için önem taşımaktadır. Bu risalede aruz hakkında bilgi verilmiştir.

Gördebilir (2016)'in *Ankara Milli Kütüphanesinde yer alan Arapça aruza dair yazma eserler* adlı tez çalışmasında Millî Kütüphanede bulunan aruza dair 112 Arapça eserin tanıtımı yapılmıştır. Aruz vezni, yazma eserler, Millî Kütüphanenin tarihçesi hakkında da bilgi verilmiştir.

Saraç (2018)'in *Fuzulî'nin Farsça ve Türkçe gazellerinin aruz ve kafiye bakımından incelenmesi* adlı çalışmasında 16. yy. şairlerinden Fuzûlî'nin Farça ve Türkçe divanlarındaki gazeller aruz ve kafiye bakımından incelenmiştir. Ayrıca Fuzûlî'nin hayatından bahsedilmiş,

diğer divan şairleri içerisindeki yerine değinilmiş, divanları ve bu divanların gazeliyat kısmı hakkında bilgiler verilmiştir. Aruz üzerine bir başlık açılmıştır (Saraç, 2018).

Bu konuyla ilgili tespit ettiğimiz son tez çalışması Uğurlu (2018)'nin *Âşık tarzı şiir geleneğinde aruzla şiirler üzerine bir araştırma*'dır. Bu çalışmada âşık tarzı şiir geleneğinin mahsullerinden olan aruzla yazılmış şiirler ve konuyla ilgili tartışmalara yer verilmiştir. Çalışma Âşık Gevherî örnekleminde değerlendirilmiştir. Çalışmada aruz vezni üzerinde de durulmuştur.

Aruzla ilgili din konulu tek tez çalışması ise Özdemir (2001)'in *Necm El- Din Said b. Muhammed El- Sadi' nin Şerh Aruz el- Savi isimli el yazma eserinin metin tenkidi*'dir. Adı geçen eserde aruz ve kafiye konusu diğer âlimlerin görüşlerini de ele alarak şiir biçiminde yazılmıştır. Daha sonra bu şiirde geçen konulara açıklık getirmesi için bir şerh yapılmıştır. Özdemir (2001) hem bu eseri ayrıntılı olarak incelemiş hem de aruz ve kafiye konusunda bilgilere vermiştir.

Aruzun Anlamları ve Tarihî Gelişimi

Arapça kökenli bir kelime olan 'aruz (عروض)'un birçok tanımı yapılmıştır. En yaygın tanım "çadırın ortasına dikilen direk"tir (Aymutlu, 1976, s. 6). Kelimenin esas anlamının bu olduğunu düşünen Aymutlu (1976) aruzun anahtarı olan sebeb, veded, fâsıla gibi kelimelerin çadırla ilgili eşyanın adları olması münasebetiyle böyle bir yargıya vardığını belirtmektedir (s. 6). Yine Aymutlu'ya (1976) göre aruzun diğer anlamları nahiye; bulut (mecazen)' tur. Nahiye anlamının aruzdaki tef ile adı verilen cüzlerin yan yana gelmesi ile vezinlerin doğmasından kaynaklandığını, bulut anlamının ise zihafın tesiri ile bir tef'ilenin değişip bir başka tef'ilenin hâsıl olmasından kaynaklandığı görüşündedir (s. 6). Kesik ve Şenödeyici (2015) ise şu tanımı yapmıştır: "Aruz, açık/ kısa ve kapalı/ uzun olarak nitelenen hecelerin önceden belirlenmiş bir düzen içerisinde tekrarlanması esasına dayanan bir şiir ölçüsü ve bir ahenk sistemidir." (s. 9).

Aruzun lügat anlamı üzerinde Tural (2011) "yön, cihet, taraf, yan, bölge, Mekke, Medine ve etrafı, daracık dağ yolu, bulut, serkeş deve, çadırın orta direği, ortaya çıkma veya çıkarma, kendisiyle bir şey karşılaştırılan, dolayısıyla ölçü ve örnek olan şey" (ss. 17- 18) isimlerini sıralamıştır.

İpekten (1989)'in *Aruz Ölçüsü* adlı kitabında ise aruzun çok değişik anlamları olduğu söylenmiştir. Bunlar sırası ile şöyledir:

1. Bazı yazarlara göre çadırın orta direğine “aruz” denildiği için nazımda zorunlu olan ve beyiti ayakta tutan ölçüye de aruz adı verilmiştir. Araplarda eskiden oturlan ev (beyt) çadırıdır. Direksiz çadır olmayacağı gibi “ aruz” suz beyit de olamaz.
2. Bir başka açıklamaya göre, aruzu bulan ve geliştiren İmam Halil, bu bilim üzerinde Mekke’de çalıştığı ve bu çevreye el- aruz denildiği için bulduğu nazım ölçüsüne de aruz adı verilmiştir.
3. Aruz kelimesi sözlükte nahiye anlamına gelir. Aruz, ilm-i şi’rin bir bölümü, nahiyesi olduğu için bu ölçüye aruz denilmiştir.
4. Nazımda beytin ilk mısra’ının son tef’ilesine aruz denildiği için beytin yazıldığı ölçüye de bu ad verilmiştir.
5. Başka yazarlara göre de aruz, bir şeyle karşılaştırılırken örnek gösterilen şey anlamında kullanıldığı ve nazımda bir takım kaidelerin uygulanması gerektiği ve bir ölçüye uyulduğu için bu bilime aruz denmiştir.
6. Aruz kelimesinin Arapçada bunlardan başka birçok değişik anlamı vardır: İnatçı, düzgün yürümesini bilmeyen deveye; dağdaki ince yollara; buluta; diken yiyen koyun ve keçiye de aruz adı verilmiştir (s. 12).

Banarlı (1987) aruzu, “İslam medeniyetine bağlı milletlerin edebiyatında kullanılan ortak vezin” (s. 152) olarak tanımlamıştır. Dursunoğlu (2016) Arap şiirinin millî vezni olan aruzun, İslam kültür ve medeniyetinin de şiirdeki ortak vezni olduğunu, İran şiirinde zirveleşerek Türk edebiyatına intikal ettiğini ve Türk şiirinde hece ile beraber asırlarca kullanıldığını ve Türkçenin millîleştirdiği ikinci bir vezin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca aruzun Arap, Fars ve Türk şiirinin ortak ahengi ve bir şiir musikisi olduğunu dile getirmiştir (s. 2).

Ali Şir Nevâyî *Mizânu’l-Evzân* adlı kitabında aruz veznini övmüş ve *Kur’an*’dan bazı ayetlerin aruz veznine uygun olduğunu örneklerle göstermiştir: “... aruz fenni nazm vezinlerinin terazisidir ve soylu fendir, çünkü nazm ilminin rütbesi pek yüce rütbedir. Öyle ki Hak subhanehu ve te’âlâ’nın *Kelâm-ı Mecîd*’inde (*Kur’an*’da) pek çok yerde nazm görülmektedir ki aruz kaideleri ile uygunluk göstermektedir.” (Akt., Eraslan, 1993, s. 68).

Ali Şir Nevâî, aruz adının nerden geldiği hususunda ise şunları dile getirmiştir:

... aruz fenni şerefli fendir. Bu ilme ‘aruz’ denmesi hakkında çeşitli söylentiler bulunmaktadır. Bunlardan biri ile yetinilir: O (söylenti) budur ki Halil ibn Ahmed, Allah ona rahmet eylesin, ki bu fennin kurucusudur, Arap imiş ve (yaşadığı yerin) yakınında bir vadi varmış ve ‘Aruz’ derlermiş. O vadide Araplar evlerini dikip değerlendirir imişler. Araplar eve ‘beyt’ derler. Evlerini bu fennin esaslarına göre düzene koyup, ölçüyü ölçsüzden ayırırlar imiş,

böylece değer, belli olurmuş, bu münasebetle aruz derlermiş. (Akt., Eraslan, 1993, ss. 69- 70).

Belviranlı (1965) aruz vezninin icadına dair şunları dile getirmiştir:

İmam Halil Bin Ahmed; hac farzını yerine getirmek için Mekke'ye gitti, Kâbe'nin siyah örtüsüne yapışarak: (Yâ Rabbi!. Bana öyle bir ilim ver ki; şimdiye kadar hiç kimse onu bilmemiş olsun!..) diye dua etti. Dönüşte Yüce Peygamberimizi ziyaret etmek üzere Medine'ye uğradı. Medine sokaklarının birinde, yaşlı bir zatın çocuğuna: (Neam-lâ), (Neam-lâ lâ) kelimelerini söylediğini gördü. – Çocuğa ne söylüyorsun diye sordu. O zat: - Bu; ecdaddan gelen bir âdettir ki adına: (Neîm) derler; çünkü bu kelimelerin içinde (neam) tabiri vardır, dedi. Arapçada (neam = evet) , (lâ =hayır) demektir. İmam Halil'in duası kabul olmuştu. Bu hadise ve bu duyduğu kelimeler ona, aruz ilmini keşfettiriyordu: (neam lâ)'dan = (feûlün), (neam lâ lâ)' dan da = (mefâilün) vezni doğacaktı!.. (ss. 46- 47).

Belviranlı (1965) İmam Halil'in, Hicret'in 100. Milad'ın 722. senesinde Basra'da doğduğunu, Türk hüviyetine sahip olduğunu, yıldız ilmine, matematik kültürüne, musikiye, dil bilgisine vakıf bulunduğunu bu alanlarda eserler yazdığını aynı zamanda şair ve din âlimi olduğunu söylemektedir (ss. 46- 48).

Aymutlu (1976) ise İmam Halil'den önce, Cahiliye Devri'nde Arapların kendi dillerine uyan bir vezinde şiir söylediklerini, sonradan Halil'in bu vezni sistemleştirerek bir ilim hâline getirdiğini ve bunun için aruza **İlm-i Halil** de denildiğini ifade etmiştir (s. 7).

Kesik ve Şenödeyici (2015) “Arap âlimi el- Halil b. Ahmed el- Ferahî (ö. 791)'nin bu aruzu sistemleştirdiğini ve *Kitâbu'l- Aruz* adlı eserinde aruzun ritmik yapısını tahlil ettiğini ve incelediği şiirlerden hareketle şiirlerin ortak ahengine dayalı bir ölçü sistemi geliştirdiğini” belirtmiştir. Yine, Halil ile aynı çağda yaşayan (8. yy.) el-Mufaddal ed-Dabbî'nin (ö.786) aruzla ilgili çalışmalarının olduğunu, *Kitâbu'l- Aruz* adlı eserinde Halil'den önce aruza dair görüşler ileri sürdüğünü kimi kaynaklarda dile getirildiğini vurgulamıştır (s. 10).

İpekten (2008) aruzun VIII. yy.da Arap edebiyatında doğduğunu ve buradan İran, Afganistan, Orta Asya ve Hindistan'a kadar yayıldığını, 10. yy.dan başlayarak İslam dininin kabul edilmesiyle birlikte İran ve Arap şiiri vasıtasıyla Türklerin edebiyatına girdiğini, hece ölçüsünün yanında daha çok okumuş kültürlü kesimin kullandığı yeni nazım ölçüsü olduğunu belirtmiştir (s. 12). “İlm-i aruz, Arap dili ve yazısına göre düşünülmüş; hecelerin sesine ve heceleri belirleyen harflerin harekeli (müteharrik) ya da harekesiz (sâkin) oluşuna göre düzenlenmiş bir sistemdir ” (İpekten, 2008, s. 14).

Aruzun umumiyetle sanıldığı gibi yalnız Araplara mahsus ve onlarla başlamış bir vezin olmadığını söyleyen Habib (1942) aruz yani hecelerin kısalık ve uzunluk mütenazır

olarak istiflenmesinin eski Yunanlılarda da var olduğunu, oradan Latinceye geçtiğini dile getirmiştir. Hatta buna bakarak bazı müsteşriklerin Arapların aruzu Yunanlılardan aldıklarını bile iddia ettiklerini belirtmiştir. Ancak bunun doğru olmadığını yine Batılı müsteşriklerin ortaya çıkardıklarını dile getirmiştir (s. 10). Yunan şiirinde hecelerin uzun ve kısa münasebetinin bulunduğunu ama “takti” nin olmadığını yani mısraların muayyen kalıplara göre bölünemediğini, bu nedenle Arap aruzunun asıl bu mahiyet ile orijinal bir manzara gösterdiğini vurgulamıştır (Habib, 1942, s. 10). Habib (1942), nasıl ki İslamlık kendi dairesine giren diğer milletlerde “o milletlerin içtimai bünyelerine, irki icaplarına göre başka şekiller aldıysa aruz da o milletlerin dillerinde o dillere göre hususiyetler kazandı” (s. 13) demiştir.

Habib (1942) İmam Halil’in aruz vezni sistemleştirmesi hususunda şunları dile getirmiştir: “Rivayete göre ona bu ilmi icat etmek ilhamı Basra’da, bir çeşme başında, kadınların çamaşır yıkayışlarını seyrederken gelmiş. Tokaçların çamaşırlara vurulmasından çıkan ‘tak tak, takatak, tak’ sesleri ona keşfedeceği ilmin ipucunu veriyor...” (s. 11).

Banarlı (1987) ise aruzun çıkış noktasıyla ilgili hikâyelerden birini şöyle aktarmıştır: “Deveden düşen bir Arab’ın eli kırılmış; Arap can acısıyla: Yâ yedâh! Yâ yedâh: (Vay elim! Vay elim!) diye bağırmaya başlamış bu gür ve acılı haykırış develere dokunmuş. Hayvanlar (Fâ’ilün/- . - fâ’ilün/ - . -) ahengindeki bu sese uyarak yürüyüp oynamaya başlamışlar.’ ” (ss., 154- 155).

Uraz (1962) aruzun (fail) sözünden üretilmiş bazı kalıplardan ibaret bir ölçü olduğunu dile getirmiştir (s. 20). “bu kalıplar da: (fâ’ülün, fâ’ilün, mütefâ’ilün, fâ’ilâtün, mefâ’ilün, müstef’ilün, mefâ’iletün, mef’ülü) sözleriyle ve bunların tekrarlanması, bazen de ufak tefek çekim değişikliklerine tâbi tutulması ile daha bir takım kalıplar meydana getirilmiştir ki, bunların hepsine aruz, ifadesiyle (efâil tefâil)” (Uraz, 1962, ss. 20- 21) denildiğini belirtmiştir. Ayrıca “ ... bu kalıplar küçük gruplar hâlinde toplanmıştır ki bunlara (bahir)” (Uraz, 1962, ss. 20-21) adının verildiğini ifade etmiştir.

“Edebî terim olarak aruz; hecelerin açık ve kapalılığına göre mısralar arasında sağlanan uyumdur.” (Dursunoğlu, 2016, s. 2). “Açıklık, hecenin kısa ünlü bir harfle bitmesidir; kapalılık, hecenin ünsüzle veya uzun ünlü bir harfle bitmesidir.” (Önal, 2012, s. 224). Mısralar arasında açık ve kapalılık bakımından bir uyumun sağlanması ve bu uyumun bir aruz kalıbına işaret etmesi aruz vezni hece ve serbest vezinden ayırmaktadır.

Yunan ve Latin edebiyatında aruz.

Banarlı (1987)'nin ifadelerine göre “eski Akdeniz medeniyeti milletlerinden Yunanlıların ve Latinlerin, şiirde kullandıkları vezinler, tıpkı aruz gibi tef'ilelerle yani ses kalıplarıyla terkiplenen vezinlerdir.” (s. 152). Eflatun'un verdiği bilgiye göre “Yunan vezninde iambos, daktylos, trokhaios, enhopolios vb. gibi ses kalıpları (tef'ileler) ve vezinler vardır.” (Banarlı, 1989, s. 152). Yunan aruzunda yer alan vezinlere “heksameton (altı tef'ileli vezin) (6) ; pentameton (beş tef'ileli vezin) ; tetrameton (dört tef'ileli vezin) gibi isimler verilir.” (Banarlı, 1989, s. 152).

Banarlı (1987) Latin şiirinin vezninin de “Yunan şiiri gibi uzun ve kısa hecelerin bir ahenk dahilinde sıralanmasıyla tertiplenmiş bir Latin aruzu” (s. 152) olduğunu dile getirir. “Latin şiirinde bir uzun + bir kısa heceden meydana gelen tef'ileye choreius veya choreus” denilmektedir ve “bu kelimenin ‘toplu hâlde şarkı söylemek ve dans etmek’ manasındaki chorea ve chorus (koro) kelimesiyle akrabalığına dikkat edilirse, Latin şiirinde nasıl bir vezin anlayışı bulunduğu meydana çıkar.” (Banarlı, 1987, s. 152). Banarlı (1987) Latin şiirindeki anapaestus adlı tef'ile (. . -) iki kısa + bir uzun heceden mürekkep olması dolayısıyla bu tef'ilenin Arap aruzundaki fa'ilün ahengini andırdığını dile getirmiştir (s. 152). Latin vezin sisteminin Yunan vezin sisteminin bir devamı olduğu görülmektedir. “Latin aruzunda da tıpkı aruz vezninde olduğu gibi mısraların sonlarındaki heceler açık veya kapalı, yahut kısa veya uzun olabilmektedir.” (Banarlı, 1987, s. 153). Latin aruzunu Horatius'un Türkçeye bu aruza uygun sözlerle çevrilen aşağıdaki şiirinde görülebilir:

“ Vergilius 'u Yolcu Ederken

Hâkim tanrıça Kıbrıs 'a

Yıldızlar, Elen 'in kardeş ışıkları!

Vursun zincir hepsini

Rüzgârlar kralı cümle felâketin;

Göstersin yolu böylece.

Bindirdim sana Vergilius 'u, isterim,

Sağ salim çıkar, ey gemi,

- Ruhumdur o benim – karşiki sahile.” (Banarlı, 1987, s. 152).

“Bu şiirde geçen “Hâkim Tanrıça Kıbrıs'a” mısrasında iki uzun + bir uzun, iki kısa + (yine) bir uzun, iki kısa tertibindedir.” (Banarlı, 1987, s. 153). Bu mısra ve diğer mısralarda görüldüğü gibi bu durum aruz veznini hatırlatmaktadır. “Ancak dünya edebiyatındaki rythmique vezinlerin bilhassa, hecelerin sayılarına göre değil de seslerine göre tertiplenen vezinlerin en tanınmış... aruz adlı vezindir.” (Banarlı, 1987, s. 153).

Arap edebiyatında aruz.

Aruz ilminin, Arap şiir sanatına dair bir ilim dalı olduğunu söyleyen Tural (2011), aruzun nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerın ahenkli dizilerine dayanan bir vezin sistemi olduğunu, Arap edebiyatında doğup dil yapısına, edebî ananeye ve zevke göre değişikliklere uğrayarak başta Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere İslam medeniyetleri çevresine giren diğer milletlerin kendi dillerindeki edebiyatlarına da geçtiğini belirtmiştir (s.17). Yine Arap aruzunun her şeyden önce ritme, yani müziğe dayandığını belirtmiş, nasıl ki müzikte nağmeleri ifade etmek için bir takım semboller, yani notalar kullanılıyorsa, aruzda da kendine has bir takım ve normal imla kurallarından farklı imla şeklinin kullanıldığını ve aruzdaki bu sembollerin şarkıdaki nağmeler mesabesinde olduğunu dile getirmiştir (s. 51).

Aruzun eski Yunan ve Latin başlangıcıyla hiçbir ilgisinin olmadığını söyleyen Banarlı (1987), bu veznin doğrudan doğruya Arap şiirinde başladığını, Arapçanın kendi öz musikisinden doğduğunu dile getirmiş, bu veznin Yunan ve Latin vezinleriyle ortak kanunları olmasının her üç dilde birbirine benzer heceler bulunmasından kaynaklandığını belirtmiştir (s. 153).

Arapların şiir ilmini “aruz ilmi (ilmü’l- aruz)” ve “kafiye ilmi (ilmü’l- kafiye)” şeklinde ikiye ayırdıklarını belirten Kesik ve Şenödeyici (2015) bunlardan aruz ilminin, Arap şiirinde kullanılan Arap bahirleri ve bu bahirlerden türetilen kalıplardan, aruzun usul ve kaidelerinden söz ettiğini ve esasında Arap aruzunun, hecelerın seslerine yani hece sonlarındaki harflerin harekeli ve sakin oluşu esasına dayandığını ifade etmiştir (s. 9).

Arap aruzu büyük ölçüde Arap alfabesinin ve imlasının özelliklerini taşımaktadır. Aruz imlasının başlıca iki esasa dayandığını söyleyen Tural (2011) “Telaffuz edilen her şey yazılır.” ve “Telaffuz edilmeyen hiçbir şey yazılmaz.” şeklinde iki prensibin neticesi olarak normal imlada yazılmayan bazı harflerin yazıldığını, buna mukabil normal imlada yazılıp da okunmayan bazı harflerin yazılmadığını belirtmiştir. Örneğin, telaffuz edildiği hâlde normal imlada yazılmayan elifler aruz vezniyle yazılmış şiirde yazılır (s. 51).

“İlm-i aruz’da iki harfin birleşmesine sebep (= ip), üç harfin birleşmesine veted (= kazık) adı verilir... dört ya da beş harfin birleşmesiyle oluşan şekiller de vardır. Bunlara fâsıla denir.” (İpekten, 2008, ss. 132- 133). Sebep iki kısma ayrılır:

- 1- “Sebep hafif: Harflerden birincisi harekeli, ikincisi sâkin ise buna sebep hafif (hafif sebep) adı verilir.
- 2- Sebep sakil: harflerden her ikisi de harekeli ise, buna sebep sakil (ağır sebep) adı verilir.” (Tural, 2011, s. 20).

Üç harfin bir araya gelmesiyle oluşan vetid (vedit) iki kısma ayrılır:

- 1- “Vetid mecmû’: Harflerden ilk ikisi harekeli, üçüncüsü sâkin ise buna vetid mecmû’ (birleşmiş vetid) adı verilmektedir.
- 2- Vetid mefrûk: İki harekeli harfin ortasında sâkin bir harf varsa buna vetid mefrûk (ayrılmış vetid) adı verilmektedir.” (Tural, 2011, s. 21).

Üç veya dört harekeliden sonra bir sâkin harfin gelmesiyle oluşan fâsıla iki kısma ayrılır:

- 1- “Fâsıla-i sugrâ: Üç harekeliden sonra bir sâkin harf gelirse buna fâsıla-i sugrâ (küçük fâsıla) adı verilir.
- 2- Fâsıla-i kübrâ: Dört harekeliden sonra bir sâkin gelirse buna fâsıla-i kübrâ (büyük fâsıla) adı verilmektedir.” (Tural, 2011, s. 21).

“Sebeb, veted ve fâsıllarla aruzda kullanılan sekiz tef’ ile meydana getirilir” (İpekten, 2008, s. 133). Bu temel sekiz tef’ ile aşağıdaki gibidir:

1. “Fe’ûlün
2. Fâ’ilün
3. Fâ’ilâtün
4. Mefâ’ilün
5. Müstef’ilün
6. Mef’ûlâtü
7. Müfâ’aletün
8. Mütefâ’ilün” (İpekten, 2008, s. 133)

“Bu temel sekiz tef’ ile aynen ya da değişikliğe uğrayarak ve çeşitli şekillerde beş daire hâlinde birleşerek aruzda 16 bahir meydana getirilir.” (İpekten, 2008, s. 133). Bunlardan 15 tanesi İmam Halil tarafından ortaya konulmuş, 16. bahir ise İmam Halil’in talebesi el-Ahfeşu’l-Evsat (ö. 215/ 830) tarafından ilave edilmiştir. 16. bahire el- mutedârek, el- muhdes, el- habeb adlarıyla da anılmaktadır (Tural, 2011).

İran edebiyatında aruz.

Banarlı (1987) son araştırmaların “İranlıların İslam’dan önce de rythmique bir vezin” kullandıklarını, “Eski Pehlevî nazımının 11 heceli vezninde aruzun fa’ûlün fa’ûlün fa’ûlün fa’ûl veznini andıran bir ahenk” bulunduğunu, “eski 8 heceli Pehlevî vezni ise yeni Farsî’deki mefâ’ilün mefâ’ilün ahengini” hatırlatan bir ses düzenine sahip olduğunu

belirtmiştir (s. 155). Bütün bunlar Farsçanın İslam'dan önce aruza elverişli bir ses sisteminin olduğunu göstermektedir. (Banarlı, 1987, s. 155).

“ IX. asır içinde başlayan yeni Fars şiiri, Arap modellerini taklit ederek aruz ile yazılmış ve iki asra yakın müddet inkişafını takip ettikten sonra, ilk Gazneliler zamanında Acem aruz sisteminin kurulmasına teşebbüs edilmiştir.” (Köprülü, 1966, s. 331).

İran edebiyatında aruz vezninin kullanılması Abbasiler Devri'ndeki istilalar sonucu İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte ülkelerine gelen Arap bilimi ve kültürünü kabullenmek zorunda kalmalarıyla başlamıştır. (İpekten, 2008). “İranlılar daha İslam'ın Abbasiler devrinde Arapça'dan yeni Fârisi'ye döndükleri zaman şiirlerini aruzla söylemekte büyük ustalık göstermişlerdir.” (Banarlı, 1987, s. 155). Ancak İranlılar, Arap aruzunda oldukça değişik yeni bir aruz sistemi oluşturmuşlardır. Arap ve İran aruzları arasındaki en önemli fark Araplar beyti birim olarak aldıkları hâlde İran'da mısranın bir bütün olarak benimsenmesi ve taktinin hep mısra üzerinde yapılmış olmasıdır (İpekten, 2008). “İran aruzunu sistemleştirerek kaidelerini koyan ve böylece sağlam temeller üzerine oturtan, *el-Mu'cem* yazarı Şems-i Kays'tır.” (İpekten, 2008, ss. 22- 23).

İranlıların İslamiyet'i kabul etmesinden sonra Farsçaya akın akın giren Arapça kelimelerle aruz, Fars nazmına yeni bir vezin olarak girdi. Aruzda büyük rol oynayan açık, kapalı ve uzun heceler Farsçada bol bol bulunuyordu. İranlılar Arap aruzunda kendi hecelerine uymayan vezinleri kullanmayıp aruza yeni vezinler eklediler. Böylelikle Arap aruzunun yanında Acem aruzu doğmuş oldu (Habib, 1942, s.14).

Aymutlu (1976), yabancı milletler arasında ilk defa İranlıların Müslüman olduklarını, kendi dillerinde bulunan uzun vokaller dolayısı ile onların aruzu kolaylıkla benimsediklerini belirtmiştir (s. 7). Sâmih Rıfat'a göre İranlılar aruzu Türklerden almışlardır. Zira Acemler tarafından aruzla hiçbir şiir söylenilmemişken miladi 820'de teşekkül eden İran Türkleri arasında sayılan Tahiroğulları Devleti'ne mensup Kerganlı Ebû Selik adında bir Türk, ilk defa olarak aruzla Farsça şiirler söylemiştir. Ayrıca İslamiyet'ten önce Uygurca *Oğuz Menkıbesi*'nde aruza uyan şiirler vardır (Akt., Aymutlu, 1976, s. 7).

İran edebiyatında, Arap şairlerinin çok kullandıkları ilk iki dairenin beş bahri; Tavîl, Medîd, Basît, Vâfir ve Kâmil bahirleri beğenilmeyerek bir yana bırakılmış, bunların yerine Karîb, Cedîd, Müşâkil adlarında yeni kalıplar bulunmuştur. Arap aruzunun öteki bahirleri de Fars dilinin özellikleri ve şairlerin zevklerine göre değişikliğe uğramıştır. Neticede buhûr-ı müştereke ve yeni bulunan üç bahir de buhûr-ı muhtessa adlarıyla İran aruzuna girerek dört daire hâlinde toplanan 14 bahirli bir İran aruz sistemi meydana getirilmiştir (İpekten, 2008, s. 138). İran şiirinde kullanılan 14 bahir: “1.Hezec, 2. Recez, 3. Remel, 4. Münserih, 5. Muzâri,

6. Muktabab, 7. Müctes, 8. Seri', 9. Karîb, 10. Cedîd, 11. Hafif, 12. Müşâkil, 13. Mütেকârib, 14. Mütedârik." (İpekten, 2008, s.138)'dir. İranlıların aruza ekledikleri üç yeni bahir sadece Fars şiirinde ele alınmış, İran şiirinde 14 bahirden türetilen 31 değişik kalıp kullanılmış, ayrıca 12. yy.da İmam Hasan Kettân'ın hezec bahrinden çıkararak ahrem ve ahrep adlarında iki bölümde toplayıp düzenlediği 24 rubai kalıbı oluşturmuştur (İpekten, 2008, ss. 139- 140). " İranlıların Araplarla ortak vezinlerine buhûr-ı müştereke, Araplarda bulunmayan, kendi buldukları husûsî vezinlere de buhûr-ı muhtassa denilmiştir." (Banarlı, 1987, s. 156).

Hülasa, esasen Araplardan alınmakla beraber, Acem zevkine ve Farsçanın hususiyetlerine göre, âdeta müstakil bir hüviyyet alan bu kemmî *Acem aruzu*, yalnız Yeni Farsî'nin klasik şiirini yaratmakla kalmamış, yerli lehçeler ile yazılan şiirlerde olduğu gibi, edebî dil ile vücûda getirilip, beste ile okunan bir takım *surûd*'lar ve *tasnif*'lerde de hâkim olmuş ve böylece, oldukça geniş halk tabakaları arasında da yerleşmiştir. (Köprülü, 1966, s. 335).

Türk edebiyatında aruz.

"Türkler, İslam dinini kabul ederek, İslam medeniyeti çevresine girdikten sonra, eski edebî an'anelerini asırlarca sakladılar." (Köprülü, 1966, s. 338) "Türklerin, İslam dinini kabul etmeden evvel kullandıkları vezin hece vezni idi." (Levend, 2015, s. 637). "İslamlaşma Acemlerden sonra giren Türkler, Efganlılar, Hintliler nazımında Arap aruzunu değil, Acem aruzunu örnek aldılar." (Habib, 1942, s. 14). " Türk şâirlerinin, aruz ile Türkçe şiirler tanzim etmek tecrübesinde buldukları ve ilk önce Farsça-Türkçe mülemmalar yazmakla işe başladıkları tahmin olunabilir." (Köprülü, 1966, s. 340). İslami Acem edebiyatı ilk büyük şaheserini 11. yy.da Firdevsî'nin *Şehnâme*'si ile verirken İslamî Türk edebiyatı da ilk büyük eserini *Kutadgu Bilig* adlı eser ile yine o asır içinde verdi (Habib, 1942, s. 14). 7000'e yakın beyti ihtiva eden *Kutadgu Bilig*'de "hece vezninin 11'lisine tekâbul eden (Mütেকaarib) bahrinin (fe'ûlün- fe'ûlün- fe'ûlün- fe'ûl) vezninde idi." (Belviranlı, 1965, s. 25). Eraslan (2008)'in tespitine göre *Divâni Lügâti't-Türk*'de "çoğu dörtlük tarzında olmak üzere aruz vezniyle yazılmış altmış kadar örnek bulunmaktadır."(s. 115).

Türkler İslamiyet'i kabul etmeden önce sözlü gelenekten beslenen köklü bir edebiyatları vardı. Bu edebiyat içerisinde kendi nazım şekilleri ve şiir ölçüleri (hece ölçüsü) yer almaktaydı. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte Türk kültürü ve edebiyatı, Farslarda olduğu gibi Arap kültürü ve edebiyatı etkisinde kalmaya başladı. Bu dönemde Türklerin daha çok İranlılarla kültürel temaslarda bulunmaları onların Arap kültürü ve edebiyatını Farslar aracılığıyla tanımalarını sağlamıştır (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 19). "Türkler aruzu doğrudan Arap edebiyatından değil, Fars edebiyatından almışlardır. Bunun sonucunda İranlıların bu vezne yaptıkları ilaveler Türk aruzuna da yansımıştır." (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 19). Türk aruzu, Arap edebiyatı kökenli, Fars edebiyatı değişiklikleri ve Türklerin

yeni ilaveleriyle günümüzdeki hâlini almıştır. İsen (1997) bu konu hakkında şunları dile getirmektedir: “Aslında Arap şiirine mahsus bu vezni Türkler, İranlılardan geliştirilmiş şekliyle alarak kullandılar. Aruzun Türkçeye adaptasyonu kolay olmadı. İlk dönem eserleri, bu yüzden, büyük oranda aruz kusurlarıyla doludur. Şiire İstanbul Türkçesi hâkim olunca, bu aksaklıklar da giderek ortadan kalktı.” (s. 491).

Türk edebiyatında kullanılan ilk aruz kalıplarında hece sayısına dayanan şiir örneklerinin açıkça görüldüğünü söyleyen İpekten (2008), ilk devirde hece ölçüsüne çok benzeyen kalıpların seçilerek kullanıldığını belirtmiştir. Hatta ilk yüzyıllarda söylenmiş şiirlerin aruzla mı heceyle mi söylendiğini ayırt etmenin oldukça güç olduğunu, bunun nedeninin ise Türkçe kelimelerin çok yerde vurgularını, okunuşlarını yitirmiş, bozulmuş ve tanınmayacak duruma sokulmuş olmalarından kaynaklandığını dile getirmiştir (ss. 27 – 28).

Köprülü (1966)’de bu konuya dikkat çeker: “Aruz ile yazılan ilk Türkçe manzûmelerde hemen daima millî veznin 11 hecesine uyan aruz cüz’lerinin kullanılması, şüphesiz bir tesadüf eseri değildir.” (s. 342). Aruz vezninde sıkça kullanılan uzun ünlülerin Türkçede yer almaması aruz ölçüsünün uygulamasında sıkıntılar yaratmıştır. Bu da aruz kusuru olarak görülen zihafa çokça yer verilmesine sebep olmuştur. Ancak ilerleyen zamanlarda İslam dini, Arap kültürü ve İran edebiyatının etkisiyle Arapça ve Farsça kelimeler ve Farsça tamlamalar, bazı dil kaideleri Türk edebiyatında şiir diline girmeğe ve gittikçe çoğalmaya başlamış, aruzla söylenen Türk şiirinde bir düzelme görülmüştür. Böylelikle imâle ve zihafklar gittikçe azalmıştır (İpekten, 2008, ss. 27 – 28).

Aruz vezni ile şiir yazmanın yazarın tercihinden ziyade o günün bir gereği olduğunu söyleyen Dursunoğlu (2016) aruzla şiir yazmanın Türk insanının inancına bağlılığının bir sonucu olduğunu, ilerleyen zamanlarda Türk şairinin bu vezni kullanmadaki kudretinin arttığını belirtmiştir (s. 3). “Türk şairi İran aruzunu da bir tarafa bırakacak kadar aruza hâkim olmuş ve kendi vezinlerini bulmaya, üretmeye başlamıştır. Böylece aruz, artık kendisini bu kadar mükemmel işleyen Türk şairinin kaleminde ve dilinde ‘millî bir vezin’ hâline gelmiştir.” (Dursunoğlu, 2016, s. 3).

İpekten (2008) 15. yy.da aruz ölçüsünün Türk şiirine yerleştiğini, 16. yy.ın başında ise aruzun kullanılmasında hiçbir güçlüğü kalmadığını ve önceki yüzyıllardaki aksaklıkların ortadan kalktığını belirtmiştir. Özellikle bu yüzyılda aruzun; Fuzûlî, Hâyalî, Bâkî gibi büyük şairlerin elinde hatasız ve ustaca kullanıldığını ayrıca söze ahenk katan bir şiir ölçüsü hâline geldiğini vurgulamıştır (s. 28). Son devirde Tefvik Fikret, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal gibi şairler; aruz kusurları olmadan aruzla şiirler yazılabileceğini kanıtlamışlardır (İpekten, 2008, s. 29).

“Aruzun millî bir vezin olarak, Türkçenin sesini, pürüzsüz söyleyişlerle ifade edişi; asırlar süren bir dil ve vezin anlaşmasının neticesidir.” (Banarlı, 1987, s. 181). Aruz vezninin bizim için ne kadar millileştiğini, Gölpınarlı Yunus’un şiirlerinde tespit ettiği aruzla yazılmış 54 manzume ve aruzla yazılıp yazılmadığının şüpheli olan 20 manzumeyle göstermiştir (Akt., Habib, 1942, s. 15). Millî şairimiz olan Yunus’un şiirlerini anlamak için aruzu bilmek gerektiği Habib (1942) tarafından ifade edilmiştir (s. 15). Yalnızca Yunus değil Âşık Garip, Cevherî, Emrah, Dertli, Seyranî gibi en ünlü halk şairlerimizin de aruz vezniyle “semaî” ler ve “kalenderî” ler söylediği bilinmektedir (Habib, 1942, s. 15). Divan şairlerinin asırlarca işleye işleye aruzu kendilerine ram ettirdiğini söyleyen Habib (1942); Arap aruzu, Acem aruzu gibi bir de Türk aruzu olduğunu vurgulamıştır. 1941’de *Dil ve Edebiyat Davası* başlığıyla Cumhuriyet’te Habib’in neşrettiği seri makalelerin onuncusu olan *Aruzun Milliliği* adlı yazının şu satırlarla bittiği Habib tarafından dile getirmiştir : “ Hayır, aruzu bilmemek Yunus Emre’den Yahya Kemal’e kadar yedi asırlık sesimizi bilmemektir. O ses ki, bu çatlak dünyada zevklerin zevki ve tatların tadıdır, o ses ki şerefimizdir, medeniyetimizdir, övünüşümüzdür, gençliğimizi aruzdan nasiplendirmeyi millî bir vazife bilelim.” (Akt., Habib, 1942, s. 15). Aruz vezninin saz şairleri tarafından kullanılması ve bu tarzda yeni nazım şekilleri oluşturulması konusunda Uğurlu (2018)’nin *Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Aruzla Şiirler Üzerine Bir Araştırma* adlı tez çalışması bulunmaktadır.

Türk şairlerinin 11. yy.dan başlayarak İran şairlerinin kullandıkları aruz kalıplarını denediklerini söyleyen İpekten (2008) Türk şairlerinin beğendikleri ve Türkçenin dil özelliklerine uyan kalıpları benimsedikleri, bir kısmını değiştirdikleri, Türk zevkine uymayanları ise ya çok az kullandıkları ya da tamamen bir yana bıraktıklarını ifade etmiştir (s. 158). Bütün bu denemeler neticesinde 15. yy.ın başında Türk aruzunun kalıpları kesin biçimde belirlenmiş ve ondan sonra da büyük değişiklikler görülmemiştir. Türk şiirinde kullanılan aruz bahirlerinin bir kısmı İran aruzundan alınmış, bir kısmı ise İran şiirinde hiç görülmeyen ancak Arap aruzunda bulunan bahirlerden alınmıştır (İpekten, 2008, s. 158).

İran aruzunun muktazam, karîb, cedîd ve müşâkil bahirlerinin kalıpları Türk şairlerince hiç kullanılmamış, bunlar dışında kalan 10 bahirden mütedârik bahrinin “fâ’ilün fâ’ilün” kalıbının ancak bir örneği görülmüştür. İran aruzunun “mef’ülü mefâ’ilün mefâ’ilün”, “müfte’ilün müfte’ilün müfte’ilün müfte’ilün” ve “müfte’ilün fâ’ilün mefâ’ilün fa’lün” gibi birkaç kalıbı dışında bütün kalıpları ufak tefek değişikliklerle Türk aruzunda da kullanılmıştır. Ayrıca İran şiirinde hiç görülmeyen kâmil bahri de Arap aruzundan alınarak iki kalıbı ile az da olsa şiir söylenmiştir. Böylece yüzyıllar boyu Türk şiirinde kullanılan ve Türk aruzu sistemini oluşturan kalıplar 10 bahrin 39 kalıbı olmuştur (İpekten, 2008, s.158).

İran ve Arap aruzunda, aynı nazım içinde değişik kalıplar kullanılırken Türk aruzunda buna hiç rastlanmamıştır. Türk şiirinde rubai dışında bütün nazım şekillerinde tek kalıp kullanılması zorunludur (İpekten, 2008, s, 159). Sadece birkaç kalıpta “mısra başındaki ‘fe’ilâtün’ yerine ‘fâ’ilâtün’, mısra sonunda ‘fe’ilün’ yerine ‘fa’lün’ getirilmesine ve yalnızca ‘Mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün’ biçiminde taktî edilmesine göz yumulmuştur. Buna sekt-i melih denilmiştir.” (İpekten, 2008, s.159).

Arap ve Acem aruzunda görüldüğü gibi kesin bir kural olmamakla beraber Türk aruzunda da belli kalıplar belli nazım şekilleriyle daha çok kullanılmıştır. Örneğin genellikle kısa kalıplar mesnevîlerde kullanılmıştır (İpekten, 2008, s.159).

“Divan şairi Arap ve özellikle İran şiirinin sesini yakalamak maksadıyla başlangıçta sergilediği tavrı, zamanla kendi benliğine sindirebilmiş, zaman zaman tonu ve edası düşse de, her asırda kendi olan seslerle, duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir.” (Erbay, 2003, s. 13). Erbay (2003) kaynağı ister Arap ister Acem edebiyatı olsun yedi asır boyunca devam eden divan edebiyatının aruzu vazgeçilmez bir ahenk unsuru olarak telakki ettiğini vurgulamıştır (s. 17).

Şark Türkçesinin, kayalar gibi sert kelimelerini incelte incelte, aruzun vezinleri arasına yerleştirmek; ve yerine göre, Arapça ve Farsçadan en fâsîh kelimeleri alarak, bunları Türk potasında eritip, Türk gramer ve fonetiğine tatbik ederek, benzeri olan kelimelerle mübadele etmek sanatı, Türkün dehasının eseridir (Belviranlı, 1965, s. 57).

Dursunoğlu (2016), Türk aruzunun en önemli özelliğinin; açık hece sayılarının daha fazla olduğu ya da açık hecelerin kullanımının daha uygun düştüğü vezinlerin ve hece sayısı 16, 15, 14, 11 olan kalıpların tercih edilmesi olduğunu belirtmiştir (ss. 4- 5).

Aruzla İlgili Temel Kavramlar

Açık hece / Kısa hece: “Sonu kısa ünlü ile biten hecedir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 26). Örneğin “he-ce-” kelimesinin iki hecesi de açık hecedir.

Kapalı hece / Uzun hece: “Sonu ünsüz ya da uzun ünlü (â, û, î gibi) ile biten hecelerdir... Bunların dışında mısraların son heceleri, açık olsalar da, her zaman kapalı hece olarak kabul edilir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 26). “ Bugünkü yazıda gösterilmeyen ayın (‘) ve hemze (’) yer aldığı kelimelerin Osmanlı döneminde orijinal imlaları esas alınmalı ve bu seslerle biten heceler kapalı hece kabul edilmelidir. (rû’ya- ma ‘lûm).” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 26).

Medli / Bir buçuk hece: “Aruzda bazı heceler, birincisi kapalı ikincisi açık olmak üzere iki hece olarak kabul edilmiştir. Bu tür hecelere medli hece denir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 26). Medli heceler dört değişik şekilde karşımıza çıkmaktadır:

- a. Bir uzun ünlü ve bir ünsüzden oluşanlar: eş’âr, âl, âb gibi.
- b. Bir ünsüz, bir uzun ünlü ve bir ünsüzden oluşanlar: nâz, rîz, rûz, şûr gibi.
- c. Bir kısa ünlü ve iki ünsüzden oluşanlar: eşk, emr, ömr gibi.
- d. Bir ünsüz, bir kısa ünlü ve iki ünsüzden oluşanlar: derd, dest, deşt gibi. (Kesik & Şenödeyici, 2015, ss. 26- 27)

Vezin.

“1.Tartı. 2.ed. Ölçü” (TDK, 2012, s. 2483).

“Vezin, nazımda kullanılan bir ahenk ve ritm elemanıdır ki, ölçü kelimesiyle de anılır.” (Önal, 2012, s. 223).

“Şiir ölçüsü. Aruz açısından, şiirdeki mısraların ölçülü olarak yazılması için yan yana getirilmiş tef’ileler dizisine verilen ad” (Dursunoğlu, 2016, s. 12).

Kalıp.

“ ‘Vezin’ yerine kullanılabileceği gibi, aruz vezinlerinin her birine verilen ad olarak da tanımlanabilir” (Dursunoğlu, 2016, s. 12).

Tef’ile (Cüz /Cüz’).

“Aruz vezinlerini oluşturan sekiz ana kelime vardır. Tef’ile veya cüz’ adı verilen bu kelimeler şunlardır: fâ’îlün, fe’ûlün, mef’ûlâtü, fâ’ilatün, mefâ’îlün, müstef’îlün, mütefâ’îlün, müfâ’aletün. Bu tef’ilelerin sayısı bir takım değişikliklerle 41’e kadar ulaşır ve meydana getirdikleri 16 vezin asıl vezinleri oluşturur” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 25).

“Arapların ‘tef’ile’ dedikleri ‘cüz’lere Türkçemizde ‘bölüm’ diyebiliriz.” (Habib, 1942, s. 21).

“Mısra veya beytin vezin parçası.” (Develioğlu, 1982, s. 1267).

“Birinci mısranın ilk tef’ilesine ‘sadr’, son tef’ilesine ‘aruz’ veya ‘darb’; bu iki tef’ile arasında kalan tef’ilelere ise ‘haşiv’ adı verilir... İkinci mısranın ilk tef’ilesine ‘ibtidâ’, son tef’ilesine ‘aciz’ veya ‘darb’; bu iki tef’ile arasında kalan tef’ilelere ise yine ‘haşiv’ adı verilir.” (Dursunoğlu, 2016, s. 17).

Takti.

“Asıl anlamı ‘kesmek, parçalamak, parçalara bölmek’ olan takti, aruzla yazılmış bir mısraı cüzlerine ayırmaktır. Bu uygulama şiirin veznini bulmayı ve şiiri bulunan vezne göre ahenkli bir şekilde okumayı sağlar.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 25).

Ulama (Vasl).

“Sözlük anlamıyla vasl ‘birleştirme, ulaştırma’ demektir. Aruz terimi olarak vasl (ulama), iki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir. Sessiz harfle biten bir sözden sonra sesli harfle başlayan bir söz gelirse sondaki sessiz, ikinci kelimenin seslisine bağlanarak birlikte okunur” (İpekten, 2008, s. 30).

“... vasl bir aruz hatası olmayıp, aksine şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biridir.” (Doğan, 2005, s. 12).

“Eskiden iki türlü vasl vardı : 1- Vasl-ı hemze, 2- Vasl-ı ayn. Vasl-ı ayn hata sayılırdı.” (Aymutlu, 1976, s. 20). “Vasl-ı ayn: Her ne kadar hata sayılsa da, şairlerimiz bazen ünsüzle biten kelimelerden sonra gelen aynlı (‘) kelimelerle de vasl yapmışlardır. Bu gibi durumlarda ayn (ع) yok sayılmıştır.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 23).

Sesli harflerle başlayan kelimelerle yapılan ulamalar ‘elif’, ‘ayn’, ‘ha’ harfleriyle başlayan kelimelerde de yapılmıştır. Bunlara ‘vasl-ı hemze’, ‘vasl-ı ayn’ ve ‘vasl-ı hâ denir. Bu tür ulamalar aruzun kullanımında kusur sayılırlar. Vasl-ı hemze bunların içinde en hafif olanıdır ve şairlerce daha sık yapılmıştır (İpekten, 2008, s. 144).

Allah adın zıkrı idelüm evvelâ

Vâcib oldur cümle işte her kula

Süleyman Çelebi (Alangu, 1958, s. 17).

“Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılmış Süleyman Çelebi’nin bu beytinde ilk mısradaki “Al-lâ-ha-dın” ikinci mısradaki “Vâ-ci-bol-dur” şeklinde birbirini takip eden kelimeler arasında ulama yapılmıştır. Böylece ilk ve ikinci mısradaki ikinci heceler açık okunarak “fâ’ilâtün” şeklinde aruz kalıbına uygun hâle getirilmiştir.

Sekt.

“İki kelimenin birleştirilerek okunması gereken yerde, bundan vazgeçilmesine verilen addır. Bir başka ifadeyle, sesi keser gibi yaparak aynı nefesle seslendirmeyi sürdürmeye verilen addır. ‘Kesme’, ‘kesintiye uğratma’ da denilebilir” (Dursunoğlu, 2016, s. 13).

Sekt-i melîh.

“Sözlük anlamı ‘güzel kesme, güzel durgunluk’ tur.” (Dilçin, 1992, s. 16). “Aruz veznindeki kullanımından dolayı, 10 heceli bir veznin 9 heceli bir vezne dönüşme biçimine verilen ad” (Dursunoğlu, 2016, s. 13) olarak tanımlanmıştır. “Mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün’ kalıbının üç (lü) ve dördüncü (me) hecelerinin bir kapalı heceye (mef’) çevrilmesiyle mef’ûlün fâ’ilün fe’ûlün biçiminde kullanılmasıyla meydana gelir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 25).

Aşağıdaki şiirde sekt-i melîh örneği görülmektedir. Bu şiirin “ikinci ve dördüncü beyitlerinin ikinci dizeleriyle, son beytin birinci dizesinde sekt-i melîh vardır.” (Dilçin, 1992, s. 17).

Gece

Kandilli yüzerken uykularda

Meh- tâbı sürükledik sulara.

Bir yoldu parıldayan gümüştən,

Gittik... Bahs açmadık dönüştən.

Hülyâ tepeler, hayâl ağaçlar...

Durgun suda dinlenen yamaçlar...

Mevsim sonu öyle bir zaman ki

Gâ’ib bir mûsikiydi sanki.

Gitmiş kayb olmuşuz uzakta,

Rü’yâ sona ermeden şafakta...

Yahya Kemal Beyatlı (Beyatlı, 1988, s. 47).

İmâle (Uzatma).

“Uzatılması ya da uzun okunması gereken bir hecenin uzatılması ya da uzun okunmasına verilen addır” (Dursunoğlu, 2016, s. 13). Aruz ölçüsünde iki çeşit imâle yapılmıştır:

İmâle-i memdûd / Med (Çok Uzatma).

Buna imâle-i memdûde veya med de denir. Arapça ve Farsça kelimelerde bir uzun heceyi, ya da sonu iki sessiz harfle veya “hemze” ile biten bir heceyi bir uzun bir kısa olmak üzere iki hece olarak okumak demektir. Bu aruzda kusur sayılmadığı gibi, şairlerce çok kez ahengi artırmak için özellikle yapılmıştır (İpekten, 2008, ss. 41- 42).

“Med, hece sonlarındaki ‘elif nun’ harflerinden sonra yapılmaz; aruz hatası sayılır.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 24). “Kural böyle olmakla birlikte şairlerin çoğu uygulamada fazla titiz davranmamışlar ve ‘nun’ ile biten hecelerden sonra da imâle-i memdûd yapmakta bir sakınca görmemişlerdir.” (İpekten, 2008, s. 153) “Aruz vezni hakkında bilgi veren kaynaklarda, ân, -ûn, -ân hecelerine med verilmeyeceği ifade edilir. Oysa uygulamada bu kuralın pek de geçerli olmadığı görülüyor.” (Aksoyak, 2008, s. 397).

İmâle-i memdûd yapılabilmesi için “... hecenin kapalı hece özelliği göstermesi gerekir.” (Doğan, 2005, s. 16). “...uzun ünlülü kapalı heceden sonra bir ünsüz gelmelidir. Bu med, uzun ünlülü olan ve kendisinden sonra ünsüz bulunan bir kapalı hecenin, sonunda bir ünlü varmış gibi okunmasıdır.” (Doğan, 2005, s. 16). Uzun ünlülü hecelerde ve iki ünsüzle biten hecelerde imâle-i memdûd yapılıır. (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 24).

“Türkçe kelimelerde ise imâle-i memdûd hiç yapılmaz. Türkçede kısa heceyi uzun okuyarak imâle yapmak zaten yanlıştır. Bir de bu kısa heceyi iki hece olacak biçimde büsbütün uzatmak aruzda büyük yanlış sayılır.” (İpekten, 2008, s. 154).

Çün beni bezm-i ezelde eyledi ol yâr mest

Ol cihetden görünür bu çeşmüme deyyâr mest

Nesîmî (Ayan, 2002, s. 206)

“Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılan Nesîmî’nin bu beytinde ilk mısradaki “yâr” kelimesi ile ikinci mısradaki “deyyâr” kelimesinde imâle-i memdûd yapılmış, böylece bu kelimeler bir buçuk hece olarak okunarak kalıba uygun hâle getirilmiştir.

İmâle-i maksûre / İmâle-i maksûr (Kısa Uzatma).

“Edebiyatımızda kısaca imâle şeklinde kullanılan imâle-i maksure, kısa ünlülerin vezne uydurulması için uzun okunmasıdır” (Doğan, 2005, s. 15).

“Özellikle de Türkçe hecelerdeki kısa ünlüler üzerinde yapılmıştır. Şairler, Arapça ve Farsça kelimelerdeki kısa ünlüler üzerinde imâle yapmamaya dikkat etmişlerdir. Ancak atıf vavlarını (gül ü bülbül) ve tamlama kesrelerini (gül-i bâğ) imâleli kullanmakta bir sakınca görmemişlerdir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 23).

“İmâle-i maksûr, aslında aruz hatası sayılmakla birlikte buna her zaman göz yumulmuş ve şairlerce çokça da yapılmıştır. Hatta bu hatayı özellikle beyitteki anlamı güçlendirmek ve âhengi arttırmak için kullanan usta şairler de çıkmıştır.” (İpekten, 2008, s. 149).

*Gark oldu kanlı yaşına şâm u seher şafak
Bahr acıdı vü ber başına saçdı hâk-ı râh*

Şeyhî (İsen, 1990).

“Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün” kalıbıyla yazılan Şeyhî’nin bu beytinde ilk mısradaki “yaşına” kelimesinin ilk hecesinde, bağlaç görevindeki “u” da, ikinci mısradaki “acıdı” kelimesindeki birinci ve üçüncü hece ile “başına” kelimesindeki son hecede imâle-i maksûre yapılarak açık heceler kapalı hâle getirilmiştir.

Zihaf (Kısaltma).

“Aruz terimi olarak zihaf, uzun okunması gereken hecenin kısa okunmasıdır. Zihaf imâlenin tersidir ve bir aruz hatası olarak kabul edilir. Zihaf, uzun hecelerle ilgili olduğu için Türkçe kelimelerde zihaf yapmak söz konusu değildir” (Doğan, 2005, s. 18). “ ... Arapça ve Farsça kelimelerde uzun harfleri kısa okumaya denir.” (Habib, 1942, s. 71). “ Zihaf, ‘aslından uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme’ anlamlarına gelir. Aruz terimi olarak da uzun okunması gereken hecelerın kısa okunmasına denir.” (İpekten, 2008, s. 155).

Aruz uygulamasında iki türlü zihaf vardır: 1. Aslında uzun olan heceyi aruz kalıbına yerleştirebilmek için kısa okumak... 2. İmâle-i memdûde yapılacak yerde yapmamak ve böylece kelimenin ahengini bozmak ve ölçüsünün akışını sekteye uğratmak. Bu tür zihaf lar daha sık görülür ve göz yumulan ve fazla büyük sayılmayan bir yanlışlık sayılır. (İpekten, 2008, ss. 156- 157).

Mevlanâdır evliyâ kutbı bilün

Ni kim ol buyurdısa anı kılun

Sultan Veled (İpekten, 2008, ss. 156- 157).

“Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbıyla yazılan Sultan Veled’in bu beytinde ikinci mısradaki “kim” kelimesinde zihaf yapılarak kapalı hece açık hece konumuna getirilmiştir. Ancak bu kusur olarak görülmüştür.

Kasr / Tahfif (Kısma, hafifletme).

“... uzun heceyi küçültüp hafifletmek...” (Habib1942, s. 71) olarak tanımlanmıştır.” ... iki türüdür, biri hata sayılmaz, caiz görülür, ‘şah’ yerine ‘şeh’ , ‘mah’ yerine ‘meh’ denmesi gibi. Hatta bunlar mürekkep olduğu zaman kısaltmalarının kullanılması daha tercih edilir... İkinci kısım kasrlar makbul görülmez: ‘dünya’ yerine ‘dünye’ demek gibi.” (Habib, 1942, s. 71). Kesik ve Şenödeyici’nin yaptığı tanım ise şöyledir: “Vezin gereği şeddeli bir harfi şeddesiz okumaktır. Daha çok hakk, hadd, dürr, şekk gibi sonu çift ünlü ile biten tek

heceli kelimelerin terkibe girmesiyle karşılaşılan bir durumdur.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 24).

*Çemende sun ‘-ı Hakı gerçi her varak söyler
Senin beliğdir ammâ beyânın ey bülbül*

Münif Paşa (Kaya vd., 2018, s. 42).

Yukarıda “mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün fa’lün” kalıbıyla yazılmış bu beyitte “... aslı Hak-kı olan kelime, vezin gereği Ha-kı şeklinde okunmuş ve kodlanmıştır.” (Kaya vd., 2018, s. 42). Bu da beyitte kasr yapıldığını göstermektedir.

Teşdîd (Şeddeleme).

“Bir bakıma kasrın tersi olan teşdîd, şeddesiz olan bir harf, hece ya da kelimeyi... vezin gereği şeddeli okumaktır.” (Kaya vd., 2018, s. 43).

*Dâğ-ı siyehler ile cism-i nizâr u zerdi
Bir bâl ü perri yanmış pervanedir sanırlar*

Bâkî (Kaya vd., 2018, s. 43).

Yukarıdaki beyit “Mef’ûlü fâ’ilâtün mef’ûlü fâ’ilün” kalıbıyla yazılmıştır. Vezin gereği per kelimesi şeddeli okunarak “perri” şeklini almıştır.

Aruz Bahirleri

“Bahir: Şairin şiirlerini yazarken esas aldığı ve göz önünde bulundurduğu belli tef’ilelerden oluşan husûsî bir vezindir. Diğer bir ifade ile, aruz ahenginin ana makamlarından her birine bahir denilmektedir. ” (Tural, 2011, s. 55). “ ‘aruz kalıbı’ anlamına gelen bahir, hem tef’ilelerin oluşturduğu aruz kalıplarının her birine, hem de yoğunlaştırdıkları ana kümeleri ifade ederler.” (Kaya vd., 2018, s. 34).

İmam Halil “bahirleri meydana getiren tef’ilelerin birbirine yakınlık derecesine göre onları gruplandırmış ve bu gruplandırmadan beş daire ortaya çıkmıştır.” (Tural, 2011, s. 55). Bu beş daire Et- Tibrîzî’den alınan bilgiye göre şöyledir:

“ Birinci Dairede: Tavîl – Medîd – Basît,

İkinci Dairede: Vâfir – Kâmil,

Üçüncü Dairede: Hezec – Recez – Remel,

Dördüncü Dairede: Serî’ – Munserih – Hafif – Mudâri’ - Muktedab – Muctess,

Beşinci Dairede: Mutekârib ve Mutedârek bahirleri yer almaktadır.” (Akt., Tural, 2011, s. 55).

Araz edebiyatında kullanılan 16 bahir şunlardır:

1. Tavîl Bahri (= uzun)
Fe'ûlün mefâ'ilün fe'ûlün mefâ'ilün
2. Medîd Bahri (= uzatılmış)
Fâ'ilâtün fâ'ilün fâ'ilâtün fâ'ilün
3. Basît Bahri (= sade, yayılmış)
Müstef'ilün fâ'ilün müstef'ilün fâ'ilün
4. Vâfir Bahri (= artık, çok)
Müfâ'iletün müfâ'iletün müfâ'iletün
5. Kâmil Bahri (= tam, bütün)
Mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün
6. Hezec Bahri (= güzel sesle şarkı söyleme)
Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
7. Recez Bahri (= acılı, titrek)
Müstef'ilün müstef'ilün
8. Remel Bahri (= koşan, hızlı yürüyen)
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
9. Serî Bahri (= çabuk)
Müstef'ilün müstef'ilün mef'ûlâtü
10. Münserih Bahri (= akıcı, çabuk)
Müstef'ilün, mef'ûlâtü müstef'ilün
11. Hafîf Bahri (= hafif)
Fâ'ilâtün müstef'ilün fâ'ilâtün
12. Muzârî Bahri (= benzeyen, ortak)
Mefâ'ilün fâ'ilâtün mefâ'ilün
13. Muktezab Bahri (= kesilmiş)
Mef'ûlâtü müstef'ilün müstef'ilün
14. Müctes (= kesilmiş, koparılmış)
Müstef'ilün fâ'ilâtün
15. Mütekârib Bahri (= yakın, yaklaşan)
Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün
16. Mütedârik Bahri (= arkadan yetişen)

Fâ'ilün fâ'ilün fâ'ilün fâ'ilün (İpekten, 2008, ss. 134- 135).

Türk Aruzunda Kullanılan Başlıca Bahirler ve Kalıplar

“Türk şiirinde en çok remel (% 47, 4) ve hezec (% 26, 9) bahirleri kullanılmış, onları muzarî, müctes ve hafif izlemiştir. Seri mütekarip ve kâmil en az kullanılan bahirlerdir. Böylece 16 Arap, 14 İran bahrine karşılık Türkçede 10 bahir mevcuttur.” (İsen, 2009, s. 123).

Hezec bahri.

“Hezec Arapçada ‘güzel sesle ve bağırarak şarkı söyleme’ demektir Arap aruzunun 6. bahridir. Bu bahir İran şiirinde çok kullanılmış ve 28 değişik kalıp üretilmiştir. Ayrıca 24 rubai kalıbı da bu bahirden çıkarılmıştır.” (İpekten, 2008, s. 167). İpekten (2008) hezecin başlangıçtan Tanzimat’a kadarki Türk şiirinde değişik 8 kalıbının kullanıldığını, remel bahrinden sonra en çok benimsenerek kullanılan bahir olduğunu belirtmiştir (s. 167). Hezec bahriyle söylenen aruz kalıpları şunlardır:

a- “Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün”

Bu müsemmen kalıp hezec bahrinin şiirimizde en çok kullanılan kalıbıdır ve hemen bütün nazım şekillerinde kullanılmıştır. Özellikle kaside, gazel, kıt'a ve şarkılar bu kalıpla yazılmıştır (İpekten, 2008, s. 169). Aşağıda bu kalıpla söylenen Yunus'un gazelinden örnek bir beyte yer verilmiştir:

Bu gün sohbet bizüm oldı bize bizüm diyen gelsün

Şu aşk zehrin seve seve içüben ü yudan gelsün (Tatçı, 1991, s. 170).

b- “Mefâ'ilün mefâ'ilün”

Bu kalıbın hezec bahrinin çok az kullanılan kalıplarından olduğunu söyleyen İpekten (2008) 17. yy.dan önce hiç görülmediğini, ondan sonra da şarkı kalıbı olarak kullanıldığını belirtmiştir (s. 175). Aşağıda bu kalıpla söylenen Fâzıl'a ait bir şarkı örneği verilmiştir:

Derûnum dâğ dâğ olsun

Ko aşk içre çerâğ olsun

Hemân ol şûh sağ olsun

Gönül dağ üstü bâğ olsun (İpekten, 2008, s. 175).

c- “Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün”

Bu müseddes kalıbın kısalığı ve işlekliliği nedeniyle daha çok mesnevî biçiminde yazılmış uzun hikâyelerde kullanıldığını söyleyen İpekten (2008) bu kalıpla kaside, gazel, az sayıda şarkı ve divanlardaki kısa mesnevi parçalarının söylendiğini belirtmiştir (s. 176).

Aşağıda bu kalıpla yazılmış Ahmet Fakîh'in *Çarhnâme*'sinde bulunan bir beyte yer verilmiştir:

*“Dirîgâ çarhun elinden hezârân
Ki kılmuşdur mu'attal bunca kârân”* (İpekten, 2008, s. 176).

d- “Mefâ'îlün fe'ülün mefâ'îlün fe'ülün”

Kesik ve Şenödeyici (2015) bu kalıbın Türk edebiyatında çok az kullanıldığını belirtmiştir (s. 41). İpekten (2008)'in tespitine göre ilk yüzyıllarda yalnız Kadı Burhâneddîn, Şeyhî ve Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin bu kalıba örnek şiiirleri vardır (s. 183).

*“Seher bize gel ey cân hayâtı seherin sen
Gören görmeyene kim sıfâtı kamerin sen”*

K.Burhâneddîn (İpekten, 2008, s. 183).

e- “Mefâ'îlün Fa'ülün”

Bu kalıbın eski Türk şiirinde hemen hemen hiç kullanılmadığını söyleyen İpekten (2008) Tanzimat'tan sonra daha çok kullanıldığını belirtmiştir (s. 184). Aşağıda Pertev Paşa'nın bu kalıpla yazdığı kıt'ası yer almaktadır:

*“Ser-âmed pehlivandır
Cenâb-ı Hân Mahmûd
Kemânkeşlikte taşı
Ki baştan başa dikti”*

(İpekten, 2008, s. 184).

f- “Mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün”

Eski Türk şiirinde çok kullanılan kalıplardan olmadığını söyleyen İpekten (2008), kalıbı en çok kullanan şairlerin 14. yy.da Kadı Burhâneddîn, 16. yy.da Muradî olduğunu ve bu kalıbın daha çok gazellerde kullanıldığını belirtmiştir (s. 184). Aşağıda bu kalıpla yazılan bir beyte yer verilmiştir:

*“Sevdim seni ben cânndan canum seven ölsün mi
Ayrılmazam senden cânum seven ölsün mi”*

Dâ'î (İpekten, 2008, s. 184).

g- “Mef'ûlü mefâ'îlün”

Hezec bahrinin hemen hiç kullanılmayan kalıplarındandır. İpekten (2008)'in tespitine göre bu kalıp yalnızca 18. yy.da İbrahim Hakkı'nın bir muhammesi; 19. yy.da Vâsıf-ı Enderûnî'nin bir şarkısında görülür (s. 188).

*“ Hak şerleri hayr eyler
Zannetme ki gayr eyler
Ârif anı seyreyler
Allah görelim neyeler
Neylerse güzel eyler ”*

Hakkı (İpekten, 2008, s. 188).

h- “Mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ûlün”

Aruzun hareketli ve ahenkli kalıplarından olduğunu ve Türk şairlerinin bu kalıbı benimseyerek çok kullandıklarını söyleyen İpekten (2008), bu kalıbın eski devirlerden başlayarak her tür şiirde ve özellikle kaside ve gazelerde görüldüğünü, müstezâd nazım şeklinin asıl kalıbının bu olduğunu ve son yıllarda bu kalıpla bir hayli de şarkı söylendiğini ifade etmiştir (s. 188). Aşağıda bu kalıpla yazılan örnek bir beyte yer verilmiştir.

*“Sabreyle gönül derdine dermân ere umma
Cân atma oda bîhude cânân ere umma”*

Dehhânî (İpekten, 2008, s. 188).

i- “Mef’ûlü mefâ’îlün fe’ûlün”

Bu kalıp az sayıda olmak üzere değişik nazım şekillerinde ve özellikle gazelerde, kısa ve kıvrak olması nedeniyle birçok uzun mesnevîde kullanılmıştır. (İpekten, 2008, s. 195). Bazen üçüncü ve dördüncü açık hecenin bir kapalı heceye çevrilmesiyle “Mef’ûlün fâ’îlün fe’ûlün” biçiminde kullanılmış ve buna sekt-i melîh denilmiştir (İpekten, 2008, s. 195). Aşağıda bu kalıpla yazılmış ve iki mısrasında da sekt-i melih yapılmış bir örnek beyte yer verilmiştir.

*“ Sensün hâlâ tenümde cânım
Gözde nurum ciğerde kanım”*

Fuzûlî (Ayan, 2005).

Rubai kalıpları.

Rubai kalıpları hezec bahrinden çıkarılmıştır. Toplamda 12’si ahrem, 12’si de ahreb olmak üzere 24 rubai kalıbı bulunmaktadır (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 41). İpekten (2008) rubainin İran edebiyatında doğduğunu, Arap istilasından önceki İran şiirinde kullanılan ve

Fehlevîye denilen bir nazım şeklinin değişmiş ve aruzla söylenmiş şekli olduğunu ifade eder (s. 199). İranlı şairler bu nazım şeklinin adına “Dû-beyt” ve dört mısrası kafiyeli olanına “Terâne” demişlerdir. Daha sonra bu nazım şekline Arapça “dörtlü” anlamında rubai adı verilmiş, Araplar ise kavî ve dû-beyt adıyla kullanmışlardır (İpekten, 2008, s. 200). Şair Rûdekî (ö. 941) rubai nazım şeklini meydana getirmiş, 12. yy.da İmam Hasan Kettân tarafından toplanıp düzenlenerek 24 rubai kalıbı Hezec bahrine eklenmiştir (İpekten, 2008, s. 200).

1. Ahrem kalıpları

“Ahrem sözlük anlamıyla “eksik” demektir... Mef’ûlün ile başlayan 12 ahrem kalıbı Türk edebiyatında ikişer ikişer aynı değerde sayıldığından Türk aruzunda altıya indirilen ahrem kalıpları şunlardır” (İpekten, 2008, s. 200) :

- a- “Mef’ûlün fâ’ilün mefâ’ilün fa’ (fâ’)
- b- Mef’ûlün fâ’ilün mefâ’ilü fe’ül (fe’il)
- c- Mef’ûlün mef’ûlün mef’ûlün fa’ (fâ’)
- d- Mef’ûlün mef’ûlün mef’ülü fe’ül (fe’il)
- e- Mef’ûlün mef’ülü mefâ’ilün fa’ (fâ’)
- f- Mef’ûlün mef’ülü mefâ’ilü fe’ül (fe’il)” (İpekten, 2008, s. 200).

2. Ahreb kalıpları

İpekten (2008) ahreb’in “yıkılmış, harap yer” anlamına geldiğini belirtir (s. 201). “Türk şiirinde daha çok ahreb kalıpları kullanılmıştır.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 42). “‘Mef’ûlü’ tef’ilesi ile başlayan 12, Türk şiirinde 6 kalıp bu ad altında toplanmıştır” (İpekten, 2008, s. 201):

- a- “Mef’ûlü mefâ’ilü mefâ’ilün fa’ (fâ’)
- b- Mef’ûlü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ül (fe’il)
- c- Mef’ûlü mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ (fâ’)
- d- Mef’ûlü, mefâ’ilün mefâ’ilü fe’ül (fe’il)
- e- Mef’ûlü mefâ’ilün mef’ûlün fa’ (fâ’)
- f- Mef’ûlü mefâ’ilün mef’ülü fe’ül (fe’il)’” (İpekten, 2008, s. 201).

Recez bahri.

“Arapçada ‘acılı, titrek’ anlamına gelen recez, Arap aruzunun yedinci bahridir. İran ve Türk edebiyatında ilgi gören bir bahirdir. Mısra ortasından ikiye bölünebilen musammat kalıplardan olduğu için Türk şiirinde daha çok aruzla yazılan ilk şiir örneklerinde

görülmektedir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 46). Et- Tibrîzî, “Devenin çöktüğü yerden ayağa kalkarken zayıflıktan veya hastalıktan dolayı ileri- geri hareket etmesine ve ayaklarının titremesine benzetilmiştir. Zira bu bahirde bir düzensizlik ve çalkantı göze çarpmaktadır.” demiştir (Akt., Tural, 2011, s. 129). Recez bahrinin Türk şiirinde 6 farklı kalıbı kullanılmıştır: (İpekten, 2008, s. 204).

a- “Müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün”

Bu müsemmen kalıbın Recez bahrinin en çok kullanılan kalıbı olduğunu söyleyen İpekten (2008) bu kalıbın ortasından iki eşit parçaya bölünebilen özelliği ile pek çok musammat kaside ve gazel söylendiğini vurgulamıştır (s. 204). Aşağıda bu kalıpla söylenmiş Yunus Emre’ye ait bir beyte yer verilmiştir:

“Mülk-i bekâdan gelmişem fâni cihânı neylerem
Ben dost cemâlin görmüşem hûr u cinânı neylerem”

Yunus Emre (Tatçı, 1991).

b- “Müstef’ilün müstef’ilün”

Bu kalıbın çok az kullanıldığını ve 16. yy.dan önce hiç görülmediğini söyleyen İpekten (2008), son yüzyıllarda ve daha çok şarkılarda kullanıldığını ve Tanzimat’tan sonraki Türk şiirinde daha sık görüldüğünü belirtmiştir (İpekten, 2008, s. 208). Aşağıda bu kalıpla söylenmiş Muhibbî’ye ait bir kıtaya yer verilmiştir:

“Leşker yürüsün saf saf
Her yana etsinler masaf
Olmak gerek sine- şikâf
Olsun kılıçlar bî-gılâf”

(Çabuk, 1980).

c- “Müstef’ilâtün Müstef’ilâtün”

Bu kalıp edebiyatımızda çok seyrek olarak görülmüş, Tanzimat’tan sonra daha sık kullanılmıştır (İpekten, 2008, s. 210). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Zâtî’ye ait bir beyte yer verilmiştir:

“Gam çekme sâfi çek câm-ı sâfi
El-abd âsî ve ’l- rabb âfî”

(İpekten, 2008, s. 210).

d- “Müstef’ilâtün”

Çok az kullanılan bir kalıptır. İpekten (2008)'in tespitine göre bu kalıp yalnızca 19. yy.da Enderunlu Vâsıf'ın 3 ve Şeref Hanım'ın 2 şarkısında görülür (s. 211). Aşağıda bu kalıpla söylenmiş Vâsıf'a ait bir kıtaya yer verilmiştir:

“ *Bir nevcevândır
Âşûb-ı cândır
Serv-i revandır
Kaddi fidandır*”

(İpekten, 2008, s. 211).

e- “Müfte’ilün müfte’ilün müfte’ilün müfte’ilün”

İpekten (2008) bu kalıbın çok az kullanıldığını belirtir (s. 212). Sultan Veled'in bu kalıpla yazılmış bir beyti aşağıda verilmiştir:

“*Bakma bana bakma bana bu göz ile bu göz ile
Cân gözünü ger açasen sen nolasen sen nolasen*”

(İpekten, 2008, s. 212).

f- “Müfte’ilün mefâ’ilün müfte’ilün mefâ’ilün”

Bu kalıp ilk devirlerden başlayarak son yüzyıllara kadar çok olmamakla birlikte kullanılmıştır (İpekten, 2008, s. 212). Bâkî'nin bu kalıpla yazılmış bir beytine aşağıda yer verilmiştir:

“*Müşkil imiş ki dilrübâ tıfl ola dilsitân ola
Âşık-ı zâr u mübtelâ pîr ola nâtiivân ola*”

(İpekten, 2008, s. 212).

Remel bahri.

“Arapçada ‘koşma, hızlı yürüme’ anlamına gelen remel, Arap aruzunun sekizinci bahridir. İran ve Türk edebiyatında vezinleri en fazla kullanılan bahirlerdendir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 58).

a- “Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün”

Bu kalıbın Türk şairlerince benimsenmediği ve çok az kullanıldığı İpekten (2008) tarafından tespit edilmiştir (s. 215). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Kadı Burhâneddîn'e ait bir beyte yer verilmiştir:

“*Gel ahı hatâye düşme çözücek saçını görgil*”

Hotanın ki müşgü vardır bilesine çi'ini görgil'

(İpekten, 2008, s. 215).

b- "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün"

Remel bahrinin birinci kalıbının murabba şekli ve Türk şiirinde çok az kullanılan kalıplardan biridir. İpekten (2008) bu kalıbın 18. yy.a kadar hiç görülmediğini daha sonra da sadece şarkılarda kullanıldığını ifade etmiştir (s. 216). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Fâzıl'a ait bir şarkı örneğine yer verilmiştir:

*"Âşıkam bir dilrübâya
Bir cevân-ı bî- vefaya
Tâkatim yoktur cefaya
Rahm edin ben müptelâya"*

(İpekten, 2008, s. 216).

c- "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"

İpekten (2008) Remel bahrinin Türk şairlerince en çok benimsenen ve kullanılan kalıbı olduğunu, her devirde ve her tür nazım şeklinde, özellikle kaside, gazel ve kıt'alarda çok görüldüğünü ve Türk şiirindeki gazellerin üçte birine yakın kısmının bu kalıpla söylendiğini ifade etmiştir (s. 216). Bu kalıpla yazılan Yunus'un gazelinden örnek bir beyte aşağıda yer verilmiştir:

*"Bu fenâ mülkünde ben nice hayrân olam
Nice bir handân olam yâ nice bir giryân olam"*

(Tatçı, 1991, s. 153).

d- "Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"

Türk edebiyatında en çok kullanılan kalıplardandır. İpekten (2008) kısa oluşu nedeniyle pek çok mesnevinin bu kalıpla yazıldığını ayrıca bu kalıbın tuyuğ kalıbı olarak da kullanıldığını belirtmiştir (ss. 222- 223). Aşağıda Ahmet Paşa'ya ait bu kalıpla yazılan bir beyte yer verilmiştir:

*"Dil ki gözün sihri meftün degil
Sengdir ol kâbil-i efsûn degil"*

(Tarlan, 1992, s. 205).

e- "Fâ'ilâtün fâ'ilün"

Bu kalıp çok az kullanılmıştır. İpekten (2008)'in tespitine göre bu kalıp sadece Enderunlu Vâsıf'ın şarkılarında kullanılmıştır (s. 228). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Enderunlu Vâsıf'a ait bir şaki örneğine yer verilmiştir:

*“Bir nihâl-i nev-edâ
Sevdim ammâ bî- vefâ
Tarz u tavrı dilrübâ
Kaddi mevzun ince bel
Kıt'ası gayet güzel”*

(İpekten, 2008, s. 228).

f- “Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün”

Çok az kullanılan bir kalıptır. İpekten (2008)'in tespitine göre bu kalıp Nesîmî'nin bir Fuzûlî'nin iki gazelinde görülmüştür (s. 228). Aşağıda Fuzûlî'nin bu kalıpla yazdığı bir gazelden örnek bir beyte yer verilmiştir:

*“ Olmaz oldı görüp ahvâlimi hûblara âşık
Aşk nehyinde bu rüsvâlığı gör şer'e muvafık”*

(Beken & Cunbur, 1990, s. 203).

g- “Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün”
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)

Bu kalıbın ilk ve son tef'ilesinin değişebilme özelliğinin kalıba canlılık ve kolaylık getirmesi, ahenkli ve kıvrak olması, Türkçenin kısa hece özelliğini de karşılması nedeniyle her tür nazım şeklinde kullanılmıştır (İpekten, 2008, s. 229). Aşağıda Nizâmî'nin bu kalıpla yazdığı bir gazelden örnek beyte yer verilmiştir:

*“Yine dil murgı kadîmi vatanun yâd eyler
İrmege irmez eli nâle vü feryâd eyler”*

(İpekten, 2008, s. 229).

h- “Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün”
(Fâ'ilâtün) (fa'lün)

Bu kalıp da ilk ve son tef'ilesinin değişebilme özelliği nedeniyle aynı şiirde dört ayrı biçimde kullanılma olanağı sağlar. Ayrıca kısalığı ve kolaylığı nedeniyle uzun mesnevilerde çok görülür (İpekten, 2008, s. 235). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Nevayî'ye ait bir gazelden örnek beyte yer verilmiştir:

*“Manga bir lahza vefâ eylemeding
Ki hem ol lahza cefâ eylemeding”*

(İpekten, 2008, s. 235).

i- “Fe’ilâtün fâ’ilâtün fe’ilâtün fâ’ilâtün”

Çok az kullanılan bir kalıptır. İpekten (2008)’in tespitine göre bu kalıp son devirlerde Enderunlu Fâzıl ve Vâsıf’ın birer gazeline görülmüş, Tanzimat’tan sonra daha çok rastlanmıştır (s. 239). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Fâzıl’a ait bir beyte yer verilmiştir:

“ O güzel güzel edâlar o nigâh-ı mest ü haste
O yaman yaman belâlar eder ehl-i aşkı beste”

(İpekten, 2008, s. 239).

Münserih bahri.

“Arapça ‘çabuk ve kolay yürüme’ anlamına gelen münserih, Arap aruzunun onuncu bahridir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 71). “Esas kalıbı müseddes, yani bir mısra’da ‘Müstef’ilün mef’ûlâtü müstef’ilün’ dür.” Arap şiirinde çok kullanılan bir bahir olduğunu söyleyen İpekten (2008) bu bahrin İran aruzunda aslı “Müfte’ilün fâ’ilâtü müfte’ilün fâ’ilâtü” şeklinde değiştirildiğini ama hiç kullanılmadığını, bundan türetilen 13 kalıbın da fazla beğenilmediğini belirtmiştir (s. 239). Ayrıca Münserih bahri Türk şairlerinde daha az görülmüştür. İpekten (2008) bahrin şiirimizde iki kalıbı olduğunu ve bu iki kalıp dışında Münserih bahrinin Muzârî bahri ile aynı olan iki kalıbı daha olduğunu ifade etmiştir (s. 1989). “ ‘Müstef’ilün fa’ülün müstef’ilün fa’ülün’ ve ‘Müstef’ilün fa’ülün’. Bu kalıplar değişik taktî edildiklerinde Muzârî bahrinin ‘ Mef’ûlü fâ’ilâtün mef’ûlü fâ’ilâtün’ ve bunun murabba’ şekli ‘Mef’ûlü fâ’ilâtün’ kalıpları çıkar.” (İpekten, 2008, s. 239).

a- “Müfte’ilün fâ’ilün müfte’ilün fâ’ilün”

İpekten (2008) bu kalıbın kısa ve uzun heceleriyle ahenkli ve akıcı olduğu hâlde fazla benimsenmediğini yine de Türk şiirinde zaman zaman kullanıldığını, daha çok ilk yüzyıllarda ve özellikle de Kadı Burhâneddîn ve Murâdî’nin gazellerinde rastlandığını ifade etmiştir (ss. 239- 240). Aşağıda bu kalıpla yazılan Yunus Emre’nin bir gazelinden örnek beyte yer verilmiştir:

“ Uş yine aşkun beni mest ü harâb eyledi
Yaktı gönül evini bağı kebâb eyledi”

(Tatçı, 1991).

b- “Müfte’ilün fâ’ilün”

İpekten (2008)'in tespitine göre Türk şiirinde hemen hiç kullanılmayan bu murabba kalıbı sadece 19. yy. şairlerinden Şeref Hanım ve Fatih'de görülmüştür (s. 242). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Şeref Hanım'a ait bir murabba' örneğine yer verilmiştir:

“ *Ey sanem-i cân-fezâ*
Ve 'y gül-i bâğ-ı edâ
Bülbül-i sahn-ı vefâ
Sağ olasin dâ'imâ”

(Kırkkılıç, 1993, s. 390).

c- “Müfte'ilâtün müfte'ilâtün”

Bu murabba kalıbı da hemen hemen hiç kullanılmamıştır. İpekten (2008)'in tespitine göre bu kalıp ilk kez *Şeyhî Dîvânı*'nda görülmüştür ve Şeyhî'nin ve Muhibbî'nin bu kalıpla söylenen birer gazelleri vardır (s. 242). Aşağıda bu kalıpla söylenmiş Şeyhî'ye ait bir gazelden örnek beyte yer verilmiştir:

“ *Çün yüzü vasfı bülbüle düşdü*
Bâğ arasına gulgule düşdü ”

(İsen & Kurnaz, 1990, s. 272).

Muzârî bahri.

“Sözlük anlamıyla benzeyen, ortak anlamına gelmektedir. Remel ve Hezec bahirlerine benzediği için bu adla anılmıştır.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 77). “İmam Halil'in aruzunda da adı Müştâbib'dir. 12. bahirdir... 20 kadar değişik kalıbı olduğu hâlde en çok 'Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün' kalıbı kullanılmıştır.” (İpekten, 2008, s. 243). Türk aruzunda Muzârî bahrinin biri hemen hiç kullanılmayan üç kalıbı olduğunu söyleyen İpekten (2008) en çok kullanılanın İran şiirinde olduğu gibi “Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün” kalıbı olduğunu ve bu kalıbın her devirde, her tür nazım şeklinde kullanıldığını belirtmiştir (s. 243).

a- “Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün”

(Müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fe'ülün)

Bu kalıp “ilk ve üçüncü cüzlerde vurguların yerleri değiştirilerek Münserih bahrinin 'Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün' şeklinde de okunabilir, yani iki türlü takti vardır.” (İpekten, 2008, s. 243). İpekten (2008) bu kalıbın edebiyat kitaplarında bazen muzârî, bazen münserih bahrinin kalıbı olarak gösterildiğini belirtmiştir (s. 243). Bu kalıp Türk edebiyatında her devirde görülmüş ancak çok az kullanılmıştır ayrıca bu kalıpla kaside ve daha çok gazel söylenmiştir (İpekten, 2008, s. 243). Aşağıda bu kalıpla söylenmiş Nesîmî'ye ait bir gazelden örnek beyte yer verilmiştir:

“*Gel gel ki senden ayrı müştaka cân gerekmez
Müştâka cânsız ey cân iki cihân gerekmez*”

(İpekten, 2008, s. 243).

b- “Mef’ûlü fâ’ilâtün”

(Müstef’ilün fe’ülün)

Muzârî bahrinin ilk kalıbının murabba’ şekli olduğunu söyleyen İpekten (2008) bu kalıbın duraklarının yerleri değiştirilerek takti edildiğinde Münserih bahrinin “Müstef’ilün fe’ülün” kalıbının ortaya çıktığını belirtmiştir (s. 247). Yine İpekten (2008)’in tespitine göre eski Türk edebiyatında Vâsıf ve Fatin’in birer tarih kıt’ası dışında hiç görülmemiş Tanzimat’tan sonra birkaç örneği görülmüştür (s. 247). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Vâsıf’ın kıt’asına yer verilmiştir:

“*Ta’ mîre yazdı târîh
Vâsıf görünce bî- bâk
Bin yüz sekizde cânâ
Pâk oldu ravza-i pâk*”

(İpekten, 2008, s. 49).

c- “Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün”

Muzârî bahrinin en çok kullanılan kalıbı olmasının yanında Türk şiirinde her devirde hemen hemen her şair tarafından kullanılan ve benimsenen bir kalıptır (İpekten, 2008, s. 247). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Dehhânî’ye ait bir gazelden örnek bir beyte yer verilmiştir:

“*Vasf-ı lebinle şi’rüm olur ser be- ser lezîz
Kim anı kand-i nâb-ı mükerrrer eder lezîz*”

(İpekten, 2008, s. 247).

Müctes bahri.

“Kesilmiş, koparılmış anlamına gelen müctes, Arap aruzunun on dördüncü bahridir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 82). “Asıl kalıbı müseddes ‘Müstef’ilün fâ’ilâtün fâ’ilâtün’ ise de uygulamada ‘Müstef’ilün fâ’ilâtün’ olarak murabba’ şeklinde kalıplar türetilmiştir... İran’da en çok kullanılan ‘Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün’dür. Bu, Türk şiirinde de en çok kullanılan kalıbıdır.” (İpekten, 2008, s. 253).

a- “Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilâtün”

İpekten (2008) çok az kullanılan bir kalıp olduğunu, bu kalıpla birkaç gazel söylendiğini 17. yy.dan sonra ise bu kalıbın tamamen bırakıldığını belirtmiştir (s. 254). Aşağıda bu kalıpla yazılmış Nizâmî'ye ait bir gazelden örnek beyte yer verilmiştir:

*“Gözün gamıyla ne cânun ki hasta oldu mizâcı
Lebünden özge acebdür eger olursa ilâcı”*

(İpekten, 2008, s. 254).

b- “Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün”

Türk şiirinde beğenilerek kullanılan kalıplardandır. İpekten (2008) bu kalıbın değişik tür nazım şekillerinde kullanılsa da en çok kaside, gazel ve kıt’alarda görüldüğünü belirtmiştir (s. 254). Aşağıda bu kalıpla söylenen Sultan Veled’e ait bir gazelden örnek beyite yer verilmiştir:

*“ Kime gerek ki diri kala ölmeye cânı
Bu yola gelsün ü görsün benümle ol yüzi”*

(İpekten, 2008, s. 254).

Seri’ bahri.

“Arapça’da ‘çabuk, sür’atli’ anlamındadır. Asıl şekli müseddes ‘Müstef’ilün müstef’ilün mef’ûlâtü’ olmakla birlikte bu şekil Arap şiirinde de hiç görülmemiştir. Bundan türetilen 6 kalıp kullanılmıştır. İran ve Türk şiirinde bu bahrin en çok görülen kalıbı ‘Müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün’” (İpekten, 2008, s. 260)’dür.

a- “Müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün”

Bu kalıp mesnevi kalıbı olarak görülse de Türk edebiyatında mesnevilerde fazla kullanılmamış ayrıca uzun mesneviler dışında da Türk şiirinde fazla benimsenmemiştir (İpekten, 2008, s. 260). Aşağıda bu kalıpla yazılan bir mesneviden örnek beyit yer almaktadır:

*“Yay gerildikçe süner oldu ok
Câna ecel gibi sunar oldu ok”*

Necâtî (Tarlan, 1963).

b- “Müfte’ilün müfte’ilün müfte’ilün”

İpekten (2008)’in tespitine göre Türk şiirinde sadece Kadı Burhâneddîn ve Yahyâ Bey’de görülmüş ve başka şairlerce kullanılmamıştır (s. 263). “Bu müstezâddan kalıbın ‘Müfte’ilün müfte’ilün müfte’ilün fa’” biçiminde takti edilmesi de mümkündür.” (İpekten, 2008, s. 263). Aşağıda bu kalıpla yazılmış örnek bir beyite yer verilmiştir:

“Kara gönül gîsûlarına düşer ise
Kırpüğün aruları ana üşer ise”

Kadı Burhâneddîn (İpekten, 2008, s. 34).

Hafif bahri.

“Arap aruzunun on birinci bahridir. İran ve Türk edebiyatının çok kullanılan bir bahirdir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 91).

a- “Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün”
(Fâ’ilâtün) (fa’lün)

Bu kalıbın hafif bahrinin Türk şiirinde kullanılan tek kalıbı olduğunu söyleyen İpekten (2008) ardarda gelen açık ve kapalı hecelerın çokluğu ve ilk ve son cüzlerin değişik biçimde kullanılabilmesi sayesinde kalıbın esnek ve kolay olduğunu belirtmiş bu kolaylığı nedeniyle de birçok uzun mesnevinin bu kalıpla yazıldığını vurgulamıştır (s. 264). Aşağıda bu kalıpla yazılan bir beyite yer verilmiştir:

“Bulmadık vasla dest- res nidelim
Olmadık yâre hem- nefes nidelim”

Şeyhî (İsen & Kurnaz 1990, s. 216).

Mütekârib bahri.

“Mütekârib bahri Arapçada ‘yaklaşan’ anlamındadır. İmam Halîl aruzunun 15. ve son bahridir... 10 değişik kalıbı vardır.” (İpekten, 2008, s. 269). İpekten (2008) bu bahrin en çok kullanılan kalıbının “ Fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ül” olduğunu ve bu kalıbın İran’da olduğu gibi Türk edebiyatında da daha çok uzun mesnevilerde kullanıldığını belirtmiştir (s. 269). “Bu bahrin ‘Fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ülün’ tef’ileli bir müsemmen kalıbı daha vardır. Bu kalıp durakları değiştirilerek takti edildiğinde Recez bahrinin murabba’ ‘Müstef’ilâtün müstef’ilâtün’ kalıbı meydana gelir.” (İpekten, 2008, s. 269).

a- “Fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ülün”

Çok az kullanılan bir kalıptır. (İpekten, 2008, s. 270). Aşağıda bu kalıbın kullanıldığı bir beyite yer verilmiştir.

“Ne bilsin bu aşkı usanlar-uyalar
Ne döysün bu yola azıksız yayalar”

Yunus Emre (Tatçı, 1991, s. 77).

b- “Fe’ülün fe’ülün fe’ülün fe’ülün”

Kısa ve harekeli bir kalıptır. Genellikle İran şehnâmeleri ve Firdevsî'nin Şehnâme'si bu kalıpla yazıldığı için bu kalıba, Şehnâme ölçüsü denilmiş ilk devirlerden başlayarak pek çok uzun mesnevi ve sâkinâmeler bu kalıpla yazılmıştır (İpekten, 2008, s. 271). Aşağıda bu kalıpla yazılan Kutadgu Bilig'ten örnek beyte yer verilmiştir:

*“ Kitab atı urdum kutadgu bilig
Kutadsu okıgıka tutsu elig”*

Yûsuf Hâs Hâcib (Arat, 2008, s. 144).

c- “Fe’ûlün fe’ûlün fe’ûlün fe’ûlün fe’ûl”

İpekten (2008)'in tespitine göre bu kalıp sadece Murâdî Dîvânı'nda görülmüştür. Aşağıda bu divandan örnek bir beyte yer verilmiştir:

*“ Rızâmı dilerven ulu ni'met oldur bana
Velî bana eyle ne kim olsa elyak sana”*

Murâdî (Kırkkılıç, 2015, s. 140).

Kâmil bahri.

Bu bahrin “tam, bütün” anlamına geldiğini söyleyen İpekten (2008) İmam Halil aruzunun 5. bahri olduğunu ve İran aruzunda bu bahrin kullanılmadığını, Türk şiirinde ise çok az kullanıldığını belirtmiştir (s. 275).

a- “Mütefâ’ilün mütefâ’ilün mütefâ’ilün mütefâ’ilün”

Türk şiirinde çok az kullanılmıştır (İpekten, 2008, s. 275). Aşağıda bu kalıpla yazılan Fuzûlî'nin bir gazelinden örnek beyte yer verilmiştir:

*“ Yeter ey felek bu cefâ yetiir men-i zâra serv-i revânımı
Meh-i tal’atiyle münevver et dil ü dîde-i niğerânımı”*

(Beken & Cunbur, 1990, s. 258).

b- “Mütefâ’ilün fe’ûlün mütefâ’ilün fe’ûlün”

“... durak ikinci tef’ilenin sonundadır. Kalıbı ‘Fe’ilâtü fâ’ilâtün fe’ilâtü fâ’ilâtün’ biçiminde takti edenler de vardır... çok az kullanılmıştır.” (İpekten, 2008, s. 275). Aşağıda bu kalıpla yazılmış gazelden örnek bir beyte yer verilmiştir:

*“ Benem ol tılısım-ı pinhân bugün ayâna geldüm
Ezelî nişânsızdum ebedî nişâna geldüm”*

Yunus Emre (Tatçı, 1991).

Divan şiirinde tek örneği görülen aruz kalıpları.

1. Mefâ'îlün fe'ûlün
2. Mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün
3. Mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün
4. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fa'lün
5. Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün
6. Müstef'ilün fâ'ilün fe'ûlün
7. Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilâtün
8. Müfte'ilün fâ'ilâtün müfte'ilâtün
9. Müfte'ilün fe'ûlün müfte'ilün fe'ûlün
10. Mefâ'âletün mefâ'âletün mefâ'âletün mefâ'âletün
11. Mütefâ'ilün mütefâ'ilün
12. Fâ'ilün fâ'ilün fâ'ilün
13. Fâ'ilün fâ'ilün
14. Fâ'ilün fa'lün fâ'ilün fa'lün
15. Fa'lün fe'ilün fa'lün fe'ilün

(Mef'ûlü fe'ûl mef'ûlü fe'ûl) (İpekten, 2008, ss. 277- 280).

Yukarıdaki aruz kalıpları “... yeni aruz kalıpları arama denemeleri sonucu ortaya çıkan ve başka şairlerin benimseyip kullanmadıkları” (İpekten, 2008, s. 277) kalıplardır. İpekten (2008) bu kalıplardan bir kısmının Tanzimat'tan sonra değişen şiir türlerinde bir yenilik olarak kullanıldığını ifade etmiştir (s. 277).

Türk aruzunda yaygın olarak kullanılan tef'ileler.

Tef'ile, “mısra veya beytin vezin parçası.” (Develioğlu, 1982, s. 1267) olarak tanımlanmıştır. “Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan vezinler (49 vezin ve bu vezinlerden bazılarının farklı kullanımları dâhil edildiğinde sayıları 60'ı bulan vezinler) dikkate alındığında bu vezinlerde kullanılan tef'ile sayısı 20'dir.” (Dursunoğlu, 2016, s. 18).

Bu	tef'ileler	aşağıda	sıralanmıştır	:
Müfte'ilâtün		Fâ'ilâtü		
Müstef'ilâtün		Fâ'ilâtün		
Mütefâ'ilün		Mefâ'ilün		
Müfte'ilün		Mefâ'ilü		
Müstef'ilün		Mefâ'ilün		

Fe'ilâtü	Fe'ilün
Fe'ilâtün	Fe'ülün
Mef'ülü	Fa'lün
Mef'ülün	Fe'ül
Fâ'ilün	Fa' (Dursunoğlu, 2016, ss. 18- 19).

Türk şiirinde en çok kullanılan aruz kalıpları.

“Türk Aruzunda Kullanılan Başlıca Bahirler ve Kalıplar” başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanan aruz kalıpları arasından en çok kullanılanlar liste hâlinde aşağıda sıralanmıştır:

1. Müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün müfte'ilün
2. Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün
3. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün
4. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
5. Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün
6. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
7. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
8. Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
9. Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
10. Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün
11. Müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fe'ülün
12. Mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün
13. Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
14. Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
15. Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
16. Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün
17. Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün
18. Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün
19. Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fa'lün
20. Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün
21. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fa'ilün
22. Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
23. Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

24. Fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
25. Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
26. Fâ'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
27. Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül
28. Mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün
29. Mef'ülü mefâ'ilü fe'ülün
30. Fâ'ilâtün fe'ilâtün fa'lün
31. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fa'lün
32. Fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün
33. Fâ'ilâtün mefâ'ilün fa'lün
34. Mef'ülün fâ'ilün fe'ülün
35. Müstef'ilâtün fâ'ilün (Dursunoğlu, 2016, ss. 65- 66).

Dursunoğlu (2016)'na göre yukarıdaki 36 aruz kalıbını bilmek aruzla ilgili sıkıntıların çoğunu halletmek anlamına gelmektedir (s. 66).

Kaynaklar incelendiğinde ortak kanaate göre Türk edebiyatında en çok kullanılan 6 aruz kalıbı tespit edilmiştir. Bu kalıplar temel alınarak tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi başlıklı çalışmamızda öğretilmiştir. Bu kalıplara aşağıda yer verilmiştir:

1. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
2. Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
3. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
4. Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
5. Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
6. Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Türk şiirinde çok az kullanılan aruz kalıpları

Dursunoğlu (2016)'nın tespitine göre "Türk şiirinde çok az kullanılan, bir iki örneğine rastlanan, vezinlerin sayısı, 28'dir." (s. 67). Bu 28 aruz kalıbı aşağıda verilmiştir:

1. Mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün
2. Müfâ'aletün müfâ'aletün müfâ'aletün müfâ'aletün
3. Fe'ilâtün fâ'ilâtün fe'ilâtün fâ'ilâtün
4. Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
5. Müfte'ilün fe'ülün müfte'ilün fe'ülün
6. Fâ'ilâtün fâ'ilün fâ'ilâtün fâ'ilün
7. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fa'lün
8. Müfte'ilün müfâ'ilün müfte'ilâtün

9. Müfte'ilün fâ'ilâtün müfte'ilâtün
10. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün fa'lün
11. Fâ'ilün fâ'ilün fâ'ilün fâ'ilün
12. Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün
13. Müstef'ilün müstef'ilün fâ'ilün
14. Mefâ'ilâtün mefâ'ilâtün
15. Mütefâ'ilün mütefâ'ilün
16. Müstef'ilün fâ'ilün fe'ülün
17. Fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ülün
18. Mef'ülü fe'ül mef'ülü fe'ül
19. Fâ'ilün fa'lün fâ'ilün fa'lün
20. Fa'lün fe'ilün fa'lün fe'ilün
21. Fâ'ilün fâ'ilün fâ'ilün
22. Mütefâ'ilün fe'ülün
23. Müfte'ilün mefâ'ilün
24. Fe'ülün fe'ülün fe'ül
25. Fe'ilâtün fe'ilün
26. Mef'ülü fâ'ilün
27. Fe'ülün fe'ülün

Aruz ve Ahenk

Ahengi, Develioğlu (2010) “uygunluk düzen, çalıp çağırıp eğlenme, cümbüş etme” (s.17) olarak açıklamıştır. Macit (1996) ise ahengi “bir bütünü teşkil eden parçaların veya unsurların estetik ölçüler içinde birbiriyle uyuşması anlamına gelen, çeşitli ilim ve sanat dallarında kullanılan terim” (s. 15) olarak tanımlamıştır. Bir nizam âleminde yaşadığımızı her şeyin ölçülü her şeyin düzenli olduğunu ifade eden Belviranlı (1965) bu durumu *Kur'an* ayetlerinden örnekler vererek açıklamıştır (s. 15). “Yazıda, bestede, şiirde sezilen ahenk... kâinattaki mevcut ahengin küçük bir modeli, ve tabî bir rezonansıdır.” (Belviranlı, 1965, s. 25). Türk İslam Ansiklopedisi'nde ahenk bahsinde “... kâinatta her şeyde ahenk vardır; ahengsiz olan her şey gayr-i tabîdir” (Akt., Aymutlu, 1976, s. 1) ifadeleri kullanılmıştır. “Edebiyat terminolojisinde ahenk, üslûbun bir niteliği olarak şiir ve nesirde kelime ve cümlelerin, âdeta bir musiki tesiri yapacak şekilde ard arda getirilmesiyle sağlanan uyumdur.” (Macit, 1996, s. 15). Divan edebiyatında ise ahenk kelimesi “bazen sözlük anlamıyla ama daha çok musiki terimi olarak kullanılmıştır” (Macit, 1996, ss. 11- 12).

Musiki nasıl ki ses ahengini konu edinirse aruz da nazım ahengini işlemektedir. Bu nedenle aruza, nazım musikisi de diyebiliriz (Belviranlı, 1965, s. 26). “Musikide ses ve nağmelerin muhtelif değerdeki notalar halinde 5 çizgide, gayeye uygun şekilde sıralanmasıyla besteler meydana geliyordu. Aruz ilminde de tef’ilelerin mısralar veya beyitler içinde sıralanmasıyla, aruz veznine uygun nazım veya şiirler meydana gelir” (Belviranlı, 1965, s. 34). Macit (1996) divan edebiyatında şiirin musikinin yanında yahut onunla beraber varlığını sürdürdüğünü belirtmiştir (s. 17). “... aruz, musikideki nağmeler gibi duyuldukça, doğal olarak, zihne yerleşen ritimler oluşturur ve zihinden geçen, ağızdan çıkma sözleri bu ritme uydurarak söyleme esasına dayanır” (Macit, 1996, s. 79). Pala (2003) “müzik nasıl sesteki ahengi konu alırsa, aruzda nazımın ahengini konu alır; müzikteki notaların temelini oluşturan ses değerleri portede nasıl belli bir gaye ile sıralandığında beste oluşursa, şiirde de uzun ve kısa heceler ritmik bir sıra ile dizilişleriyle ses ahengi” (s. 41) oluşur, demiştir. Bu nedenle aruza “şiir musikisi” demenin mümkün olduğunu vurgulamıştır (Pala, 2003, s. 41).

Aruzdaki ahenk hem insanda estetik zevk uyandırmakta hem de şiirin akılda kalıcılığını artırmaktadır. Bu nedenle Osmanlıda fethedilen yerlerdeki halka Türkçeyi kolaylıkla öğretmek için “Türkçe- Sırpça, Türkçe- Rumca lügat kitapları nazım şeklinde ve aruz vezniyle” (Belviranlı, 1965, s. 115) yazılmıştır. Aynı şekilde Arapça ve Farsçanın öğretilmesinde Osmanlı eğitiminde “bu dillerden Türkçeye, ve Türkçeden bu dillere aruz vezniyle, nazım halinde lügat kitapları tertip edilmiştir.” (Belviranlı, 1965, s. 115). Keza ilmihaller ve dinî kitaplar da aruz vezniyle yazılmıştır.

Habib (1942), aruzdaki sesin sadece vezinden ve vezin imâlesinden meddinden gelmediğini, şairin kelimeleri seçişi, seçtiği kelimeleri istifleyişi, ruhundaki heyecan ve coşkunluğu onlara sindirişinin manzumeye iç ahenk verdiğini belirtmiştir (s. 80). “Aruzdaki milliliği kalıpta değil içindeki seste görmeliyiz.” diyen Habib (1942), aruzdaki milliliğin asıl bu iç sestene geldiğini vurgulamıştır (82). Suut Kemal Yetkin *Şiir Üzerine Düşünceler*’de şiirdeki ahenkle ilgili şunları dile getirmiştir:

Kelimelerin ahengi, heceler ritmi, bu ahenk ve ritmin uyandırdığı hayaller, bu hayallere takılan belirsiz hasret ve ümitler... Bütün bunlar hiçbir kaidenin tayin edemediği nisbetler içinde birleşerek, şekilden ve şeklin mana ile münasebetinden gelen musikinin yardımıyla derin bir telkin kudreti kazanıyorlar, âdeta insanın insana ifşa ederek, yıllarca özlediğimiz bir aşınaya kavuşmaktan doğan zevki bize tattırıyorlar (Akt., Macit, 1996, ss. 10- 11).

“Divan edebiyatı geleneği içerisinde ahenk kelimesi, bazen sözlük anlamıyla ama daha çok musiki terimi olarak kullanılmaktadır” (İsen vd., 2006, s. 177). “Türk musikisi bestelerinde kullanılan güfteler, çoğunlukla divan edebiyatı şiirlerinden seçilmiş ve bu şiirler, aruz vezninin birden farklı bahirleriyle gösterilmiştir.” (Yakınlar, 2018, s. 9). Aruz vezninin

klasik Türk musikisi bestekârlarını etkilemesinin sebebinin aruzun bünyesinde taşıdığı iç musiki olduğunu söyleyen İlhan (2003) aruz vezni ve klasik Türk musikisinin izdivacının zoraki veya tesadüfü olmadığını, tamamen estetik görüşe ilmi temellere dayandığını belirtmiştir (ss. 20- 21).

“Bugün, ameliyatların dahi musiki refakatinde yapıldığı medeni bir dünyada yaşayan bizler; ecdadımızın, bir nevî musiki demek olan aruzla talim ve tedris yolunu tutmaktaki isabetli buluşlarını hayranlıkla yâd etmek mecbûriyetindeyiz.” (Belviranlı, 1965, s. 115).

Aruzun ahenk ve musiki ile ilişkisini konu edinen 12 tane tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalar usul-aruz vezni ilişkisini konu edinmiştir. Klasik Türk Musikisi’nde aruz vezninin ve bu vezinle yazılmış eserlerin önemli bir yere sahip olduğu bu çalışmaların ortak kanaatidir.

Aruz Hece Tartışmaları

Divan edebiyatı bünyesinde aruz vezni yaklaşık 900 yıl boyunca kullanılmıştır. Bu vezinle bir gelenek oluşturulmuş ve bu geleneğe tabi olarak şairler eserler vücuda getirmişlerdir. Tanzimat’la birlikte başlayan yenilik hareketleri bu geleneği ortadan kaldırarak Batılı anlayışa göre yeni, özgün bir edebiyat ortaya koymaya çalışmıştır. Tarihsel süreç dikkate alındığında Osmanlı Devleti’nin çöküşü, 1. Dünya Savaşı ve akabinde Millî Mücadele Dönemi divan edebiyatı geleneğinin çıkmaza girmesine neden olan etkenlerden olmuştur. Özellikle Millî Mücadele Dönemi’nde halka yönelme, millî olanın arkasında durma, dilde sadeleşmeye gidilerek millî bir dil oluşturma çabaları edebiyatta da yankısını bulmuştur. Bu noktada bir kısım şairler hece veznine dönülmesi gerektiğini söyleyerek aruz veznine karşı cephe almışlardır. Diğer taraftan aruz veznini savunan şairler de olmuştur. Aruz tartışmaları Tanzimat Dönemi’nde başlamış, Meşrutiyet, Mütterake ve Millî Mücadele yıllarında devam etmiştir. Kolcu (1989)’nun bu konuyla ilgili *Türk Edebiyatı’nda Hece- Aruz Münakaşaları* adlı bir doktora çalışması vardır.

“Ne var ki bu yıllarda şairler bir yandan heceyi savunurken diğer yandan aruzla şiir yazmaktan vazgeçmediler.” (Pala, 2003, s. 46). Namık Kemal halk edebiyatını övmüş, hece ölçüsüne geçilmesi gerektiğini savunmuş ancak aruz vezniyle yazmaya devam etmiştir. Ziya Paşa ise başlangıçta Namık Kemal’le aynı fikirde olmuştur ancak daha sonra aruz veznini ve divan edebiyatını savunarak bu konuyla ilgili çalışmalar yapmıştır. İkili arasındaki tartışmalar da Ziya Paşa’nın divan edebiyatından yana fikir değiştirmesinden kaynaklanmıştır. “Recaizade Mahmut Ekrem, ‘aruz ölçüsü içinde Türkçe sözcüklerin imalelerle bozulduğunu’ kabul etmekle birlikte yine aruzu heceye yeğler.” (Dilçin, 1992, s. 6).

Bu tartışmalar neticesinde aruz veznini savunanlar ve hece veznini müdafaa edenler iki ayrı kutupta toplanmış ve bu konuya münhasır dergiler çıkarmışlardır. “*Şâir ve Şâir Nedim* bu tür mecmualardandır.” (Karaburgu, 2006, s. 1). Tartışma Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı bir yazı ile başlar. Bu yazıda heceden aruza dönenleri eleştirir. Halit Fahri ise *Şiire Karışmayın* başlığı altında Ömer Seyfettin’i tenkit eder. Yusuf Ziya bu tartışmaları *Şâir* dergisine taşıyarak Ömer Seyfettin’den yana bir tavırla Halit Fahri’yi eleştirir. Daha sonra tartışmaya Reşit Süreyyâ da katılır, *Şâir ve Şâir Nedim* mecmuaları arasında bu tartışma devam eder (Karaburgu, 2006, ss., 1- 8).

Aruz veznini eleştirenler Türkçeye bu veznin uygun olmadığını, Türkçeye giren Arapça ve Farsça sözcüklerin dilimizden atılması gerektiğini savunmuştur. Aruz veznini savunanlar ise köklü bir geçmişe sahip olan bir edebiyatın silinip atılmaması gerektiğini, Türkçe kelimelerle de aruz vezninin kullanılabileceğini, aruz vezni yerine hece vezni kullanılırsa aruzun şiire verdiği ahenk ve musikiden mahrum kalınacağını belirtmişlerdir. Aruz hece tartışmalarının başladığı dönem ve sonrasında yetişen Tevfik Fikret, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal Beyatlı aruzla Türkçe şiirler yazarak bu tartışmaların anlamsız olduğunu ispatlamışlardır. Levend (2015) “Aruz vezni ancak Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, nihayet Yahya Kemal’i idrak ettikten sonradır ki, Türk dilinin tabii vezni sayılabilecek mahiyet aldı” (s. 637) demiştir. Güneş (2010)’in *Bir Aruz Ustası Olarak Mehmet Âkif Ersoy* adlı makalesinde Mehmet Âkif’in son dönem Türk şiirinde aruzun başarıyla uygulanabileceğini gösterdiğini ifade etmiştir (s. 243). Ahmet Haşim’i de bu hususta zikretmek gerekir. Mehmet Âkif ve Yahya Kemal’e göre daha ağır bir dil kullanmasına rağmen son dönemde aruzla yazdığı şiirleriyle dikkat çekmiştir.

Cumhuriyet Dönemi’nde bu tartışmalar hece ölçüsünün çoğunluk tarafından kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak 1930 yılında Cenap Şahabettin’in “Aruzdu terk etmek bizim için büyük bir gaflettir. Eski edebiyat, Yunan ve Latin edebiyatı tamamen aruzîydi. Biz aruzdu kendi lisanımıza göre tanzim etmeliydik; parmak hesabına gitmek irticai bir harekettir...” (Akt., Pala, 2003, s. 46) diyerek aruz hece tartışmalarının yeniden başlamasına sebep olmuştur. Buna karşılık Behçet Kemal, heceden yana bir tavırla Cenap Şahabettin’in bu düşüncesini eleştirmiştir. “Behçet Kemal, yalnızca politik bir bakışla değerlendirdiği için hece ölçüsünün gerekliliği üstüne politik nedenlerden öte bir şey söyleyemiyor.” (Kahraman, 2016, s. 197). Enis Behiç ise aruzda mûsikî olmadığını monotonluğun bir ramazan davulu gümbürtüsünde olduğunu aynı yıllarda ifade etmiştir. Agâh Sırrı da aruz vezninin millî olmadığını dile getirmiş. (Kahraman, 2016, s. 197- 200). Rıza Nur “... Acem aruzdu Arab’inkinden, Türk aruzdu Arap ve Acem’inkinden başkadır... İşte aruz millileşmiş Türk’e

mal olmuştur. Demek ki aruz da bir Türk millî veznidir” (Kahraman, 2016, s. 201) diyerek aruzdan yana bir tavır sergilemiştir.

Bu tartışmalar hecenin de aruz vezninin de kullanılmadığı serbest ölçünün popüler olduğu günümüzde varlığını yitirmiş durumdadır. Ali Nihat Tarlan’a göre serbest ölçü “ideal bir nazım şeklidir.” (Akt., Kahraman, 2016, s. 204).

Aruz Öğretimi

Edebiyatsız bir milletin, dilsiz insana benzediğini söyleyen Pala (2005), divan edebiyatının da “atalarımızı bize gösteren bir ayna, onları bizimle konuşuran bir ilham ve aradaki tanışıklık bağlarını sağlamlaştıran bir vasıta” (ss. XVI - XVII) olduğunu belirtir. Ayrıca her şeyiyle bizim olan eski Türk şiirini tanımanın, bizim öz kültürümüzü bilmenin, her Türk çocuğunun da görevi olduğunu dile getirmiştir (Pala, 2005, s. XVII). Divan edebiyatında kullanılan vezin aruz veznidir. “Aruz çadırın ortasına dikilen direktir. Bir çadırı nasıl direk ayakta tutuyorsa divan şiirini de ayakta tutan en büyük unsur, aruzdur.” (Pala, 2005, s. 14).

Aruz vezni İslamiyet’le birlikte Türk edebiyatına girmiş zamanla Türklerin kullandığı hece vezniyle birlikte kullanılmış ve ilerleyen süreçlerde hece ölçüsünden daha fazla kullanılmış ve benimsenmiştir.

“Aruz Türk insanının duyusunda, düşüncesinde, kaleminde ve eserinde yepyeni bir hüviyete kavuşarak Türk ruhuyla bütünleşmiş ve yepyeni bir ahenk kazanmıştır.” (Dursunoğlu, 2011, s. 6). Aruz vezni zamanla Türk şairler tarafından yoğrularak ustaca kullanılmaya başlanmış ve millî bir vezin hâline gelmiştir. Böylelikle aruz, Türk şiirinin ana unsurlarından biri olmuştur. Sadece biçime ait bir unsur olarak kullanılmayan aruz, anlamla ilişkilendirilerek şiirin içine saklanan gizli manaların şifrelerini oluşturmuştur. Asırlarca sürmüş ve yakın geçmişimize kadar varlığını devam ettirmiş olan bu şiir geleneğinin ürünlerini daha iyi anlamak, bu şiirlerden estetik zevk alabilmek için aruz vezninin öğretilmesi bu noktada önem arz etmektedir.

Aruz bilmekten maksadın aruzun dairelerini, bahirlerini ezberlemek hatta vezinleri bulmak olmadığını söyleyen Saraç (2007), bu nazarî bilgilerin uygulama ile pekiştirilmesi ve veznin ahenk ile ilişkisi uygulamada ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir (s. 223). Aruz veznini öğrenmek sanıldığı gibi zor değildir. Habib (1942) “... bir iki haftalık emek yeter de artar...” (s. 16) şeklinde bu durumu izah etmiştir. Ancak aruz öğretiminde bahirlerin, ıstılahların, tasniflerin bir kenara bırakılıp Türk edebiyatında kullanılan başlıca vezinleri

öğretmek o sesi kavratmanın daha doğru bir yöntem olacağını belirtmiştir (Habib, 1942, s. 16). Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi adı altında yapmış olduğumuz bu çalışmada da aruz vezniyle ilgili bahirler, tasnifler konularına girilmemiş, Türk edebiyatında kullanılan başlıca vezinler uygulamalı olarak öğretilmiştir.

Aymutlu (1976) aruz veznini öğrenmenin yararlarını şöyle açıklamıştır:

Aruz öğrenmenin iki önemli yararı vardır: Biri aruzla yazılan şiiri yanlış okumamak, diğeri de aruzla şiir söyleyebilmek. Bunlardan başka önemli olan bir yön vardır ki, o da aruzun şiiri hafızada tutmaya yardımcı olmasıdır. Aruzu iyi bilen bir kimse bu sayede aruzla yazılmış bir şiiri pek çabuk hafızasına alır; biri yanlış bir şiir okuyunca hemen yanlış anlar (Aymutlu, 1976, s.15).

Bu hususta Ali Nihad Tarlan, *Metinler Şerhine Dair* isimli eserinde şunları dile getirir: “Kelimeler bu suretle bilindikten sonra aruza aşına bir kulak vezin ahengi içinde kelimeleri-vokalleri müstesna-aşağı yukarı doğru okuyabilir” (Akt., Aymutlu, 1976, s. 15). Şafak (1993)’da “şiiri hafızada kolayca tutmayı sağladığı ve bu yönüyle eski eğitimimizde, özellikle dil öğretiminde kendisinden geniş ölçüde yararlanıldığı” (s. 14)’nı dile getirmiştir. Yine Şafak (1993) şiir zevkinin uyandırılmasında ve geliştirilmesinde aruzun büyük rolünün olduğunu vurgulamıştır (s. 14). İranlı büyük bir âlim olan Nasîrü’ddîn-i Tûsî’nin aruz hakkındaki düşüncesini “Kanaatim odur ki tabiatında zevk (şiir zevki, ahenge yatkınlık) bulunmayan kimsenin aruz melekesiyle o zevki kazanması mümkündür; bunu kendimde müşahede ettim” (Akt., Şafak, 1993, s.15) demiştir. Şafak (1993), tek başına aruzun okuyucuyu ve dinleyiciyi - sözlerinden fazla bir şey anlamasa dahi- belirli bir ölçüde şiire cezbedecek güce sahip olduğunu vurgulamıştır (s. 15).

Gıynaç ve Şenödeyici (2010)’nin aktardıkları bilgiye göre Hüseyin el-amasî aruz bilmenin iki faydası olduğunu belirtmiştir. “ Birincisi, aruz ıstılahlarını bilmek ve hangi beytin hangi bahirle yazıldığını tespit edebilmektir. İkincisi ise, aruzun şairlik kudreti olmayanlara kuvvet vermesidir. Aruz ilmi bilmenin ve beyitlerin veznini tespit etmenin, insanları seçkin kılan bir özellik olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.” (Akt., Gıynaç & Şenödeyici, 2010, s. 227). Yine Gıynaç ve Şenödeyici, Latîfî’nin “şairleri kendi içinde tasnif ederken, şiirde kudreti olmadığı hâlde vezin ve kafiye bilgisine vakıf olmakla şairler zümresine mensup olan bir gruptan” (Akt., Gıynaç & Şenödeyici, 2010 s. 227) bahsettiğini dile getirilmiştir.

“Vezin bilgisinin, özellikle aruz öğretiminin ezbere ve zorlamaya dayalı olduğu yaygın bir kanıdır” diyen Şimşek (2006) sadece kalıp adlarının ezberletmekle öğrenciye vezin ezberletilemeyeceğini belirtmiştir (s. 1). Aruz vezninin öğretilmesinde öne sürdüğü yöntem haricinde “vezin öğretiminin öncelikle sanat esrinde tesadüflere yer olmadığı konusunda

ufkumuzu açacağına, düzen fikri ve becerisi kazandıracığına... aruzun da bir ritim aracı” (Şimşek, 2006, s. 4) olduğuna vurgu yapılması gerektiğini belirtmiştir.

“Aruz öğretiminde beyitleri ve mısraları takti ederek yüksek sesle okumak ve çok sayıda beyit ezberlemek diğer klasik sanatların öğretiminde esas olan meşk usulünü hatırlatmaktadır... Aruz öğretiminde meşke dayalı bir tarafın olduğu bilinmektedir.” (Macit, 1996, s. 79). Cemâl Kurnaz da *Ümmî Divân Şairleri* adlı eserinde “Yoksa ümmî oldukları tezkire müelliflerince de belirlenen şairlerin divan tarzında şiir söylemelerini izah etmek zor olacaktır.” (Akt., Macit, 2006, s. 80) diyerek aruzun öğretiminde Macit’in ifadelerini desteklemektedir. Şimşek (2006) “şiir ve müzik arasındaki bağ zayıfladıkça, müzik kulağı devreden çıkmış, aruzu kalemlerle takti yaparak öğretme çabaları”nın yaygınlık kazandığını belirtmiştir (s. 10). Günümüzdeki uygulamanın, nokta ve çizgilerle şiiri heceleme ve çıkan hece dizisini önceden ezberlenen kalıplarla örtüşürme biçiminde yürütüldüğünü ifade etmiştir (Şimşek, 2006, s. 10).

Mîzânü’l-Evzân’da Ali îr Nevâyî, aruzun dinî referanslarını şu şekilde açıklar:

“Ammâ bilgil kim aruz fenni kim nazm evzânının mîzânıdır, erîf fendür, neyüçün kim nazm ilmining rütbesi be-gâyet biyik rütbedür. Andak ki Hak subhanehu ve ta’âlânung Kelâm-ı mecîd’ide köp yirde nazm vâki’ boluptur... ve Resûl sallallâhu ‘aleyhi ve sellem ehâdiside dağı hem bu tarîk tüşüptür... ve Emîrû’l-mü’minîn Ali kerremallâhu vechehuning eş’ârı köptür, belki dîvânı bar. Yana meşâyih ve eyimme ve evliyâullâhdın hem köp ‘azîmü’ş-şân ilning nazmı, belki dîvânı ve mesnevî tarîkı bile kitâbları bar kim istişhâdığa hâcet imes, ni üçün ki halâyık kaşıda rüşendür ve hem söz tatvîl tapar. Ve bu nazmlarning aslı ve zâbitası ‘aruz buhûr u evzânığa mevkûf’ (Akt., Eraslan, 1993, ss., 12- 13).

Aruzda takti yapma ve aruz uygulama işlemleri.

Aruz ölçüsünü şiirde uygulamadan önce iki önemli hususu belirtmek gerektiğini söyleyen Doğan (2005), ilk olarak Türkçede uzun ünlünün bulunmadığını, bugünkü imlamızda ise Arapça ve Farsçadan dilimize geçen kelimelerdeki uzun ünlülerin hepsinin yazıda gösterilmediğini bu nedenle kökeni Arapça ve Farsça olan kelimelerdeki ünlülerin kısalık/ uzunluk özelliklerini bilmek gerektiğini vurgular. İkinci önemli husus ise Osmanlı alfabesinde kullanılan hemze (◌) ve ayın (◌) harflerinin bugünkü Türk alfabesinde karşılıklarının olmamasıdır (ss. 19- 20). “Bu harflerin Türk dilinde ünlü şekilde telaffuz edilmesine rağmen ünsüz özelliği göstermesi aruz ölçüsü yönünden son derece önemlidir. Yani bir şiirdeki aruz ölçüsünün kalıbını bilmek için bu harfleri bilmek gereklidir.” (Doğan, 2005, s. 20). Beyite tamlama -i’sinin doğru yazılıp yazılmaması önem arz etmektedir. “Tamlama -i’si, ünlüden oluştuğu için, açık hece olarak işaretlenir... Heceleme yapılırken de kendinden önceki kelimenin son harfiyle hecelenir.” (Dursunoğlu, 2016, s. 525). Örneğin

“günbed-i devvâr” kelimeleri “ gün- be- di dev- vâ” şeklinde hecelenir. Görüldüğü üzere “Tamlama-i’si kendinden önceki kelimeyle asla ulama oluşturmaz. Çünkü tamlama -i’si kelime değil bir ektir.” (Dursunoğlu, 2016, s. 525). Beyitte bağlama bağlacı “ü” nün doğru yazılması ve hecelemenin yanlış yapılmaması da aruz kalıbı bulunurken önem arz etmektedir. Bağlama bağlacı “ü” kelime olduğu için kendinden önceki kelimeyle ihtiyaç hâlinde ulama oluşturabilir. Bağlama bağlacı kendinden önceki kelimenin son harfi ünlü ise “vü”, “ve” veya “u” şeklini alır. (Dursunoğlu, 2016, s. 526). Örneğin “ Sümmani vü Gülperi, Sümmani ve Gülperi”

“İlgili aruz kalıbıyla yazılmış bir mısranın cüzlerine veya tef’ilelerine ayrılması işlemine... takti’ denir. Şiirin veznini bulmak için büyük kolaylık sağlayan takti’ işlemi, ayrıca şiirin vezne göre, ahenkli bir şekilde okunmasına yardımcı olur” (Kaya vd., 2018, s. 34) Kaya vd. zamanla ilgili şiirin veznini takti vb. yapmadan kulaktan duyarak ya da göz atarak bulmanın da mümkün olacağını belirtmişlerdir. (Kaya vd., 2018, s. 34).

Habib (1942) aruz vezniyle ilgili 8 kaide belirlemiştir. Bu sekiz kaideden yedisi kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Aruzda takti, metnin kelimelerine değil hecelerine tabidir. Bir cüz’e kısa heceli birkaç kelime tekabül edebileceği gibi cüz’ün icabına göre kelimeler başından, ortasından veya sonundan bölünebilir.
2. Mısraların son heceleri kısa ve hafif de olsalar uzun hece farz edilir. (Fakat “bana, sana” gibi çok kısa kelimeleri sona getirmek nazma ister istemez bir pelteklik vereceği için bundan çekinmek lazımdır.)
3. Divan şairleriyle Tanzimat şairlerinde Türkçe kelimelerde kısa hecelerin uzatılması caiz görülmüştür. (... Servet-i Fünun edebiyatından sonra bu cevaz kalktı.)
4. Farisî izafetlerle Farisî atıflar, veznin icabına göre, hem kısa hem de uzun gelebilirler. (Bu kaide divan edebiyatında da yeni aruzda da değişmezliğini muhafaza ediyor, çünkü her iki okunuşa elverişlidirler.)
5. İki yarım ses bir bütün sese denktir. “feilün” deki iki açık hece yerine, istersek “fâ’lün” diye bir uzun, yani bütün ses getirebiliriz...
6. Açık heceler bir veya iki olsalar da mutlaka kendisinden sonraki kapalı ve uzun heceye bağlanırlar.
7. Sessiz harfle biten kelimedenden sonra sesli harfle başlayan bir kelime gelirse, veznin icabı ya sessiz ve kapalı harf vasıl yapılarak açık hece hâline getirilir, yani aslında hatken nokta olur, yahut vezin bunun aksini icap ediyorsa vasl yapılmaz, sessiz ve kapalı hece yine hat olarak kalır. (ss. 25- 74).

Aruz kalıbı nasıl bulunur.

Bir şiirdeki aruz kalıbını bulmak için sırasıyla izlenecek yollar aşağıda verilmiştir:

1. Öncelikle beyitteki açık (kısa) ve kapalı (uzun) heceleri tespit etmek için takti yapılır. Bu işlem yapılırken açık ve kapalı heceleri daha rahat görebilmek amacıyla açık heceleri göstermek için “ .” kapalı heceleri göstermek için de “ –” kullanılabilir.
2. Mısralarda aruz uygulaması yapılabilecek (vasl, imâle-i memdûd) heceler tespit edilir.
3. Birinci mısra ve ikinci mısradaki heceler sırasıyla açıklık kapalılık bakımından birbiriyle karşılaştırılır.
4. Kalıp, sadece bir mısradaki değil, beytin tümünde aranır.
5. “Eğer beytin taktii vezinlerden birine uymuyorsa, zihaf ihtimali değerlendirilmelidir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 26). Zihaf yapmak aruzda kusur olarak kabul edildiğinden son çare olarak düşünülmelidir.
6. Tüm bunlardan sonra “beytin takti’i ile vezinlerin takti’leri karşılaştırılır ve beytin vezni tespit edilir.” (Dursunoğlu, 2016, s. 494).

Aruz kalıbı bulunurken dikkat edilmesi gereken noktalar.

1. Aruz kalıplarının ezbere bilinmesi kalıpları şiir üzerinde bulmayı kolaylaştırır.
2. “Kalıplarda üç kısa hece (açık hece) ve dört kapalı hecenin genellikle yan yana gelmediği hesaba katılmalıdır. Üç açık heceden biri kesinlikle imaleyi gerektirmektedir. Yan yana dört kapalı hece bulunmuş ise, med ya da ulama gözden kaçırılmış olabilir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 27). Eğer imâle-i memdûd ve ulama yapılması mümkün değilse dört kapalı hecenin yan yana geldiği kalıplardan uygun olan seçilmelidir. Ayrıca “Sonda ‘fe’ilün’ tef’ilesiyle biten kalıplarda bu tef ile ‘fâ’lün’e dönüştüğünde de dört kapalı hece arka arkaya gelir.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 27).
3. Beytin iki mısrasında da son hecesinin her zaman kapalı olduğu unutulmamalıdır.
4. Mısraların son hecesinde imâle-i memdûd yapılamadığı unutulmamalıdır.
5. “Beyitteki sözcüklerin ünlü harflerinin doğru yazılması” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 27) şapkalı şapkasız ayırımına dikkat edilmesi aruz kalıbını doğru bulabilmek için gereklidir.
6. Kalıptaki özel durumlara dikkat edilmelidir. Örneğin “‘fe’ilün’ tef’ilesinin, mısra sonunda ‘fa’lün’ şeklini alabileceği, sekt-i melih yapılmış olabileceği gibi hususlar dikkate alınmalıdır.” (Kesik & Şenödeyici, 2015, s. 28).

Örnek şiirler üzerinde aruz kalıbını bulma.

Aşağıdaki örnek şiirlerde bu adımlar sırası ile ayrıntılı olarak verilmiştir:

1. Örnek beyit.

“Bende yok sabr ü sükûn sende vefâdan zerre

(_ . _ _ . . _ _ . . _ _ _ _)

İki yoktan ne çıkar fikr idelim bir kerre”

(. . _ _ . . _ _ . . _ _ _ _)

Nâbî (Karahan, 1987, s. 33).

- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- “sabr, fikr” kelimelerinde imâle-i memdûd yapılabileceği görülmektedir.
- Birinci ve ikinci mısra karşılaştırıldığında herhangi bir uyumsuzluk görülmemektedir. Beyitteki her mısranın ilk tef’ilesinin “fâ’ilâtün” , “fe’ilâtün” olarak kullanılabileceği hatırlanmalıdır.
- Beytin taktisi ile vezinlerin taktileri düşünüldüğünde bu beyte en uygun kalıbın “fe’ilâtün/ fe’ilâtün/ fe’ilâtün/fe’ilün” olduğu görülmektedir.
- Kalıp: Fe’ilâtün/ fe’ilâtün/ fe’ilâtün/fe’ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

(Fâ’ilâtün) (Fâ’lün)

(_ . _ _) (_ _)

2. Örnek beyit

“Ey melek- sîmâ ki senden özge hayrândur sana

(_ . _ _ _ . _ _ _ . _ _ _ . _)

Hak bilür insân demez her kim ki insândur sana”

(_ . _ _ _ . _ _ _ . _ _ _ . _)

Fuzûlî (Parlatır, 2012, s. 186).

- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- İmâle-i memdûd yapılmaya uygun kelime görülmemektedir. “senden özge” ve “bilür insân” kelimeleri arasında da ulama yapılabileceği görülmektedir.
- Birinci ve ikinci mısradaki heceler birbiriyle karşılaştırıldığında herhangi bir uyumsuzluk görülmemektedir. Beytin taktisine bakıldığında aruz kalıplarından

“fâ’ilâtün /fâ’ilâtün /fâ’ilâtün /fâ’ilün” kalıbının taktisiyle benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir.

d- Böylece beytin kalıbı “fâ’ilâtün /fâ’ilâtün /fâ’ilâtün /fâ’ilün” olarak tespit edilmiş olur.

e- Kalıp: Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

3. Örnek beyit

“Âb- gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem

(_ _ _ _ . . _ _ _ . _ . _)

Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su”

(_ . _ _ _ . _ _ _ . . _ _ _ . _)

Fuzûlî (Parlatır, 2012, s. 51).

a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.

b- “âb-gûndur, devvâr, muhît” kelimelerinde altı çizili yerlerde imâle-i memdûd yapılabileceği görülmektedir.

c- Birinci ve ikinci mısradaki heceler sırasıyla karşılaştırıldığında birinci mısradaki iki hece eksik olduğu ve ilk kelimelerde dört kapalı hecenin yan yana geldiği görülmektedir. Ayrıca beyitte birinci mısranın ikinci hecesi kapalıyken ikinci mısranınki açıktır. Burada imâle-i memdûd yapılması gerektiği aşikârdır. “Âb” kelimesinde imâle-i memdûd yapılarak bir buçuk hece olarak okunmuştur. Böylece ilk tef’ilelerde uyum sağlanmıştır. İkinci tef’ilede ise birinci mısradaki açık ikinci mısradaki kapalı hece görülmektedir. Uyumu tekrar yakalamak için birinci mısranın ikinci tef’ilesindeki “günbed-i” kelimesinin son hecesinde imâle-i maksûre yapılarak hece kapalı hâle getirilmelidir. Üçüncü tef’ileler arasında da uyumsuzluk görülmektedir. Uyumsuzluğun sebebi, birinci mısradaki üçüncü tef’ilenin ikinci hecesinin kapalı olmasıdır. Zihaf son çare olarak düşünüldüğü için burada yani “devvâr” kelimesinde “vâr” hecesinde imâle-i memdûd yapılarak bir buçuk hece olarak okunmalı, uyumsuzluk ortadan kaldırılmalıdır. Yine üçüncü tef’ilede “rengi” kelimesinin son hecesinde ikinci mısra ile karşılaştırıldığında bir uyumsuzluk görülmektedir. Bu kelimenin ikinci hecesinde imâle-i maksûre yapılarak uyumsuzluk ortadan kaldırılır.

d- Böylece beytin geneline bakıldığında “ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün” kalıbı ile aynı şekilde takti edildiği görülmüştür.

e- Kalıp: Fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

4. Örnek beyit

“*Hemân ey sâkî bir sâgar tutuşdur dest-i dildâra*

(. _ _ _ _ _ . _ _ _ _ . _ _ _ _)

Gazabla bezme geldi şem’-i meclis-veş yanar âteş”

(. _ . _ . _ . _ . _ _ _ . _ _ _)

Şeyh Gâlib (Kalkışım, 1994, s. 327)

- a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- b- İmâle-i memdûd yapılabilecek heceler tespit edilmiştir, “sâgâr” kelimesinin “gâr” hecesinin buna uygun olduğu görülmüştür. Ulama yapılabilecek kısım ise “yanar âteş” dir.
- c- Birinci mısradaki heceler ile ikinci mısradaki heceler karşılaştırıldığında birinci tef’ilelerin üçüncü hecelerinde uyumsuzluk görülmektedir. Beytin geneline bakıldığında bir açık üç kapalı hece olarak ilerlediği görülmektedir. Bu nedenle ikinci mısradaki ilk tef’ilenin üçüncü hecesinde yani “gazabla” kelimesinde imâle-i maksûre yapılarak açık olan hece kapalı hâle getirilmelidir. Böylece kalıbın “mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün” olduğu anlaşılmaktadır. Birinci mısradaki ikinci tef’ilenin birinci hecesi açık olması gerekirken kapalıdır. Burada imâle-i memdûd ya da ulama yapılamayacağı için son çare olarak düşünülen zihaf yapılı ve “sâkî” kelimesinin kapalı olan ikinci hecesi açık hâle getirilir. İkinci mısradaki yine ikinci tef’ilenin üçüncü hecesinde “geldi” kelimesinde imâle-i maksûre yapılarak kapalı hece elde edilir.
- d- Kalıp: Mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün

(. _ _ _ . _ _ _ . _ _ _ . _ _ _)

5. Örnek beyit

“*Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,*

(_ . _ _ . _ _ _ . . _ _ . . _)

Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi”

(. _ _ _ . . _ _ . . _ _ . . _)

Yahya Kemal Beyatlı (Beyatlı, 1988, s.

7)

- a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.

- b- Bu beyitte imâle-i memdûd yapmaya müsait bir kelime görülmemektedir. “gökkubbemiz altında” ve “dokuz asrında” kelimeleri arasında ulama yapılabileceği görülmektedir.
- c- Birinci mısradaki heceler ile ikinci mısradaki heceler karşılaştırıldığında ilk tef'ilelerde ilk ve ikinci hecenin uyumsuz olduğu görülmektedir. İkinci tef'ilelere bakıldığında birinci hecenin uyumlu ikinci hecenin uyumsuz olduğu görülür. Üçüncü ve dördüncü tef'ilelerde bir uyum yakalanmış ve “fe'ilâtün fe'ilün” şeklinde bitirilmiştir. Bu nedenle beytin geneline bakılarak kalıp ortaya çıkarılabilmektedir. Bahsedilen uyumsuzluklar ise birinci mısradaki “gökkubbemiz altında” kelimeleri arasında ve ikinci mısradaki “dokuz asrında” kelimeleri arasında ulama yapılarak giderilebilir.
- d- Böylece beytin kalıbı “fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/fe'ilün” şeklinde olur ve bu kalıpta ilk tef'ilenin “fâ'ilâtün” olabileceği de bilinmektedir.
- e- Kalıp: Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/fe'ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

(Fâ'ilâtün)

(Fâ'lün)

(_ . _)

(_ _)

6. Örnek beyit

“Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

(_ _ . _ . _ . . _ _ . _ . _)

Bâkî kalur sahîfe-i âlemde adumuz”

(_ _ . _ . _ . . _ _ . . _)

Bâkî (Timurtaş, 1987, s. 98).

- a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- b- Beyitte imâle-i memdûd ve vasl yapılmasına uygun kelimeler görülmemektedir.
- c- Birinci mısradaki heceler ikinci mısra ile karşılaştırıldığında bir uyumsuzluk görülmemektedir.
- d- Beytin taktisi ile vezinlerin taktileri düşünüldüğünde bu beytin kalıbının “mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün” olduğu görülmektedir.
- e- Kalıp: “Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün”

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

7. Örnek beyit

“Gönül o gonce-i gülzâra tâze bülbüldür

(. _ . _ . . _ _ . _ . _ _)

Niyâz ederse nola nâze bî-tahammüldür”

(. _ . _ . . _ _ . _ _ _)

Enderunlu Fazıl (Doğan, 2005, s. 115).

- a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- b- “niyâz” kelimesinde “nâz” hecesinde imâle-i memdûd, “gönül o” kelimeleri arasında da vasl yapılabileceği görülmektedir.
- c- Birinci mısradaki heceler ikinci mısra ile karşılaştırıldığında ilk tef’ilede bir uyumsuzluk görülmemektedir. İkinci tef’ilede ise üçüncü hecelerde bir uyumsuzluk görülmektedir. İkinci mısra da üç açık hece yan yana gelmeyeceği için üçüncü hecede imâle-i maksûre yapılarak hece kapalı hâle getirilir. Böylece uyumsuzluk giderilmiş olur.
- d- Beytin taktisi ile vezinlerin taktileri düşünüldüğünde bu beytin kalıbının “mefâ’ilün/ fe’ilâtün/mefâ’ilün/ fe’ilün” olduğu görülür. Bu kalıbın son tef’ilesinin “fa’lün” olabileceği bilinmektedir.
- e- Kalıp: “Mefâ’ilün/ fe’ilâtün/mefâ’ilün/ fe’ilün”

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

(fa’lün)

(_ _)

8. Örnek beyit

“Hürr olmak eğer ister isen olma cihânın

(_ _ _ . _ _ _ . _ _ . . _ _)

Zevkinde safâsında gamında kederinde”

(_ _ . . _ _ . . _ . . . _ _)

Ziya Paşa (Ercilasun, 2007, s. 216).

- a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- b- Beyitte imâle-i memdûd yapılmasına uygun bir kelime görülmemektedir. “hürr olmak” “olmak eğer” “ister isen” kelimeleri arasında ulama yapılabilir.
- c- Birinci mısra ile ikinci mısranın heceleri karşılaştırıldığında ilk tef’ilelerin üçüncü hecesinde bir uyumsuzluk görülmektedir. Üç kapalı hecenin yan yana görülmesine nadir rastlandığından birinci mısranın ilk tef’ilesindeki “olmak” kelimesinin ikinci hecesini açmak gerekmektedir. Zihaf son çare olarak düşünüldüğü için burada vasl yapılması doğru olacaktır. Böylece “olmak eğer” kelimeleri arasında vasl yapılarak

ikinci mısra ile uyum sağlanır. İkinci tef'ilelerin dördüncü hecelerinde de uyumsuzluk görülmektedir. Beytin geneline bakıldığında dördüncü hecenin açık olması gerektiği anlaşılır. Bu nedenle birinci mısradaki “ister isen” kelimeleri arasında ulama yapılarak tef'iledeki dördüncü hece açık hâle getirilir. Üçüncü tef'ilelerde ise üçüncü hecelerde bir uyumsuzluk görülmektedir. Bu uyumsuzluğu gidermek için ikinci mısradaki tef'ilenin üçüncü hecesinde yani “gamında” kelimesinin son hecesinde imâle-i maksûre yapılarak kapalı hece elde edilmiştir. Böylece uyumsuzluk ortadan kalkmıştır.

d- Beytin taktisi ile vezinlerin taktileri düşünüldüğünde bu beytin kalıbının “mefû'lü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün” olduğu görülmektedir.

e- Kalıp: mefû'lü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

9. Örnek beyit

“Cihânda âşık-ı mehcûr sanma râhat olur

(. _ . _ . _ _ _ . _ _ . _)

Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur”

(. _ . _ . _ _ _ . _ _ . _ _ . _)

Şeyhülislam Yahya (Kavruk, 2001, s. 85).

a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.

b- Bu beyitte “mehcûr” kelimesinin “cûr” hecesinde imâle-i memdûd; “rahat olur” ve “şikâyet olur” kelimeleri arasında ise ulama yapılabileceği görülmektedir.

c- Birinci mısra ile ikinci mısra karşılaştırıldığında ilk ve ikinci tef'ilelerde uyumsuzluk görülmemektedir. Üçüncü ve dördüncü tef'ilelere bakıldığında birinci mısradaki bir hece eksik olduğu bunun kalıptan mı kaynaklandığı yoksa imâle-i memdûd mu yapılması gerektiği düşünülür. Beytin geneline bakıldığında aruz kalıbı “mefâ'ilün fe'ilâ'tün mefâ'ilün fe'ilün” olduğu için burada yani birinci mısradaki imâle-i memdûd yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Üçüncü tef'ilede ihtiyaç olan bir açık hece “mehcûr” kelimesinde imâle-i memdûd yapılarak sağlanır. Böylelikle uyum tekrar yakalanır. Son tef'ilede ise şairin “şikâyet olur” ve “râhat olur” kelimeleri arasında vasl yaparak anlamı da güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Böylece beytin kalıbı kesinleşerek bulunmuş olur.

d- Kalıp: “Mefâ'ilün/ fe'ilâ'tün/mefâ'ilün/ fe'ilün”

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

10. Örnek beyit

“ Sîne gülzâr-ı muhabbet nâle bûlbûdür bana

(_ . _ _ . . _ _ _ . _ _ _ . _)

Vakt-i dâg-efrûzî- yi dil mevsim-i güldür bana”

(_ . _ _ _ _ . _ _ . . _ _ . _)

Nâilî Kadîm (Doğan, 2005, s. 57)

- a- Yukarıdaki beyit takti edilerek açık ve kapalı heceler tespit edilmiştir.
- b- Beyitte imâle-i memdûd ve vasl yapılmasına uygun kelimeler görülmektedir.
- c- Beyittin birinci mısrası ile ikinci mısrasındaki heceler karşılaştırıldığında ilk tef'ilelerde bir uyumsuzluk görülmektedir. İkinci tef'ilede ise ilk hece birinci mısrada açık ikinci mısrada kapalıdır. Uyum sağlamak için birinci mısrada “gülzâr-ı” kelimesinin son hecesinde imâle-i maksûre yapılarak hece kapatılmalıdır. Yine ikinci tef'ilede ikinci mısrada açık olması gereken hece kapalıdır. Burada imâle-i memdûd ve vasl yapma şansı olmadığı için zihaf yapılarak “efrûzî” kelimesinin son hecesi açık hece hâline getirilir. Bu mısradaki bir sonraki hece yani “ efrûzî-yi” kelimesinin son hecesi ise ikinci mısra ile uyum sağlaması için imâle-i maksûre yapılarak kapatılır. Üçüncü tef'ilelerde beytin gidişatına uygun olarak ikinci mısradaki “mevsim-i” kelimesinin son hecesinde imâle-i maksûre yapılarak ikinci mısraya uydurulur. Böylece beytin kalıbı “fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün” şeklinde tespit edilmiş olur.

- d- Kalıp: “Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün”

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi.

Bu tez çalışmasında aruz öğretiminde kullanılan yöntem, tef'ilelere örnek beyitler kullanarak aruz veznini öğretmektir. Uygulanan bu yöntem şöyledir: Öncelikle aruz vezni hakkında öğrencilere kısaca bilgi verilir. Her aruz kalıbına örnek bir beyit seçilir. Seçilen beyitler aruz kalıbına uygun biçimde sesli bir şekilde öğrencilerle birlikte seslendirilir. Seslendirme yapılırken ses dosyaları ve videodan istifade edilebilir. Bu sayede aruz kalıbı uygulamalı olarak beyit üzerinde kulağa hitap edecek şekilde hızlı, kolay ve etkili bir biçimde öğretilmiş olur. Nasıl ki günlük hayatta; sokakta, alışveriş merkezinde, toplu taşıma araçlarında maruz kalınan müzikler istemsiz olarak insan hafızasında yer ediniyorsa bu yöntemde de aruz veznine uygun olarak yani ritimle okunan beyitler çaba harcamadan öğrenilir. Hafızaya alınan beyit sayesinde aruz kalıbı da öğrenilmiş olur. Okuyucu (2004) bu

konuda şunları dile getirir: “Aruz da tıpkı makamlar gibi duyularak zihne yerleşen bir ritimdir. Aruzlu okunmuş birçok şiir dinlemek bir nevi meşk yerine geçer. Şayet böyle olmasaydı ümmî olduğu bilinen birçok şairin şiir yazması mümkün olmazdı. Esasen dönemin bütün sanatları ancak ustayla ve meşk suretiyle öğrenilmekte idi.” (Akt., Açıköz, 2018, s. 165).

“Vezinle şiir okumanın hayati önemi vardır.” (Şafak, 1993, s. 13). Aruz veznini işaretlerle öğrenme konusunda Hikmet İlaydın “... işaret ancak öğrenmeyi kolaylaştırmak içindir ve asıl mesele kalıpları bir anda kulaktan bulmaktan ibarettir.” (Akt., Şafak, 1993, s. 13) demiştir. Şafak (1993), “Okullarımızda uzun zamandır aruzu pratik yaptırarak öğretme usulü âdeta terk edilmiş olduğundan günümüzde şiiri aruzun güzel ahengiyle okuyabilenlerimiz maalesef yok denecek kadar azdır.” (s. 14) tespitinde bulunmuştur. “Ömer bin Mezîd taktî‘ çalışmasında, mısralarda kullanılan aruz kalıplarının ritmini de hissettirmeye çalışmıştır.” (Açıköz, 2018, s. 164). Bu çalışmada aruz vezniyle yazılmış örnek şiirleri aruz kalıbına uygun şekilde aruzun ahengiyle okuyarak öğrencilerin aruz kalıplarının ritmini hissetmeleri sağlanmış ve bu sayede aruz vezni öğretilmeye çalışılmıştır.

“... 15. yüzyılda Türklerin aruz kalıplarının öğretiminde Arapça kelimelerden oluşmuş aruz kalıplarına karşılık olarak, şarkı nakaratlarını andıran bazı ritmik sözler kullandıklarını söylemek mümkündür.” (Açıköz, 2018, s. 164). Tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminde de benzer şekilde aruz kalıplarına karşılık kalıba uygun şekilde beyti okuyarak aruz öğretiminin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Kısaca bu çalışma okullarımızda aruzu ahengiyle okuyarak öğrencilere öğretmeyi hedeflemektedir.

Öğrencilerin örnek beyitler dışında aynı vezinle yazılmış başka şiirlerin vezinlerini de kısa sürede buldukları görülmüştür. Ancak beyitin aruz kalıbına uygun şekilde seslendirilmesi hususunda bir test yapılmamış; ön, son ve kalıcılık testinde çoktan seçmeli sorular kullanılmıştır.

Bu yöntemin birçok olumlu tarafı tespit edilmiş ve aşağıda sıralanmıştır:

1. Öğrenciler örnek beyitleri aruz kalıplarına uygun olarak sesli şekilde okurken aruz kalıbının ritmini beyit üzerinde tatbik ettikleri için hem bu ritmi yani kalıbı öğrenirler hem de aruz kalıbına örnek olarak verilen beyti ezberlemiş olurlar.
2. Tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi, aruz kalıplarının kulağa hitap edecek şekilde sesli olarak söylenmesi nedeniyle diğer yöntemlere nazaran daha hızlı, kolay, etkili ve kalıcı biçimde öğrenme sağlar.
3. Öğrenciler aruz kalıplarını şiirle birlikte öğrendikleri için örnek şiirlerin ritmini, aruz kalıbına gizlenen anlamlarını da keşfetmiş olurlar.

4. Bu yöntem sayesinde öğrencilerin hafızalarında şiirler daha hızlı ve kolay biçimde kalmış olur.
5. Bir medeniyetin mirası olan eski Türk şiirimiz ve aruz vezni günümüz nesline etkili ve kalıcı biçimde aktarılmış olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırma yöntemi / deseni

Bu tez çalışmasında nicel araştırma yöntemlerinden olan deneysel araştırma tekniği kullanılmıştır. Çalışmamızın deseni ise ön test - son test kontrol gruplu yarı deneysel desendir. Sönmez *vd.* deneyi şöyle tanımlanmıştır: “Deney, düzenlenmiş ve denetim altında bir ortamda bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini saptama süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen direkt bilgi olarak tanımlanabilir.” (Akt., Sönmez & Alacapınar, 2011, s. 50). Deneysel araştırmalar; gerçek deneysel, yarı deneysel ve tek kişilik deneysel araştırmalar olarak sınıflandırılır. Bu tez çalışmasında kullanılacak olan yarı deneysel araştırmalar çalışmalarda örneklem amaçlı olarak seçilir. Fraenkel *vd.* (Akt., Sönmez & Alacapınar, 2011, s. 51).

Araştırma, ön test - son test kontrol gruplu yarı deneysel desen ile yürütülecektir. “Bu desende de gruplar doğal olarak deney ve kontrol grubuna atanırlar. Herhangi bir seçme yapılmaz. Gruplar kurumlarda, doğada nasıl oluşmuşlarsa öyle alınırlar. Şans (random) yoluyla bir atama yapılmaz. Her iki gruba da ön test aynı anda verilir. Sonra deney grubunda deneysel işlem kullanılır; kontrol grubunda kullanılmaz.” (Sönmez & Alacapınar, 2011, s. 59).

Bu tez çalışmasında deney ve kontrol grubuna uygulama öncesinde ön test, sonrasında ise son test uygulanmıştır. Ayrıca uygulamanın kalıcı olup olmadığını tespit etmek için son test uygulandıktan dört hafta sonra deney grubuna kalıcılık testi yapılmıştır. Böylelikle tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkili ve kalıcılığı gerçeğe en yakın verilerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasında bu yöntemin seçilmesinin gerekçesi, tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun kontrol grubu ile karşılaştırılması neticesinde yapılan uygulamanın etkisini incelemektir. Böylelikle tez çalışmasında aruz öğretimiyle ilgili öne sürülen öğretim yönteminin işlevselliği incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmanın evrenini Erzurum il merkezinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 9. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi yani çalışma grubunu ise evreni temsil edecek orta düzey başarı seviyesine sahip bir Anadolu lisesinden amaçsal örnekleme ile seçilen öğrenciler oluşturmaktadır. Amaçsal örnekleme “çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların (information- rich cases) seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde tercih edilir.” (Büyüköztürk vd., 2013, s. 90). Örneklem olarak seçilen 9. sınıf öğrencilerinden eşit düzeyde olduğu varsayılan iki sınıf seçilmiştir. Bu sınıflardan biri kontrol grubu, diğeri deney grubu olarak belirlenmiştir. Her iki grupta 30 öğrenci bulunmaktadır.

Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin sayıları ve cinsiyete göre dağılımı.

Bu bölümde katılımcıları sayıları ve cinsiyete göre dağılımına yer verilmiştir:

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrenci Sayıları ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Grup	n	Cinsiyet	n	%
Deney	30	Kız	19	63,3
		Erkek	11	36,6
Kontrol	30	Kız	19	63,3
		Erkek	11	36,6

Tablo 1’de görüldüğü gibi deney grubunda 30, kontrol grubunda 30 öğrenci bulunmaktadır. Deney ve kontrol grubunda 19 kız 11 erkek öğrenci bulunmaktadır. Deney grubunu oluşturan kız öğrenciler %63, 3, erkek öğrenciler % 36, 6’dır. Kontrol grubunu oluşturan kız öğrenciler de %63, 3, erkek öğrenciler %36, 6’dır.

Veri Toplama Teknikleri / Araçları

Bu çalışmada uygulama öncesinde deney ve kontrol grubu olarak seçilen sınıfların birbiriyle eşit düzeyde olup olmadığını tespit etmek için ön test yapılmıştır. Uygulama sonrasında ise uygulamanın etkili olup olmadığını tespit etmek için son test uygulanmıştır. Uygulamanın kalıcılığını tespit etmek için ise deney grubuna son testten dört hafta sonra kalıcılık testi yapılmıştır. Ön test ve son test hazırlanırken kapsam geçerliliğini sağlamak için edebiyatımızda en çok kullanılan ve istatistiki çalışmalarla belirlenen 6 aruz kalıbı esas alınmıştır. Ön testte ve son testte yer alan beyitlerdeki aruz uygulamalarının eşit düzeyde olmasına dikkat edilmiştir. Böylelikle eş değer iki test hazırlanmıştır. Ön testte ve son testte

yer alan soru sayısı başlangıçta 15'er soru olarak belirlenmiştir. Ancak bir ders saati içinde (40 dk.) yapılacak olan sınavda soru sayısının öğrencilere fazla geleceği ön görülmüştür. Zira her soruda verilen örnek beytin takti edilmesinin öğrencilerin yaşları ve seviyeleri göz önüne alındığında zaman alacağı düşünülmüştür. Bu nedenle ön ve son testte 10'ar soru sorulmasına karar verilmiştir. Kalıcılık testi olarak son testin kullanılmasında eğitim uzmanına danışılmıştır. Son test ve kalıcılık testi arasında 4 haftalık bir zamanın yeterli olacağı yine eğitim uzmanına danışılarak belirlenmiştir.

Hazırlanan veri toplama araçları başarı testleri (ön test, son test, kalıcılık testi) ve kişisel bilgi formundan oluşmaktadır. Bunlar aşağıda ayrıntılı olarak verilmiştir:

Kişisel bilgi formu.

Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ön, son ve kalıcılık testinden aldıkları puanların karşılaştırmasını sağlamak için kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Bu formda öğrencilerin isimleri gizli tutulmuştur. Ayrıca öğrenciler aynı okulda okudukları için ve yaşları aynı olduğu için okul türü ve öğrencilerin yaşları üzerinde analiz yapılmamıştır. Analizlerde cinsiyet değişkeni kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formu ile öğrencilerin ön test ve son testten aldıkları puanlar üzerinde cinsiyetlerinin etkili olup olmadığı analiz edilmiştir. EK 1'de kişisel bilgi formu gösterilmiştir.

Başarı testi.

Araştırmada kullanılacak veri toplama aracı, öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında yer alan aruz bilgisi başarılarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu başarı testi ön test, son test ve kalıcılık testinden oluşmaktadır. Ön test ve son test eş değer testler olarak oluşturulmuştur. Kalıcılık testi olarak son testin kullanılması düşünülmüş ve ölçme değerlendirme uzmanının fikirlerine başvurulmuştur. Son testten 4 hafta sonra yapılan kalıcılık testinde son testin kullanılmasının uygun olacağına karar verilmiştir. Testler geliştirilirken ölçme değerlendirme uzmanı ile Türk dili ve edebiyatı eğitimi uzmanının fikirlerinden istifade edilmiştir.

- **Ön test:** Bu testte on tane çoktan seçmeli soru bulunmaktadır. Ön test 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Her soru 10 puan olarak belirlenmiştir. Her soruda bir beyit verilmiştir ve bu beytin kalıbının öğrenciler tarafından bulunması ve bulunan kalıbın beş şık arasında aranarak doğru cevaba ulaşılması istenmiştir. Seçilen beyitler çeşitli aruz uygulamalarını içermektedir. Ön test ve son testte

beyitlerdeki aruz uygulama sayısının eş değer olmasına dikkat edilmiştir. Ön test EK 2’de gösterilmiştir.

- **Son test:** Bu test ön testin eş değeri olarak oluşturulmuştur. Ön testte olduğu gibi on tane çoktan seçmeli soru sorulmuş, test 100 puan üzerinden değerlendirilmiş, her soru 10 puan olarak belirlenmiştir. Her soruda bir beyte yer verilmiş, bu beytin kalıbını bulup beş şık arasında doğru cevaba ulaşılması istenmiştir. Son testte kullanılan beyitlerin ön testteki beyitlerle eş değer aruz uygulaması içermesine dikkat edilmiştir. Son test EK 3’de gösterilmiştir.
- **Kalıcılık testi:** Uygulamanın kalıcı olup olmadığını tespit etmek için kalıcılık testi hazırlanmıştır. Kalıcılık testi son testin aynısıdır. EK 4’te kalıcılık testine yer verilmiştir.

Süreç / Uygulama

Bu çalışmada yer alan aruz vezni konusu *MEB*’in yıllık planına göre 9. sınıfta yer aldığı için çalışma 9. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışmada uygulama, Erzurum ilinin Palandöken ilçesine bağlı bir Anadolu lisesinde 9. sınıf öğrencilerine yapılmıştır. Bu araştırmanın genellenebilirliğini sağlamak ve nitelikli veriler elde etmek amacıyla; *LGS*’den alınan puanlara göre yapılan öğrenci yerleştirmeleri dikkate alınmış ve puan diliminde ortalama seviyede yer alan bir okul tercih edilmiştir. Eşit düzeyde olan bu öğrencilerden deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Uygulamanın başında her iki gruba da ön test yapılmıştır. Daha sonra deney grubuna tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubuna ise müdahale edilmemiş, aruz vezninin *MEB*’de yer aldığı şekilde öğretimi gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonunda her iki gruba da son test yapılmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırılıp kullanılan yöntemin başarılı olup olmadığı değerlendirilmiştir. Ayrıca uygulama bittikten 4 hafta sonra deney grubuna uygulamanın kalıcılığını tespit etmek için son test tekrar yapılmıştır. Uygulama sonrasında elde edilen veriler *SPSS* programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Bu çalışmada benzer geçmişe sahip denek grupları oluşturmak için aynı okuldan 9. sınıfta okuyan iki sınıf seçilmiştir. Bu öğrencilerin okula yerleştirilme puanları aynı seviyededir. Ancak bu öğrencilerden bir havuz oluşturulup bu havuzdan gruplar oluşturulamamıştır. Sınıflar okulun düzenlediği şekilde alınmış ve öğrenci değişikliği yapılmamıştır.

Uygulama toplamda 6 haftalık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Birinci hafta deney ve kontrol grubundaki öğrencilere ön test yapılmıştır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci hafta deney grubuna tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi gerçekleştirilirken kontrol

grubuna normal öğretim yapılmıştır. Uygulama esnasında esnek davranılmıştır. Sınıfın durumu, öğrencilerin motivasyonu ve sınavlarının olup olmamasına göre program uygulanırken yeniden düzenlenmiştir.

Uygulama araştırmacı tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada araştırmadan önce belirli bir ders planı yapılmış ve bu ders planı çerçevesinde hareket edilmiştir. Böylece tüm olayların denekler için benzer şekilde gerçekleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır. EK 5'te deney grubu ders planına EK 6'da kontrol grubu ders planına yer verilmiştir. Bu ders planı çerçevesinde deney ve kontrol grubuna ayrı ayrı ders notları hazırlanmıştır. Yine ders planı çerçevesinde görsel, ses dosyası ve videolarla desteklenen slayt hazırlanmıştır. Uygulama için gerekli olan materyaller (ders notu, kişisel bilgi formu, ön test, son test, kalıcılık testi) tarafımızca temin edilmiştir.

Uygulama esnasında bazı problemlerle karşılaşmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Öğrencilerin motivasyonunun düşüklüğü, not kaygısı olmadığı için dersi dinlememe eğilimi, uygulama esnasında dönem sınavlarına çalışma isteği, uygulamanın yapıldığı ders saatinin sabah olması nedeniyle uyuma isteği, temel bilgiler konusunda yetersiz olma. Bu problemlere getirilen çözümler ise şöyledir: Öğrencilerin motivasyon düşüklüğünü ortadan kaldırmak için kullanılan materyale ses dosyası, video, görsel eklenmiş; ilgi çekici anekdotlar kullanılarak öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Uygulama esnasında dönem sınavlarına çalışma isteği konusunda öğrencilere böyle bir şeyin olanaksız olduğu anlatılmış, ders öğretmenleriyle bu konu görüşülerek onlardan destek alınmıştır. Uygulamanın yapıldığı ders saatinin sabah olması nedeniyle öğrencilerde uyuma isteğinin önüne geçmek için onların dikkatini çekebilecek ve dikkatlerini canlı tutacak etkinliklere yer verilmiştir. Temel bilgiler konusunda yetersiz olma konusunda ise - örneğin heceleme yapamama, ünlü ünsüz harf ayrımı yapamama- programın akışını bozmadan öğrencilere ek bilgiler verilmiştir.

Programda deney ve kontrol grubunda uygulama yapan araştırmacının kendisi olduğundan uygulayıcı sayısı bir kişidir. Programın etik kurallara uygunluğu için alınan önlemler ise şöyledir: Yapılan çalışmanın objektif olması için değişkenler kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. "Deneklerde ya da araştırmalarda deneysel koşullar hakkında oluşan beklentiler, araştırma sonuçlarını (örneğin performanslarını), beklentiler yönünde etkileyebilir." (Büyüköztürk vd., 2013, s. 176). Bu etkinin önüne geçmek için deney ve kontrol grubundaki öğrencilere hangi grupta yer aldıkları söylenmemiş, her iki gruptaki öğrencilerle aynı düzeyde ilgilenilmiştir.

Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin seviyelerinin eşit olup olmadığı yapılan ön test sonuçlarında ortaya çıkmaktadır. İki grubun ön test sonuçları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu

	Grup	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Ön test	Deney	30	30.85	925.50	439.500	.873
	Kontrol	30	30.15	904.50		

Tablo 2 incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin ön test puanları arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U Testi sonucunda ön test puan ortalamasının öğrencilerin yer aldığı gruba göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur ($U=439.500$, $p>.05$). Sonuç olarak deney ve kontrol grubunun ön test puanları açısından denk olduğu söylenebilir.

Her iki gruba da aruz vezni öğretilmeye çalışılmış yanlı davranılmamıştır. Deney grubuna tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi gerçekleştirilirken kontrol grubuna bu yöntem kullanılmamış klasik yöntem uygulanmıştır. Her iki gruba da ders notu dağıtılmıştır. EK 7'de deney grubu ders notuna EK 8'de kontrol grubu ders notuna yer verilmiştir. Her iki gruba uygulanan yöntem temel alınarak ayrı ayrı sunum hazırlanmıştır. Ön test ve son test aynı zaman aralığında öğrencilere yapılmış, uygulama süreleri de eşit tutulmuştur.

Veri Analizi

Araştırma sürecinde elde edilen veriler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Verilerin analizi yapılırken SPSS programı kullanılmıştır. Uç değer analizinin tamamlanması ile parametrik testler için normallik koşulunun sağlanıp sağlanılmadığını belirlemek amacıyla yapılan medyan, aritmetik ortalama, z skorları, çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar veri setinin normal dağılıma sahip olduğunu göstermiştir. Ancak Shapiro Wilks Testi'nin sonucunda ($p<.05$) veri setinin gruplar açısından ön test son test ve kalıcılık testlerine ilişkin verilerin normal dağılım göstermediği bulunmuştur. Yapılan analizlerden ön test, son test ve kalıcılık testine ilişkin betimsel istatistiklerine Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Ön Test, Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Skewness-Kurtosis Değerleri

Uygulama	Grup	n	Ortalama	Medyan	Mod	Ss	Skewness	Kurtosis
Ön Test	Deney	30	21.00	20.00	10.00	15.16	.900	.456
	Kontrol	30	19.66	20.00	10.00	13.51	.334	-.646
Son Test	Deney	30	77.00	90.00	90.00	22.91	-1.483	1.235
	Kontrol	30	50.00	50.00	40.00	13.39	.185	-1.068
Kalıcılık Testi	Deney	30	76.33	80.00	70.00	24.28	-1.80	3.3661

Tablo 3 incelendiğinde deney grubunun ön test ortalamasının 21. 00 kontrol grubunun ön test ortalamasının ise 19. 6 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar iki grubun birbirine yakın puanlar aldığını göstermektedir. Uygulama sonunda yapılan son test puanlarına bakıldığında deney grubunun son test ortalamasının 77. 00 olduğu, kontrol grubunun son test ortalamasının ise 50. 00 olduğu görülmektedir. Bu durum tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin uygulandığı deney grubunun ortalamasının normal öğretimin yapıldığı kontrol grubunun ortalamasından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yine Tablo 4 incelendiğinde deney grubunun son test ortalamasının 77. 00 olduğu, kalıcılık testinin ortalamasının ise 76. 33 olduğu görülmektedir. Bu durumda tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun son test ortalaması ile kalıcılık testi ortalamasının birbirine çok yakın olduğunu göstermektedir.

Araştırmada yer alan alt problemlere cevap bulmak için nonparametrik testler kullanılmıştır. Işık, Nonparemetrik testlerin, veri setinin normal bir dağılıma ve homojenliğe sahip olmayan ve genel olarak iki ana kütle dağılımının orta noktalarının eşit olmasını kontrol eden testler olarak bilindiklerini ve bağımsız örneklerin ulaşıldığı iki ana kütle karşılaştırılmasını temel olarak aldığını ifade etmiştir (Akt., Seçer, 2015, s. 45). Nonparemetrik testlerin kullanılmasının nedeni Shapiro Wilks Testi'nin sonucunda ($p < .05$) veri setinin gruplar açısından ön, son ve kalıcılık testlerine dair verilerin normal dağılım göstermemesidir. Alt problemlere cevap verebilmek amacıyla Nonparametrik testlerden olan Mann Whitney U, Wilcoxon İşaretili Sıralar Testleri kullanılmıştır.

Seçer (2015), Mann Whitney U Testi'nin bağımsız t testinin parametrik olmayan karşılığı olarak da bilindiğini söyler (s. 201). Bu testin özellikle örneklem büyüklüğünün düşük olduğu deneysel araştırmalarda ve normallik varsayımının karşılanmadığı betimsel araştırmalarda çoğunlukla kullanıldığını belirtir (Seçer, 2015, s. 201).

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testleri ise deneysel araştırmalarda ön ve son test puanları arasında farklılaşmanın anlamlı olup olmadığının belirlenmeye çalışıldığı ve normal dağılımın olmadığı deneysel araştırmalarda çoğunlukla kullanılır (Seçer, 2015, s. 208).

Araştırmacı Rolü

Bu çalışmada araştırmacının rollerini şöyle izah edebiliriz: Araştırma öncesinde materyal geliştirirken ve veri toplama araçlarını oluştururken eğitim uzmanından ve Türk dili ve edebiyatı uzmanından fikir alınmıştır. Uygulamada kullanılacak materyal ve veri toplama araçları araştırmacı tarafından hazırlanmış eğitim uzmanına ve Türk dili ve edebiyatı uzmanına gösterilerek hazırlanan materyallerin uygunluğu teyit edilmiştir. Asıl uygulama öncesi kullanılacak materyal ve veri toplama araçları Eğitim Bilimleri Enstitüsü aracılığıyla *MEB*'e gönderilmiş ve bu araçların eğitime uygunluğu *MEB* tarafından da tasdik edilmiştir. EK 9'da *MEB*'den alınan izin belgesine ve araştırma değerlendirme formuna yer verilmiştir. Uygulama esnasında araştırmacı hazırlanan ders programını 6 hafta boyunca öğretmen rolünde deney ve kontrol grubuna uygulamıştır. Uygulama sonrasında elde edilen veriler ölçme değerlendirme uzmanından yardım alınarak SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Bu tez çalışmasında genel olarak araştırmacı; veri toplama araçlarını ve uygulamada kullanılacak materyali hazırlayan kişi, uygulama esnasında deney ve kontrol grubuna hazırlanan ders planını uygulayan öğretmen, uygulama sonrasında verileri analiz eden kişi olmuştur. Bu çalışmada araştırmacı öğretmen rolünde 6 hafta bulunmuş, geriye kalan zamanlarda araştırmacı kimliğiyle veri toplama araçlarını geliştirmiş ve uygulama sonunda verileri analiz etmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

“Güvenirlik ölçme aracının ölçme hatalarından arınık olma derecesi olarak tanımlanabilir. Diğer bir açıdan ölçme aracının duyarlı ve tutarlı olması olarak ele alınabilir.” (Sönmez & Alacapınar, 2011, s. 88). Bu tez çalışmasında kullanılan ön test ve son test sadece aruz vezniyle yazılan şiir örneklerini ele aldığı için tutarlı; aruz veznini bilenlerin beyitteki aruz kalıplarını bulabileceği, bilmeyenlerin ise bulamayacağı için yani test bilenle bilmeyeni ayırt edeceği için, duyarlıdır. Uygulamada güvenilirliğin üç farklı anlamda kullanıldığını söyleyen Baykul bu kavramları tutarlılık, duyarlılık ve kararlılık olarak açıklamıştır. (Akt., Tanrıöğen, 2014, s. 171). Tutarlılık ve duyarlılık kavramları yukarıda izah edilmiştir. Kararlılık kavramı ise “bir özelliğin aynı ölçme aracıyla farklı zamanlarda ölçülmesi durumunda aynı ölçme sonuçlarının elde edilmesi durumudur” (Tanrıöğen, 2014, s. 172). Bu tez çalışmasında güvenilirliğin kararlılık boyutunu sağlamak için Test-tekrar Test Yöntemi

kullanılmıştır. Bu yöntemde “aynı testi aynı gruba farklı zamanlarda uygulamakla elde edilen puanlar arasında Pearson momentler çarpımı katsayısı ile hesaplanan ilişki katsayısıdır.” (Tanrıöğen, 2014, s. 172).

“Ölçme aracında (testte) yer alan maddelerin sayısının artması güvenilirliği yükseltecektir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 115). Bu çalışmada ön testte ve son testte ve kalıcılık testinde onar soru bulunmaktadır. Her soruda bir beyit verilmiş ve bu beytin aruz kalıbının şıklarda bulunması istenmiştir. Beytin takti edilmesi, uygun aruz kalıbının bulunması zaman aldığından 40 dakikalık ders saati içinde yapılan sınavlarda 10 sorunun yer alması uygun görülmüştür. “ Sınav süresinin olması gerekenden az olması öğrencilerin performanslarını tam olarak yansıtmalarını engelleyecek, fazla olması ise kopya çekmek için fırsatların ortaya çıkması olasılığı nedeniyle puanların güvenilirliğini düşürecektir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 116). Testte daha fazla maddenin yani sorunun yer alması süre sıkıntısına sebebiyet vereceği için testin güvenilirliğini ve geçerliliğini olumsuz etkileyecektir. “Test uygulama yönergesi ve maddelerin ifadesi” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 115) de güvenilirliği etkilemektedir. Bu hususta ön test, son test ve kalıcılık testinde yer alan sorularda örnek beyitteki aruz kalıbının bulunması ve şıklarda işaretlenmesi istenmiştir. Sınav süresi ve puanlama hakkında da bilgi verilerek testin güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Ön test, son test ve kalıcılık testinde çoktan seçmeli soruların puanlaması puanlayıcıya göre değişmeyen bir yapıdadır. Bu durum güvenilirliği olumlu şekilde etkilemektedir. “Bireylerin sınav esnasındaki motivasyonları, hastalıkları, uykusuzlukları, kaygıları, test konularına yönelik tutumları gibi faktörler testten alınan bireysel puanların gerçek puanlardan uzaklaşmasına neden olabilir” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 116) Bu da güvenilirliği etkilemektedir. Bu çalışmada öğrenciler yapacakları testin karne notlarını etkilemeyeceklerini bildikleri için motivasyonları düşük olmuştur. Bu da güvenilirliği olumsuz etkilemiştir. Ancak öğrencilerin test konusuna yani aruz veznine karşı olumlu tutum geliştirmeleri altı hafta boyunca yapılan uygulamada sağlanmaya çalışılmıştır.

Güvenirliği sağlamak için alınan önlemlerden bir diğeri de sınav koşullarıdır. Bu hususta deney ve kontrol grubu için koşullar standart olarak uygulanmış sınav esnasında da öğrencilerin birbirinden kopya çekmesi engellenmeye çalışılmıştır. Ön test, son test ve kalıcılık testinde çoktan seçmeli sorular kullanıldığından şans başarısı oluşmuştur. “Şans başarısı, ölçme sonuçlarına karışan hata miktarını arttırdığı için güvenilirliği düşürecektir.” (Tanrıöğen, 2014, s. 182). Bu güvenilirliği olumsuz etkilemiştir.

“Geçerlilik, bir testin kullanım amacına uygunluk derecesi olarak tanımlanabilir. Geçerlik bir testin ölçmek istediği niteliği gerçekten ölçme derecesi biçiminde de ele

alınabilir.” (Sönmez & Alacapınar 2011, s. 92) Bu çalışmada ölçülmek istenen nitelik; aruz vezni öğretiminde tef’ilelere örnek beyitler kullanmanın etkili olup olmadığıdır. Deney ve kontrol grubuna yapılan ön test ve son testte yer alan aruz vezni ile yazılmış şiir örnekleri bilenle bilmeyeni ayırt ettiğinden amaca hizmet etmiştir, yani ölçmenin geçerliliğini sağlamıştır. Ölçmenin sınırlılığı ise sadece bir okulda uygulamanın yapılmış olmasıdır. Bu sınırlılık geçerliliği olumsuz etkilemiştir.

Geçerlilik; kapsam geçerliği, ölçüt geçerliği, yapı geçerliği şeklinde üç grupta toplanması yaygın olarak kabul edilmiştir. “Bir ölçme aracının geçerliğini belirleme sırasında, bu üç tür ile ilgili bilgilerin toplanması gerekir.” (Tanrıöğen, 2014, s. 183). “Ancak ölçme amacına göre bazı geçerlilik türleri daha ön plana çıkabilir.” (Büyüköztürk vd., 2013, s. 117). Bu durum testin bilişsel alanı mı yoksa duyuşsal alanı mı ölçtüğüyle ilgilidir. Yapılan bu tez çalışmasında yarı deneysel bir desen kullanılmış, bilişsel alan ölçülmeye çalışıldığı için başarı testi kullanılmıştır. “başarı testlerinin geliştirilmesinde kapsam geçerliği ön plandadır.” (Büyüköztürk vd., 2013, s. 117). Kapsam geçerliğini Anastasi ve Baykul “bir testin testle ölçülmek istenen davranışları ne derece kapsadığıyla ilgilidir” (Akt., Tanrıöğen, 2014, s. 183) şeklinde izah etmiştir. Bu çalışmada kullanılan ön test, son test ve kalıcılık testindeki test maddeleri aruz veznini ihtiva eden örnek beyitleri içermektedir. Bu beyitlerde edebiyatımızda en çok kullanılan 6 kalıba yer verilmiştir. Bu kalıplarla yazılan beyitlerde aruz kusurlarına ve bazı aruz uygulamalarına yer verilmiştir. Böylelikle aruz vezniyle ilgili bilinmesi gerekenleri kapsayacak şekilde ve eşit düzeyde ön test, son test ve kalıcılık testi hazırlanmıştır.

Geçerlilik türlerinden biri de görünüş geçerliğidir. Görünüş geçerliği “bir ölçme aracının ismi, açıklamaları ve sorularıyla ölçmeyi amaçladığı özelliği ölçüyor görünmesi olarak tanımlanabilir.” (Büyüköztürk vd., 2013, s. 119). Bu çalışmada kullanılan ölçme araçlarında sorular örnek beyitteki aruz kalıbını bulunuz şeklinde olup her soruda bir beyit verilerek şıklardaki aruz kalıplarından uygun olanın işaretlenmesi istenmiştir. Ölçmeyi amaçladığımız şey verilen örnek beyitlerdeki aruz kalıbının öğrenci tarafından bulunmasıdır. Bu doğrultuda ölçme araçlarına bakıldığında, ölçmeyi amaçladığı özelliği ölçüyor görüldüğü anlaşılmaktadır.

Geçerliliği etkileyen bazı faktörler vardır. Bunlardan biri güvenilirliktir. Test güvenilir değilse geçerli olması da söz konusu değildir. Bu çalışmada yer alan testlerin güvenilirliği hakkında yukarıda bilgi verilmiş ve kullanılan testlerin büyük ölçüde güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum geçerliliği olumlu yönde etkilemiştir.

Uygulama koşulları geçerliği etkileyen faktörlerden biridir. Bu çalışmada uygulama koşullarındaki bazı aksaklıklar şunlardır: Öğrencilerin sınav haftasına denk gelen

uygulamalarda öğrenci motivasyonunun düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu da geçerliği olumsuz etkilemiştir. Ancak uygulama koşullarının geçerliği olumlu yönde etkilemesi için sınıfın gürültülü olmamasına özen gösterilmiş ve motivasyonun yüksek olması için aruz vezninin öğrencinin dikkatini çekecek bir şekilde öğretilmesine dikkat edilmiştir.

Bu tez çalışmasında iç ve dış geçerliği tehdit eden faktörler ve bu faktörlere karşı alınan önlemlere aşağıda yer verilmiştir:

Veri toplama aracı iç geçerliği tehdit eden bir faktördür. “Bu tehdit deneklere verilen testlerin farklı olması; testlerin farklı kişilerce verilmesi; farklı gözlemcilerin birey ya da objeleri değerlendirmeleri gerektiği durumlarda ortaya çıkabilir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 175). Bu çalışmada deney ve kontrol grubuna aynı ön ve son test verilmiştir. Testler farklı kişiler tarafından verilmemiş, araştırmacı tarafından verilmiştir. Değerlendirme hususunda çoktan seçmeli sorular kullanıldığı ve cevap anahtarı önceden hazırlandığı için farklı gözlemcilerin değerlendirmesinde farklılıkların oluşması olası değildir.

Ön test (deney öncesi ölçüm) etkisi “aynı testin aynı deneklere belirli aralıklarla iki kez uygulanması, kişinin ön test uygulaması ile testin formuna ve içeriğine aşina olması nedeniyle son test puanları üzerinde belirli bir etkiye sahip olabilir...” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 175). Bu etkinin önüne geçmek için ön test ve son test eş değer iki farklı test olarak hazırlanmıştır. Ancak son test ve kalıcılık testi aynı test olarak belirlenmiştir. 4 haftalık bir süre ile uygulanan son test ve kalıcılık testi arasında yukarıda bahsi geçen durum söz konusu olabilir. Böyle bir durumun test sonuçlarını etkilememesi için 4 haftalık zaman diliminin yeterli olacağı ölçme değerlendirme uzmanına danışılarak karar verilmiştir.

İstatistiksel regresyon “özellikle performans testleri için geçerli olan... regresyon etkisi, deneyde testi ilk kez alanlardan şansı iyi olan kişilerin ikinci kez testi aldığı daha az şanslı; ilk testte şansı az olanların da ikinci kez daha fazla şanslı olacağını gösterir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 175). Bu durumdan kaynaklanan farkı gidermenin yolunun yansız atama olduğunu söyleyen Büyüköztürk (2013) *vd.* nin belirttiği gibi bu çalışmada da yansız atama durumu söz konusudur.

Etkileşme etkisi “bağımlı değişken üzerinde etkisi incelenmeyen iki ya da daha fazla değişkenin kombinasyonu, bu değişkenlerin birbirinden bağımsız bir şekilde etkilerinden de farklı bir etkiye sahip olabilir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 176). Sınıf ortamında gerçekleşen bu çalışmada böyle bir etkileşimin olması söz konusu olabilir. Böyle bir etkileşimin önüne geçmek için öğrencilerin dikkati anlatılan konuya çekilmeye çalışılmış; çeşitli görseller, video ve ses dosyaları kullanılmış ve sınıfça yapılabilecek etkinliklere yer verilmiştir.

Dış geçerliği tehdit eden faktörler ise şunlardır: Örneklem etkisi “Sınırlı bir alanda seçilen kişiler, başka yerlerdeki kişileri temsil etmeyebilirler.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 176). Bu çalışma Erzurum ilinin Palandöken ilçesine bağlı bir okulda yapılmıştır. Bu okul Türkiye’deki orta seviyeli okulları temsil edecek şekilde seçilmiştir. Uygulama konusu yerel bir konu olmadığından ve *MEB* müfredatında kesin bir şekilde belirtildiğinden başka yerlerdeki kişileri temsil edeceği varsayılmıştır. Ancak uygulamanın bir okulla sınırlı olması dış geçerliliği olumsuz etkilemiştir. Beklentilerin etkisi “bir deneye katıldığını bilen deneklerin araç ya da deneysel işleme dair edindikleri bilgiler, bu tür bilgilere sahip olmayanlara göre deneysel koşullardaki davranışlarını farklılaştırabilir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 176) şeklinde ifade edilmiştir. Bu etkinin önüne geçmek için araştırma hakkında öğrencilere ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Ön test- deneysel değişken etkileşim etkisi dış geçerliği etkileyen son faktördür. “Deney öncesi ölçme ile deneysel değişkenden oluşan bileşim, sadece deneysel değişkene bağlı bir değişmeden farklı bir etki ortaya çıkarabilir.” (Büyüköztürk *vd.*, 2013, s. 176). Bu durum dış geçerliği olumsuz etkilemiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular

Bu başlık altında araştırmamızda yer alan sorulara ve bu sorulara ait cevap niteliğindeki bulgulara yer verilmiştir. Bulgular *SPSS* programında yapılan analizlerle elde edilmiştir.

Alt Problem 1: Uygulama Başlangıcında Deney ile Kontrol Grubuna Yapılan Ön Testlerin Sonucunda Elde Edilen Puanlar, Anlamlı Düzeyde Farklılık Göstermekte midir?

Uygulama başlangıcında her iki gruba ön test yapılmıştır. Test neticesinde alınan puanların arasında, anlamlı bir farkın bulunup bulunmadığının anlaşılması için Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Bu testin seçilme sebebi yapılan analizler sonucu verilerin normal dağılım göstermemesinden kaynaklanmıştır. Test neticesinde ulaşılan veriler, Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İki Grubun Ön Testlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu

	Grup	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Ön Test	Deney	30	30.85	925.50	439.500	.873
	Kontrol	30	30.15	904.50		

Tablo 4'de iki grubun ön test puan ortalamasının öğrencilerin yer aldığı gruba göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür ($U=439.500$, $p > .05$). Ayrıca deney grubunun sıra ortalamasının 30.85, sıra toplamının ise 925.50 olduğu; kontrol grubunun ise sıra ortalamasının 30.15, sıra toplamının 904.50 olduğu yapılan analiz neticesinde bulunmuştur.

Netice olarak tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi uygulamasına başlamadan önce iki grubun birbirine denk olup olmadığı sorusuna cevap bulunmuştur. Gruplar arasında anlamlı farklılaşma olmadığı için bu grupların birbirine denk olduğu görülmektedir.

Alt Problem 2: Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Deney Grubunun Son Testten Aldığı Puan ile Bu Uygulamanın Yapılmadığı ve Normal Öğretimin Devam Ettirildiği Kontrol Grubunun Son Test Puanı Arasında, Anlamlı Bir Fark Görülmekte midir?

Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun son testten aldığı puan ile bu uygulamanın yapılmadığı ve normal öğretimin devam ettirildiği grubun puanı arasında, anlamlı farklılaşma görülüp görülmediği bulunmaya çalışılmıştır. Bunun için yukarıdaki test uygulanmıştır. Test neticesinde ulaşılan veriler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. *İki Grubun Son testlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu*

	Grup	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Son Test	Deney	30	40.80	1224.00	141.00	.000
	Kontrol	30	20.20	606.00		

Tablo 5'e bakıldığında son test puan ortalamasının, öğrencilerin yer aldığı gruba göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı anlaşılmaktadır. ($U = 141.00$, $p < .05$). Deney grubunun sıra ortalaması 40.80, kontrol grubununki ise 20.20'dir Sıra ortalamalarına dikkat edildiğinde bulunan farkın deney grubundaki öğrencilerin lehinde olduğu görülmektedir. Ayrıca sıra toplamları; deney grubunun 1224.00, kontrol grubunun 606.00 olduğu görülmektedir.

Bu bulgulardan hareketle deney grubunda uygulanmış olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkili olduğu söylenebilir.

Alt Problem 3: Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Uygulandığı Deney Grubunun Son Test Puanı ile Kalıcılık Puanı Arasında, Anlamlı Düzeyde Farklılık Görülmekte midir?

Uygulama neticesinde tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun son test puanı ile kalıcılık puanı arasında, anlamlı bir farklılaşma görülüp görülmediğini tespit etmek amacıyla Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi yapılmıştır. Bu test sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. *Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Grubun Son Test ile Kalıcılık Testi Puanının Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi Sonucu*

	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Negatif Sıra (Kalıcılık Testi)	11	13.55	149.00	-.355	.722
Pozitif Sıra (Son Test)	12	10.58	127.00		
Eşit	7				

Tablo 6'ya bakıldığında tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun son testi ile kalıcılık testi puanının anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($z = -.355$, $p > .05$). Ayrıca tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun kalıcılık

testi puanının sıra ortalaması 13.55, sıra toplamının 149.00 olduğu; son testin ise sıra ortalamasının 10.58, sıra toplamının 127.00 olduğu görülmektedir.

Netice itibariyle deney grubunda uygulanmış olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğreniminin kalıcılığının sağlandığı söylenebilir.

Alt Problem 4: Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Deney Grubunun Ön ile Son Test Puanı Arasında, Anlamlı Düzeyde Farklılık Görülmekte midir?

Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubundaki öğrencilere başta yapılan test ile sonda yapılan test arasında anlamlı farklılaşma görülüp görülmediğini tespit etmek için 3. alt problemde kullanılan test uygulanmıştır. Bu test neticesinde ortaya çıkan bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. *Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Grubun Ön ile Son Test Puanlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi Sonucu*

	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Negatif Sıra (Ön Test)	0	.00	.00	-4.797	.000
Pozitif Sıra (Son Test)	30	15.50	465.00		
Eşit	0				

Tablo 7'ye bakıldığında tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı öğrencilerin, ön ve son testten aldıkları puanların anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. ($z = -4.797$, $p < .05$). Bu grubun ön testinin sıra ortalaması .00, sıra toplamı ise .00 iken; son testinin sıra ortalaması 15.50, sıra toplamı 465.00'dir. Sıra ortalamaları ve sıra toplamlarına dikkat edildiğinde bulunan fark, son test yani pozitif sıraların lehinedir.

Bu bulguya göre deney grubuna uygulanmış olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğreniminin etkili olduğu söylenebilir.

Alt Problem 5: Normal Öğretimin Uygulandığı Kontrol Grubunun Ön ile Son Test Puanı Arasında Anlamlı Düzeyde Farklılık Görülmekte midir?

Normal öğretimin devam ettirildiği gruba uygulanan ön ve son test neticesinde alınan puanlarda, anlamlı bir şekilde farklılaşma gözlemlenip gözlemlenmediğini tespit etmek amacıyla 3. alt problemde kullanılan test kullanılmış ve ulaşılan veriler Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Kontrol Grubunun Ön ile Son Testi Puanlarının, Karşılaştırılmasına Yönelik Wilcoxon Sıralı İşaretler Testi Sonucu

	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	p
Negatif Sıra (Ön Test)	0	.00	.00	-4.728	.000
Pozitif Sıra (Son Test)	29	15.00	435.00		
Eşit	1				

Tablo 8 incelendiğinde normal öğretimin devam ettirildiği öğrencilere uygulanan ön ve son test neticesinde alınan puanların anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($z = -4.728$, $p < .05$). Bu grubun ön test sıra ortalaması .00 ve sıra toplamı .00 iken; son test sıra ortalaması 15.00, sıra toplamı ise 435.00 olarak görülmektedir. Sıra ortalamaları ve sıra toplamlarına dikkat edildiğinde bulunan fark, son test yani pozitif sıraların lehinedir.

Bu bulguya göre kontrol grubunda uygulanmış olan normal öğretimin etkili olduğu söylenebilir. Ancak etkili olma durumunun tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı gruba göre düşük olduğu görülmektedir. Kısaca normal öğretimin devam ettirildiği grup kendi içerisinde ancak diğer gruba göre düşük düzeyde başarılı olmuştur.

Alt Problem 6: Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Deney Grubunun Ön Testten Aldığı Puanlar, Cinsiyetleri Açısından Anlamlı Düzeyde Farklılaşmakta mıdır?

Tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun ön testten aldığı puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşmanın gözlenip gözlemlenmediğini anlayabilmek için 1. alt problemde kullanılan test yapılmıştır. Test neticesinde ulaşılan sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Gruba İlişkin Ön Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu

	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Ön Test	Kız	19	16.26	309.00	90.00	.553
	Erkek	11	14.18	156.00		

Tablo 9'a bakıldığında tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun ön testten aldıkları puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmemiştir ($U = 90.00$, $p > .05$). Bu grupta yer alan kız öğrencilerin sıra ortalamaları 16.26 ve sıra toplamı 309.00 iken; erkek öğrencilerin sıra ortalamaları 14.18 ve sıra toplamı 156.00 olarak görülmektedir.

Bu sonuca göre tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun ön testten aldığı puanların cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Alt Problem 7: Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı DeneY Grubunun Son Testten Aldığı Puanlar, Cinsiyetleri Açısından Anlamli Düzeyde Farklılaşmakta mıdır?

Tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun son testten aldıkları puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşmanın gözlenip gözlemlenmediğini anlayabilmek için 1. alt problemde kullanılan test uygulanmıştır. Test neticesinde ulaşılan sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Tef'ilere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Grubun *Son Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu*

	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Son test	Kız	19	15.39	292.50	102.500	.933
	Erkek	11	15.68	172.50		

Tablo 10' da tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun son testten aldıkları puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmemiştir ($U = 102.500$, $p > .05$). Bu grupta yer alan kız öğrencilerin sıra ortalaması 15.39, sıra toplamları 292.50 iken; erkek öğrencilerin sıra ortalaması 15.68, sıra toplamları ise 172.50'dir.

Netice olarak tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı gruba ait son test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Alt Problem 8: Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı DeneY Grubunda Öğrencilerin Kalıcılık Testinden Aldığı Puanlar, Cinsiyetleri Açısından Anlamli Düzeyde Farklılaşmakta mıdır?

Tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun kalıcılık testinden aldığı, puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşmanın gözlenip gözlemlenmediğini anlayabilmek için 1. alt problemde kullanılan test uygulanmıştır. Ulaşılan veriler Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. Tef'ilere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Yapıldığı Gruba *İlişkin Kalıcılık Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu*

	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Kalıcılık Test	Kız	19	15.11	287.00	97.00	.767
	Erkek	11	16.18	178.00		

Tablo 11'e bakıldığında tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun kalıcılık testi ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmemiştir. ($U = 97.00$, $p > .05$). Bu grubun kız öğrencilerinin sıra ortalamaları 15.11, sıra toplamları 287.00 iken; erkek öğrencilerin sıra ortalamaları 16.18, sıra toplamları 178.00'dir.

Netice itibariyle tef'ilere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun deney grubuna ait kalıcılık test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Alt Problem 9: Normal Öğretimin Yapıldığı Kontrol Grubunda Öğrencilerin Ön Testten Aldığı Puanlar, Cinsiyetleri Açısından Anlamlı Düzeyde Farklılaşmakta mıdır?

Normal öğretimin devam ettirildiği grubun ön testten aldıkları puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşmanın gözlenip gözlemlenmediğini anlayabilmek için 1. alt problemde kullanılan test yapılmıştır. Veriler Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. *Normal Öğretimin Devam Ettirildiği Gruba İlişkin Ön Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu*

	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Ön Test	Kız	19	16.08	305.50	93.500	.641
	Erkek	11	14.50	159.50		

Tablo 12’ye bakıldığında kontrol grubundaki öğrencilerin ön testten aldıkları puan ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmemiştir. ($U = 93.500$, $p > .05$). Bu grubun kız öğrencilerinin sıra ortalamaları 16.08, sıra toplamları 305.50 iken; erkek öğrencilerin sıra ortalamaları 14.50, sıra toplamları ise 159.50’dir.

Netice olarak normal öğretimin devam ettirildiği grubun ön test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Alt Problem 10: Normal Öğretimin Yapıldığı Kontrol Grubunda Öğrencilerin Son Testten Aldığı Puanlar, Cinsiyetleri Açısından Anlamlı Düzeyde Farklılaşmakta mıdır?

Normal öğretimin devam ettirildiği grubun ön testten aldığı puanlar ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşmanın gözlenip gözlemlenmediğini anlayabilmek için 1. alt problemde kullanılan test yapılmıştır. Ulaşılan bulgular Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. *Normal Öğretimin Devam Ettirildiği Gruba İlişkin Son Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına Yönelik Mann Whitney U Testi Sonucu*

	Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Son Test	Kız	19	15.87	301.50	97.500	.767
	Erkek	11	14.86	163.50		

Tablo 13’e bakıldığında kontrol grubundaki öğrencilerin son testten aldıkları puan ile cinsiyetleri karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılaşma gözlemlenmemiştir. ($U = 97.500$, $p > .05$). Bu grubun kız öğrencilerinin sıra ortalamaları 15.87, sıra toplamları 301.50 iken; erkek öğrencilerinin sıra ortalamaları 14.86 sıra toplamları 163.50’dir.

Bulgulara göre normal öğretimin devam ettirildiği grubun son test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Yukarıdaki alt problemlerle ilgili yapılan analizler neticesinde ulaşılan sonuçlar araştırmamızın problem cümlesi olan “Tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi ortaöğretim öğrencilerinin aruz vezni öğrenimini etkiler mi ve bu öğrenim kalıcı olur mu?” sorunu da cevaplamıştır. İki grubun son testten aldığı puanlar karşılaştırıldığında bu puanlar arasında, anlamlı bir farkın olduğu görülmüştür ($U = 141.00$, $p < .05$). Böylece tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin ortaöğretim öğrencilerinin aruz vezni öğretimini etkilediği sonucuna varılabilir. Bu öğretimin kalıcı olup olmadığını belirlemek için ise tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı grubun son test puanıyla kalıcılık testi puanı karşılaştırılmış, anlamlı bir farkın bulunmadığı görülmüştür. ($z = -.355$, $p > .05$). Netice olarak tef’ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin kalıcı olduğu söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç ve Tartışma

Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin ortaöğretim öğrencilerinin aruz öğrenimine etkisini ve kalıcılığını tespit etmek için yapılan bu çalışmaya dair sonuçlar araştırmanın problemleri doğrultusunda bu bölümde ele alınmıştır.

Araştırma neticesinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar aşağıda verilmiştir:

Ön test puanlarına göre deney ve kontrol grubu arasında anlamlı düzeyde farklılığın olup olmamasına dair sonuç ve tartışma.

Çalışmanın ilk basamağını teşkil eden deney ve kontrol grubuna yapılan ön test, gruplar arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü gruplar eşit değilse uygulamanın sonuçlarının hatalı olması muhtemeldir. Ön test sonucunda deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bu durumda iki grubun ön test puanları açısından birbirine denk olduğu sonucuna varılabilir.

Deney ve kontrol grubunun ön test ortalamaları arasındaki farka bakıldığında da aynı sonuç görülmektedir. Deney grubu ön test ortalaması 21. 00 iken, kontrol grubu ön test ortalaması 19. 66'dır. Ön test ortalamalarının düşük olmasının nedeni öğrencilerin çoğunun aruz kavramını ilk defa duymalarıdır.

Son test puanlarına göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkilerine dair sonuç ve tartışma.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkili olup olmadığı deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin puanlarının analizi ile ortaya çıkmıştır. Bu analiz sonucunda son test puan ortalamasının öğrencilerin yer aldığı gruba göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Bu farkın deney grubu öğrencilerinin lehine olduğu görülmektedir. Bu da tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Deney ve kontrol grubunun son testten aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında normal öğretimin devam ettirildiği kontrol grubu ile tef'ilelere örnek beyitlerle aruz

öğretiminin yapıldığı deney grubu arasındaki fark açıkça görülmektedir. Kontrol grubunun son test ortalaması 50. 00 iken, deney grubununki 77. 00'dir.

Sonuç olarak bu çalışma Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamı içerisinde yer alan aruz vezni öğretiminin zor ve anlaşılmaz olduğu kanısını sarsmaktadır. Karadeniz (2016)'in Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada “Öğretmen adaylarının büyük bir kısmı aruz kalıplarını bulmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir.” (s. 544). Bu yöntemle aruz veznini ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin kısa bir süre içerisinde öğrenebildiği görülmektedir. Ayrıca uygulamada ödev çalışmasına yer verilmemiş, ders esnasında aruz vezni öğretimi yapılmıştır. Öğrencilerde not kaygısı olmadığı için son teste hazırlanma gibi bir durum da söz konusu olmamıştır. Tamamı ders süresi içinde gerçekleştirilen bu yöntemle aruz öğretiminin daha kısa sürede ve daha az emek harcanarak sağlandığı görülmektedir.

Son test ve kalıcılık puanına göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin kalıcılığına dair sonuç ve tartışma.

Çalışmanın kalıcı olup olmadığını tespit etmek için deney grubuna son testten dört hafta sonra kalıcılık testi yapılmıştır. Kalıcılık testi son testin aynısıdır. Yapılan analizler sonucunda son test ve kalıcılık testi arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durumda tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin kalıcılığı sağladığı sonucuna varılabilir.

Deney grubunun son test ve kalıcılık testi ortalamalarına bakıldığında ortalamaların birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Son test ortalaması 77. 00 iken, kalıcılığın ortalaması 76. 33'tür. Bu durum, kalıcılığın sağlandığının bir kanıtıdır.

Deney grubunun ön ve son test puanlarına göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkisine dair sonuç ve tartışma.

Çalışma neticesinde deney grubunun ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu durum tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkili olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Deney grubunun ön ve son test ortalamalarına bakıldığında da fark açıkça görülmektedir. Deney grubu ön test ortalaması 21. 00 iken, son test ortalaması 77. 00'dir.

Uygulamaya başlamadan önce öğrencilerin çoğunun aruz kavramını ilk defa duydukları gözlenmiştir. Öğrencilerin ön testte yer alan beyitlerdeki aruz kalıplarının nasıl bulunacağına dair fikirleri olmaması nedeniyle çoğu ön testte başarılı olamamıştır. Çalışmada çoktan seçmeli sorular kullanıldığı için şans başarısı devreye girmiştir. Şans başarısı son testte de söz konusudur. Ancak tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi

yapıldıktan sonra son testte öğrencilerin çoğunun ön teste göre daha başarılı olduğu görülmüştür. Bu da uygulamanın etkili olduğunu göstermektedir.

Kontrol grubunun ön ve son test puanlarına göre normal öğretimin etkisine dair sonuç ve tartışma.

Çalışma neticesinde kontrol grubunun ön ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu fark son test lehine olmuştur. Bu durumda kontrol grubuna uygulanan normal öğretimin etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Kontrol grubunun ön ve son test ortalamalarına bakıldığında da fark açıkça görülmektedir. Kontrol grubunun ön test ortalaması 19.66 iken, son test ortalaması 50.00'dir. Ancak bu farkın deney grubunun ön ve son test ortalaması arasındaki farka kıyasla daha az olduğu görülmektedir.

Kontrol grubuna uygulanan normal öğretimin de etkili olmasının nedeni, aruz vezninin bir plan dahilinde ve görsel, işitsel materyallerle sunulmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca kontrol grubuna ders notu verilmesi, dersi araştırmacının anlatması da bu duruma etken olabilir.

Kontrol grubu kendi içinde başarılı olmuş olabilir. Ancak araştırmada önemli olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin kontrol grubu ile kıyaslandığında etkili olup olmadığıdır. Hem iki grubun ortalamalarına hem de diğer analizlere bakıldığında tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun kontrol grubuna nazaran daha başarılı olduğu sonucuna varılabilir.

Deney grubunun cinsiyete göre ön test puanlarının etkisine dair sonuç ve tartışma.

Çalışmada deney grubunun ön test puan ortalamasının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Sonuç olarak deney grubuna ait ön test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Son testin cinsiyete göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkisine dair sonuç ve tartışma.

Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun son test puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Sonuç olarak deney grubuna ait son test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir. Bu durum tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminde kız ve erkek öğrencilerin arasında fark olmadığını göstermektedir.

Kalıcılık testinin cinsiyete göre tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkisine dair sonuç ve tartışma.

Tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin yapıldığı deney grubunun kalıcılık test puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Sonuç olarak deney grubuna ait kalıcılık test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir. Bu durum kız ve erkek öğrenciler arasında tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretimi sonrasında geçen 4 haftalık sürede kalıcılık konusunda fark olmadığını göstermektedir.

Kontrol grubunun cinsiyete göre ön test puanlarının etkisine dair sonuç ve tartışma.

Çalışmada kontrol grubunun ön test puan ortalamasının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Sonuç olarak kontrol grubuna ait ön test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir.

Son testin cinsiyete göre normal öğretimin etkisine dair sonuç ve tartışma.

Normal öğretimin yapıldığı kontrol grubunun son test puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Sonuç olarak kontrol grubuna ait son test puanlarının cinsiyet değişkeninden anlamlı olarak etkilenmediği söylenebilir. Bu durum normal öğretimde kız ve erkek öğrencilerin arasında fark olmadığını göstermektedir.

Öneriler

Bu bölümde, araştırmamız neticesinde ulaştığımız bilgiler ışığında çeşitli öneriler sunulacaktır. Bu öneriler şöyledir:

1. Deney grubunda uygulanmış olan tef'ilelere örnek beyitlerle aruz öğretiminin etkili ve kalıcı olduğu bulgusundan hareketle; Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında yer alan aruz öğretimi konusunda tef'ilelere örnek beyitler kullanılabilir.
2. Deney grubu ile normal öğretimin devam ettirildiği kontrol grubunun son test puanları arasındaki farkın anlamlı olması ve bulunan farkın deney grubunda yer alan öğrencilerin lehinde olması bulgusundan hareketle; ortaöğretimde aruz vezni konusu öğretim programı açısından *MEB* tarafından yeniden düzenlenebilir.
3. Deney ve kontrol grubuna hazırlanan ders planı çerçevesinde zengin içerikli materyal kullanılması neticesinde hem deney grubunun hem de kontrol grubunun ön ve son test puanları arasında anlamlı bir farkın bulunması bulgusundan hareketle; aruz vezni öğretilirken zengin içerikli materyal kullanılabilir.

4. Bu çalışmaya benzer araştırmalar düşük, orta ve yüksek seviyedeki çeşitli ortaöğretim kurumlarında yapılabilir. Çalışma neticesinde akademik başarı incelenebilir.
5. Bu çalışmaya benzer çalışmalar yapılarak aruz veznine ve Türk dili ve edebiyatı dersine yönelik tutum incelenebilir.
6. Aruz vezninin öğretilmesiyle ilgili birçok yöntem akademik çalışmalarda ileri sürülmüştür. Bu yöntemlerin etkili olup olmadığı deneysel çalışmalarda incelenebilir.

KAYNAKÇA

- A. Çevik, A. E. (2011). *Sultân II I. Selîm'in beste formundaki eserlerinin usûl- arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* (Yüksek lisan tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 294610)
- Açıkgöz, C. (2018). Ömer bin Mezîd'in mecmû'atü'n-nezâ'ir'indeki bilgiler ışığında aruz öğretimine yeni bir bakış. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Beşeri- Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 159- 176.
- Aksoyak, İ. H. (2008). Osmanlı şairlerinin aruz tasarrufları ve araştırmacıların gereksiz müdahaleleri. *Türkoloji Araştırmaları*, 389- 403.
- Alangu, T. (1958). *Süleyman Çelebi Mevlût*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Algan, G. (2009). *Yesârî Asım Arsoy'un güftesi arûz vezninde yazılmış şarkılarının usûl- arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 249905)
- Alkan, M. (2008). *Mecmû'a Milli Kütüphaneye 2727 [Sübha-i sıbyân, tuhfe-i şâhidî, tuhfe-i vehbî, aruz risalesi vs.] (inceleme- metin- sözlük- tıpkıbasım)* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 231064)
- Alkan, M. (2012). Milli Kütüphane 2727 no'lu Mecmua'da kayıtlı aruz risalesi üzerine. *Türkoloji Araştırmaları*, 183- 200.
- Altınoğlu, A. (1993). *Hafîf usulünün divan edebiyatındaki aruz vezinleriyle ilgisi ve usul- güfte uyuşumu* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 26850)
- Arat, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig Yusuf Has Hacib* (2. baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Arı, E. V. (2011). *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ayan, H. (2005). *Leylâ vü Mecnûn Fuzûlî* (3. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ayan, H. (2002). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydemir, Y. (2006). Divan edebiyatı öğretiminde karşılaşılan sıkıntılar ve zihniyet problemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 169.
- Aymutlu, A. (1976). *Türk Şiirinde Kullanılan Aruz Vezinleri ve Örnekleri* (6. baskı). İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Başara, E. (2015). Aruz vezninin belli bir kalıbında yazılmış güftelerin sengin semâî usûlü ile bestelenmesinde görülen bazı prozodik özellikler. *Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 41- 48.
- Beken, S., & Cunbur, M. (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Belviranlı, A. K. (1965). *Aruz ve Ahenk*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası.
- Beyatlı, Y. K.(1988). *Kendi Gök Kubbemiz* : MEGSB Yayınları.
- Bildik, Ö. (2010). *Rakım Elkutlu'nun eserlerinde usul aruz vezni ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 258079)
- Bilkan, A. F. (2006). Liselerde divan edebiyatı öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 169.

- Binbaşıoğlu, C. (1983). *Genel Öğretim Bilgisi* (3. baskı). Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Büyükkaragöz, S. (1994). *Genel Öğretim Metotları*. Konya: Atlas Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş., K. Çakmak, E., Akgül, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (15. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cemaleddin, A. (1874). *Arûz-ı Türkî*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matba'ası.
- Cemiloğlu, M. (2003). *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* (1. baskı). İstanbul: Alfa.
- Çabuk, C. (1980). *Divân-ı Muhibbî*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Çalık, E. (1989). *Nabi Divanı'nın nazım şekilleri ve aruz ölçüsü bakımından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Çelik, H. E. (2007). *Güftesi divan şairlerinden Leyla Hanım'a ait bestelerin usul- aruz ilişkisi yönünden incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 217378)
- Çetinkaya, H. H. (1992). *Devr-i Kebir bestelerde aruz- usul ilişkisi* (Yüksek lisan tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 22633).
- Değirmençay, V. (1996). *Aruz ve Kafîye*. Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Demirel, Ş. (2011). Es-Seyyid Hüseyin Hüsnî Burdurî'nin Mîzân-Nâme-i Şu'arâ adlı aruzla ilgili eseri . *Türkoloji Araştırmaları*, 368- 402.
- Develioğlu, F. (1982). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Develioğlu, F. (2010). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (26. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (1992). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (2. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Doğan, A. (2005). *Açıklamalı ve Örneklî Aruz Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Dursunoğlu, H. (2016). *Aruz Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Düzenli, M. B. & Ş. B. (2018). Aruz Vezninin Türk Şiiriine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/ Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri. *Sutad*, 145- 171.
- Eraslan, K. (1993). *Alî Şîr Nevâyî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2008). Divânü Lügâti't- Türk'te aruz vezniyle yazılmış şiirler. *Ç.Ü. Türkoloji- Makale Bilgi Sistemi*, 113- 117.
- Erbay, E. (2003). *Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatında Aruz Arayışları*. Erzurum: Aktif Yayınları.
- Ercilasun, B. (2007). *Edebiyatımızın Zirvesindekiler Ziya Paşa*. Ankara: Akçağ.
- Gargun, A. (2011). *Dede Efendi, Zekai Dede ve Dellalzade'nin beste formunda, zencir usulündeki eserlerinin usul- aruz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 294596)
- Gıynaş, K. A .& Şenödeyici, Ö. (2010). Teorik açıdan aruz ilmi ve üç aruz risalesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 227.
- Gördebil, M. (2016). *Ankara Milli Kütüphanesinde yer alan Arapça aruzla dair yazma eserler* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 448036)

- Güneş, M. (2010). Bir aruz ustası olarak Mehmet Akif Ersoy. *Dergi Park*, 243- 253. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/670007> adresinden alındı.
- Habib, İ. (1942). *Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Güven Basımevi.
- İlhan, A. B. (2003). *Klasik Türk Müsîkîsi 5 ila 10 zamanlı usullerde usûl-aruz vezni ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 175067)
- İpekten, H. (1989). *Aruz Ölçüsü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İpekten, H. (2008). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İpekten, H. (2013). *Fuzûlî Hayatı- Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları* (10. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, M. (1997). *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. Ankara: Akçağ.
- İsen, M. (2009). Aruzun Anadolu'daki gelişme çizgisi. *Ç. Ü. Türkoloji Makale Bilgi Sistemi*, 120- 125. http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=aruz adresinden alındı.
- İsen, M., & Kurnaz, C. (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- İsen, M., Horata, O., Macit, M., Kılıç, F., & Aksoyak, İ. H. (2006). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (4. baskı). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Kahraman, M. (2016). *Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Kalkışım, M. (1994). *Şeyh Gâlip Divânı*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Kaplan, H. (2019). Mısrayı aruza uyduran bir şair: Ziver ve şiirlerinde aruz tasarrufları. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 279- 311.
- Karaburgu, O. (2006). Şâir ve Şâir Nedim mecnuaları arasında bir hece-aruz tartışması. *Arayışlar* (15), 1- 8.
- Karadeniz, A. (2017). Aruz öğretimi üzerine öğrenci görüşleri. *Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 539-554.
- Karahan, A. (1987). *Nâbî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karaman, S. (2010). *Dede Efendi'nin semâilerinin usûl- arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 264341)
- Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-78405/seyhulislam-yahya-divani.html> adresinden alındı.
- Kaya, B. A. & Y. O. (2018). *Klasik Türk Edebiyatı Temel Bilgiler*. İstanbul: Kesit yayınları.
- Kırkkılıç, A. & A. H. (2009). Aruz bilgisi, eğitim ve estetik. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 335- 360.
- Kırkkılıç, A. (1993). *Şeref Hanım Divanı ve İncelemesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Kırkkılıç, A. (2015). *Murâdî Dîvânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kolcu, H. (1989). *Türk Edebiyatı'nda hece-aruz münakaşaları* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.

- Köprülü, F. (1966). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Levend, A. S. (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Macit, M. (1996). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MEB. (2018). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı*. MEB.
- Naci, M. (1889). *Istılahat-ı Edebiyye*. İstanbul: K. Faik, A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Naci, M. (1895). *Aruz Nümûnesi*. İstanbul: Kasbar Matbaası.
- Nevşehirli, M. S. (2011). *Polifonik kompozisyonda usûl ve aruz* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 278677)
- Onaran, M. Ş. (2009). Aruzda yeni şiirin sesi. *Ç. Ü. Türkoloji Makale Bilgi Sistemi*, 186- 189. http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tum_list.php?t=tum&psearch=aruz adresinden alındı.
- Önal, M. (2012). *Edebiyat Sanatı*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Özdemir, S. (2001). *Necm el- Din Said b. Muhammed el- Sadi' nin Şerh Aruz el- Savi isimli el yazma eserinin metin tenkidi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 110667)
- Öztürk, E. C. (2011). Ali Cemaleddin'in "Arûz-ı Türkî" isimli eserine dâir. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 374- 388.
- Pala, İ. (2003). Aruz öğretimi üzerine düşünceler ve teklifler. *Journal of İstanbul Kültür University*, 39-52.
- Pala, İ. (2005). *Divan Edebiyatı* (7. basım). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (20. basım). İstanbul: Kapı yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divan*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saraç, A. E. (2018). *Fuzulî'nin Farsça ve Türkçe gazellerinin aruz ve kafiye bakımından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 525618)
- Saraç, Y. (2007). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim Ölçü-Kafiye* (2. baskı). İstanbul: 3F Yayınevi.
- Sarıkaya, M. (1998). *Muhsin al- Kayseri'nin 'Şarh Aruz al-andalüsi' adlı eserinin edisyon kritiği ve tercümesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkala Üniversitesi, Kırıkkala, Türkiye.
- Seçer, İ. (2015). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi analiz ve raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Senemoğlu, N. (Ekim 2011). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim* (20. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Şafak, Y. (1993). Aruzu niçin ve nasıl öğrenmeliyiz. *Yedi İklim*, 11- 15 .
- Şafak, Y. (2009). Mehmet Âkif ve aruz. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 225- 236.
- Şah, A. H. (2000). *Süleymaniye Kütüphanesi- Laleli bölümündeki aruza dair yazma eserler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Şener, M. B. (2001). *İki-on zamanlı usullerde aruz usul uyumu* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 107326)

- Şenödeyici, Ö., & Kesik, B. (2015). *Aruz Teori ve Uygulama*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şimşek, T. (2006). Aruz ve aruz eğitimine yönelik uygulama önerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 169.
- Tanrıöğen, A. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Tarlan, A. N. (1963). *Necatî Beg Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Tatçı, M. (1991). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Akçağ.
- TDK. (2011). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri* (11. baskı). <http://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- TDK. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (1987). *Bâkî Divânı'ndan Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tural, H. (2011). *Arap Edebiyatında Aruz*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Uçan, H. (2006). Edebiyat eğitimi, estetik bir hazzın edinimi, okumanın alışkanlığa dönüştürülmesi ve yazınsal kuramlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 169.
- Uğurlu, M. (2018). *Âşık tarzı şiir geleneğinde aruzla şiirler üzerine bir araştırma* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 509316)
- Uraz, M. (1962). *Vezin Nazım*. İstanbul : Okat Yayınevi.
- Üstten Uslu, A. (2010). *Dil ve Edebiyat Öğretim Yöntemleri*. (E. İ. Çetin, Dü.) Ankara: Nobel.
- Yakınlar, Ö. (2018). *Evsat usûlünde ve tevşih formunda bestelenmiş eserlerin usûl- arûz vezni yönünden incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 504483)
- Yanık, N. H. (2007). *Edebi Bilgiler ve Aruz*. Erzurum : Fenomen Yayınları.
- Zülfe, Ö. (2011). Mu'allim Nâcî'nin aruza dair eseri: Aruz Nümûnesi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*(6), 189-206.

EKLER

EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz:

Kız ()

Erkek ()

EK 2. BAŞARI TESTİ ÖN TEST

BAŞARI TESTİ

ÖN TEST

1. Aşk derdiyle hôşem el çek ilâcumdan tabîb

Kılma dermân kim helâküm zehri dermânundadır

(Fuzûlî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

2. Gönül o gonce-i gülzâra tâze bülbüldür

Niyâz ederse nola nâze bî-tahammüldür

(Enderunlu Fazıl)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

3. Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana

Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

(Nedim)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

4. Cihânda âşık-ı mehcûr sanma râhat olur
Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur

(Şeyhülİslâm Yahya)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- b) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- d) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- e) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

5. Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi
Sana baktıkça olur gönlüm uçan kuşlara eş

(Cenap Şahabettin)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- e) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

6. Gönlüm açılır zülf-i perîşânını görgeç
Nutkum dutulur gonce-i handânını görgeç

(Fuzûlî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

7. Bende yok sabr ü sükûn sende vefâdan zerre
İki yoktan ne çıkar fikr idelim bir kerre

(Nâbî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

8. Ey fitnesi çok kavli yalan yandım elinden
Yüz nâz ile bin gönlüm alan yandım elinden

(Ahmet Paşa)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- e) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

9. Ne efsûnkâr imişsin âh ey didâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkım olduk gerçi kurtulduk esâretten

(Namık Kemal)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

10. Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum

(Yahya Kemal Beyatlı)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
- b) Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün
- e) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

EK 3. BAŞARI TESTİ SON TEST

BAŞARI TESTİ

SON TEST

1. Halk-ı âlem bana düşmen oldu sen yâr olmadın
Hayf kim gavgâ-yı âlemden haberdâr olmadın

(Şeyh Müştak)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
c) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

2. Gönül o gonce-i gülzâra tâze bülbüldür
Niyâz ederse nola nâze bî-tahammüldür

(Enderunlu Fâzıl)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
c) Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
e) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün

3. Hem tabî'at münfa'il hicrinle hem gönlüm harâb
Geldi ammâ neyleyim sensiz bahârın şevkî yok

(R. Mahmut Ekrem)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

4. Cezâ güninde sorulmaz hatâlar eyledüğün
Yeter figân ile men virdüğüm azâb sana

(Fuzûlî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- b) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- d) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- e) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

5. O ne müdhiş tipidir savrulur enkâz-ı beşer
Kafa göz gövde bacak kol çene parmak el ayak

(M.Âkif Ersoy)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- e) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

6. Hep dert ü belâdur güzelüm aşk u muhabbet
Âlemde hemân mihr ü vefâ hüsn-i edâdur

(Bâkî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

7. Şu Boğaz harbi nedir var mı ki dünyâda eşi
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi

(Mehmet Âkif Ersoy)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

8. Hâlâ doludur bahçeler en tatlı sesinle
Bir gün bir uzak hâtıra özlersen o yazdan

(Y. Kemal Beyatlı)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- e) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

9. Sana kaldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yoh
Gözüm cânım efendüm sevdüğüm devletlü sultânım

(Fuzûlî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

10. İlk hasretiyle gençliğimin ilk elemeleri
Ey paslı tellerinde gülen ağlayan aruz

(Halit Fahri Ozansoy)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
- b) Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün
- e) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

EK 4. BAŞARI TESTİ KALICILIK TESTİ

BAŞARI TESTİ

KALICILIK TESTİ

1. Halk-ı âlem bana düşmen oldu sen yâr olmadın
Hayf kim gavgâ-yı âlemden haberdâr olmadın

(Şeyh Müştak)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
b) Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
c) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
2. Gönül o gonçe-i gülzâra tâze bülbüldür
Niyâz ederse nola nâze bî-tahammüldür

(Enderunlu Fâzıl)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
b) Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
c) Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
e) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fa'lün
3. Hem tabî'at münfa'il hicrinle hem gönlüm harâb
Geldi ammâ neyleyim sensiz bahârın şevkî yok

(R. Mahmut Ekrem)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

4. Cezâ güninde sorulmaz hatâlar eyledüğün
Yeter figân ile men virdüğüm azâb sana

(Fuzûlî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- b) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- d) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- e) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

5. O ne müdhiş tipidir savrulur enkâz-ı beşer
Kafa göz gövde bacak kol çene parmak el ayak

(M.Âkif Ersoy)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- e) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

6. Hep dert ü belâdur güzelüm aşk u muhabbet
Âlemde hemân mihr ü vefâ hüsn-i edâdur

(Bâkî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- e) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

7. Şu Boğaz harbi nedir var mı ki dünyâda eşi
En kesîf orduların yükleniyor dördü beşi

(Mehmet Âkif Ersoy)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- b) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- c) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
- d) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- e) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

8. Hâlâ doludur bahçeler en tatlı sesinle
Bir gün bir uzak hâtıra özlersen o yazdan

(Y. Kemal Beyatlı)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
- b) Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
- c) Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
- d) Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- e) Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

9. Sana kaldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yoh
Gözüm cânum efendüm sevdüğüm devletlü sultânüm

(Fuzûlî)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün
- b) Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün
- c) Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün
- d) Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
- e) Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün

10. İlk hasretiyle gençliğimin ilk elemeleri
Ey paslı tellerinde gülen ağlayan aruz

(Halit Fahri Ozansoy)

Aruz vezniyle yazılmış yukarıdaki beytin kalıbı aşağıdakilerden hangisidir? (10 p)

- a) Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
- b) Mef'ûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'îlün
- c) Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün
- d) Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün
- e) Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

EK 5. DENEY GRUBU DERS PLANI

1. Hafta	2. Hafta	3. Hafta	4. Hafta	5. Hafta	6. Hafta	10. Hafta
Ön test yapıldı.	Aruz vezni tanıtıldı. Slayt, video, ses dosyası, görsel gibi çeşitli materyaller kullanıldı.	Tef'ilelere örnek beyitler ve en çok kullanılan 6 aruz kalıbı öğrencilere ders notu şeklinde dağıtıldı. Bu kalıplar ve örnek beyitler sınıfça sesli olarak aruz veznine uygun şekilde okundu. Okuma yapılırken slayttan ve ses dosyalarından faydalanıldı.	En çok kullanılan 6 aruz kalıbı ve örnek beyitler tekrar edildi.	En çok kullanılan 6 aruz kalıbı ve örnek beyitler tekrar edildi.	Son test yapıldı.	Uygulamanın kalıcılığını tespit etmek için son test tekrar yapıldı.
	Aruz veznini öğrenmenin ön koşulu olan açık hece, kapalı hece, birleşik hece kavramları öğretildi.	En çok kullanılan ilk 3 aruz kalıbı örnek beyitlerle birlikte ayrıntılı olarak işlendi.	En çok kullanılan son 3 aruz kalıbı örnek beyitlerle birlikte ayrıntılı olarak işlendi.	Önceki hafta tanıtılan aruz uygulamaları (imâle-i maksûre, imâle-i memdûd, zihaf, vasl) ayrıntılı olarak beyitler üzerinde gösterildi.		
	Aruz vezniyle yazılan bir beytin vezninin nasıl bulunduğu gösterildi. Tef'ile, takti kavramları tanıtıldı.		Tef'ilelere örnek beyitlerdeki aruz uygulamaları tanıtıldı.	Öğrencilere örnek beyitler verilerek bu beyitleri takti etmeleri ve beyitlere uygun vezni bulmaları konusunda tahtada alıştırmalar yapıldı.		

EK 6. KONTROL GRUBU DERS PLANI

Hafta	Hafta	Hafta	Hafta	5. Hafta	6. Hafta
Ön test yapıldı.	Aruz vezni tanıtıldı. Slayt, video, ses dosyası, görsel gibi çeşitli materyaller kullanıldı.	En çok kullanılan 6 aruz kalıbı ders notu şeklinde öğrencilere dağıtıldı.	En çok kullanılan 6 aruz kalıbı tekrar edildi.	En çok kullanılan 6 aruz kalıbı tekrar edildi.	Son test yapıldı.
	Aruz veznini öğrenmenin ön koşulu olan açık hece, kapalı hece, birleşik hece kavramları öğretildi.	En çok kullanılan ilk 3 aruz kalıbı ayrıntılı olarak işlendi.	En çok kullanılan son 3 aruz kalıbı ayrıntılı olarak işlendi.	Önceki hafta tanıtılan aruz uygulamaları (imâle-i maksûr, imâle-i memdûd, zihaf, vasl) ayrıntılı olarak beyitler üzerinde gösterildi.	
	Aruz vezniyle yazılan bir beytin vezninin nasıl bulunduğu gösterildi. Tef'ile, takti kavramları tanıtıldı.		Aruz uygulamaları (imâle-i maksûre, imâle-i memdûd, zihaf, vasl) tanıtıldı.	Öğrencilere örnek beyitler verilerek bu beyitleri takti etmeleri ve beyitlere uygun vezni bulmaları konusunda tahtada alıştırmalar yapıldı.	

EK 7. DENEY GRUBU DERS NOTU

TÜRK EDEBİYATINDA EN ÇOK KULLANILAN 6 ARUZ KALIBI VE ÖRNEK BEYİTLER

1. Vezin: Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Örnek Beyit:

Fârig olmam eylesen yüz bin cefâ sevdim seni

(_ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _)

Böyle yazmış alnıma kıl-k-i kazâ sevdim seni

(_ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _ _ _ / _ . _)

(Şeyh Gâlib)

2. Vezin: Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Örnek Beyit:

Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile

(_ . _ _ _ / . . _ _ _ / . . _ _ _ / . . _)

İstemem sensiz olan sohbet-i cânânı bile

(_ . _ _ _ / . . _ _ _ / . . _ _ _ / . . _)

(Neşatî)

3. Vezin: Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Örnek Beyit:

Meni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Felekler yandı âhımdan muradım şem'i yanmaz mı

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

(Fuzûlî)

4. Vezin: Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Örnek Beyit:

Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Bâkî kalur sahîfe-i âlemde adumuz

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

(Bâkî)

5. Vezin: Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ülün

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Örnek Beyit:

Dünyâda sevilmiş ve seven nâfile bekler

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

(Yahya Kemal Beyatlı)

6. **Veziin:** Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

Örnek Beyit:

Sular sarardı yüzün perde perde solmakta

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / _ _)

Kızıl havâları seyret ki akşam olmakta

(. _ . _ / . . _ _ / . . . _ / _ _)

(Ahmet Hâşim)

EK 8. KONTROL GRUBU DERS NOTU

TÜRK EDEBİYATINDA EN ÇOK KULLANILAN 6 ARUZ KALIBI

1. **Vezin:** Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

2. **Vezin:** Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

3. **Vezin:** Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

4. **Vezin:** Mef'ûlü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

5. **Vezin:** Mef'ûlü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ûlün

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

6. **Vezin:** Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/ Fe'ilün

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

EK 9. İZİN BELGESİ VE ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

R-G
G-851

Sayı : 36648235-605.01-E.25165572
Konu : Uygulama İzni

28.12.2018

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)
(Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) 13.12.2018 tarihli ve 1800360405 sayılı yazınız,
b) 25.12.2018 tarihli ve 1800373515 sayılı yazınız.

İlgi yazularınız gereği, Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyat Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Elif AYDEMİR'in, Doç.Dr. Rıfat KÜTÜK'ün danışmanlığında yürüttüğü; "Tef'ilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Etkileri ve Kalıcılığı Üzerine Bir İnceleme" konulu tez çalışmasını Palandöken ilçesine bağlı Mecidiye Anadolu Lisesi 9. Sınıflara altı haftalık bir uygulama yapma talebi ile Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Esra SARAÇOĞLU'nun, Doç.Dr. Eyup ŞİMŞEK danışmanlığında yürüttüğü; "Din Eğitiminde Hikayeleştirme Tekniği ile Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programındaki Ahlaki Değerlerin Öğretimine Bir Aksiyon Örneği" adlı çalışmalarının kabulüne ilişkin, 27/12/2018 tarihli ve 25150163 sayılı Valilik Onayı yazımız ekinde gönderilmiştir. Bilgilerinizi arz ederim.

Salih KAYGUSUZ
İl Millî Eğitim Müdürü

EKLER:

- 1-İlgi (a) (5 sayfa)
- 2-İlgi (b) (5 sayfa)

Görevlendirme İmzası

Aras Emin Dervişoğlu
28.12.2018

Aras Emin DERVİŞOĞLU
Memur

Yönetim Cad. Valilik Binası Kat:4 Yakutiye ERZURUM
Elektronik Adı: <http://erzurum.meb.gov.tr>

Ayrıntılı bilgi için: AR-GE Birimi
Tel: 0 452 224 1000 1700

T.C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN

Adı Soyadı	Elif AYDEMİR
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	Erzurum
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi.	Mecidiye Anadolu Lisesi 9.Sınıf
Araştırmanın konusu	TeFilelere Örnek Beyitlerle Aruz Öğretiminin Etkileri ve Kalıcılığı Üzerine Bir İnceleme
Üniversite / Kurum onayı	Kurum Onayı İle
Araştırma / Proje /ödev / Tez önerisi	Tez Önerisi
Veri toplama araçları	Ön Test, Son Test, Kişisel Bilgi Formu
Görüş İstenilecek Birim / Birimler.	
Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 2017/25 nolu genelge doğrultusunda yapılan incelemede araştırmanın kabulüne karar verildi.	
Komisyon Kararı	Oybirliği ile Kabulüne
Muhalf Üyenin Adı ve Soyadı	

KOMİSYON

27.12.2018
Komisyon Başkanı
Ömer Faruk PALA
Şube Müdürü

Üye
Tunç AĞAVER

Üye
Mesut ARAS

ÖZ GEÇMİŞ

1993 yılında Erzurum'un Tortum ilçesinde dünyaya geldi. İlköğretimi Aşağı Katıkl İlköğretim Okulunda ortaöğretimi ise Açık Öğretim Lisesinde tamamladı. 2011 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne başladı. Üniversite eğitimini 2016 yılında üçüncülükle tamamladı. 2017 Şubat ayında yüksek lisans eğitimine başladı. Bunun dışında katıldığı kurslardan Diksiyon ve Yabancılara Türkçe Öğretimi sertifikası aldı.

